

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการศึกษาครั้งนี้ ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาที่รวบรวมจากเอกสารตำรา บทความ และการสัมภาษณ์ โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 3 เรื่อง ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของการจัดดอกไม้ไทย
2. การจัดดอกไม้ไทยแบบไทยประณีต
3. การจัดดอกไม้ไทยแบบไทยสากล

ประวัติความเป็นมาของการจัดดอกไม้ไทย

จากการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการจัดดอกไม้ไทยนั้นยังไม่มีเอกสาร หรือหลักฐานทางราชการใดๆ บันทึกไว้โดยตรง เป็นเพียงการกล่าวอ้าง ซึ่งพอสรุปได้ว่าการจัดดอกไม้ไทยเริ่มต้นตั้งแต่สมัยพระร่วงเจ้าแห่งกรุงสุโขทัย จากหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ หรือเรื่อง นางนพมาศ บรรยายไว้ว่า ในพระราชพิธีจองเปรียง ซึ่งมีในวันเพ็ญเดือน 12 ประชาชน ชาย-หญิง ได้จัดให้มีการประกวด โคมชัก โคมแขวน โคมลอย ส่วนในพระบรมราชวัง นางพระสนมกำนัล ก็ได้จัดทำโคมลอยร้อยด้วยดอกไม้เป็นรูปต่างๆ จัดทำขึ้นเพื่อ ประกวดประชัน และถวายให้ทรงบูชาพระพุทธบาท นางนพมาศบุตรีของพระศรีมโหสถ ซึ่งเป็นพระสนมของพระร่วงเจ้าก็ได้มีการคิดค้นเอาดอกไม้ต่างๆ มาประดิษฐ์เป็นรูปดอกไม้ โดยใช้ดอกไม้ชอนสีสลับให้เป็นลวดลาย นอกจากนั้นยังได้นำเอาผลไม้มาแกะเป็นรูปนกจิกกินเกสรดอกไม้ ครั้นเมื่อพระร่วงเจ้าทอดพระเนตรเห็นก็ทรงชม โคมดอกไม้ว่า สวยงามยิ่งนัก และทรงให้นางนพมาศเข้าเฝ้าทูลเหตุผลการจัดทำ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจึงได้ทรงบัญญัติให้มีการทำโคมลอยรูปดอกไม้ขึ้นเป็นประจำในวันเพ็ญเดือนสิบสอง ชาวไทยจึงได้มีประเพณีลอยกระทงขึ้นจนถึงปัจจุบัน โคมดอกไม้นี้ได้พลิกแพลงทำด้วยดอกไม้ ใบไม้ต่างๆ จนเห็นเป็นรูปกระทงเจิมในปัจจุบัน (สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง, 2486)

ภาพที่ 1 โคมลอยประดิษฐ์จาก
กลีบดอกไม้

ภาพที่ 2 กระทงเจิมประดิษฐ์ด้วยใบตอง

ในสมัยรัตนโกสินทร์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยายุทธ ได้ทรงเล่าไว้ว่า ต้นสมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าคุณตานี ธิดาของเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) ซึ่งเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 และเป็นพระมารดาของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ได้เป็นช่างดอกไม้ ที่คิดค้นประดิษฐ์ทำดอกไม้เป็นรูปต่างๆ จนสร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในสมัยนั้น และเป็นช่างสืบทอดมาจนถึงรุ่นลูกหลานซึ่งในยุคต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ การจัดดอกไม้ไทย ได้มีรูปแบบต่างๆ กันออกไปในประเภทของการใช้งาน พอจะแบ่งได้เป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

ประเภทมาลัย การร้อยมาลัยเป็นงานที่หญิงไทยโบราณทุกคนจะฝึกหัดกันเป็นการฝึกจิตใจให้เยือกเย็น และมีสมาธิสมกับเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี ฝึกความประณีตส่วนมากจะใช้ดอกมะลิหรือดอกกุหลาบ บางครั้งอาจทำให้แปลกสวยงามค้ำด้วยกลีบดอกไม้ต่างๆ เช่น ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย หรือ กลีบกุหลาบ แล้วแต่รูปแบบ ที่ต่างกันออกไป อาทิเช่น มาลัยลูกเคียว (มาลัยสองชาย) มาลัยกลม มาลัย แบน มาลัยลูกโซ่ เป็นต้น

ประเภทใบตอง งานใบตองมักพบบ่อยในรูปแบบของ กระทงดอกไม้ ที่ใช้สำหรับถวายพระ หรือใช้สำหรับให้ผู้ใหญ่ตลอดจน นายศรี ซึ่งใช้บูชาตามแบบพราหมณ์ คือ ใช้บวงสรวง เทวดา บูชาครู หรือทำขวัญ

ประเภทเครื่องแขวน เครื่องแขวนใช้สำหรับประดับห้อง อาจแขวนบนเพดานกลางห้อง หรือตรงกลางระหว่างม่านจึงมีลักษณะคล้าย โคมระย้า อาศัยโครงกลวดตกแต่งด้วยดอกไม้ มีอุบะ และ ตาข่าย เป็นส่วนประกอบ

ประเภทดอกไม้พุ่ม ดอกไม้พุ่มหมายถึง การจัดพุ่มดอกไม้บนภาชนะต่างๆ อาจเป็นพานหรือจาน โดยมีแกนเป็นโครงหุ่น สามารถทำได้ด้วย ดินเหนียว ขี้เลื่อย ฝั่มมะละกอ มันเทศ เผือก หรือ หยกกกล้วย ประดับประดาด้วยดอกไม้ สลับสีให้มีลวดลายสวยงาม ส่วนมากใช้ดอกบานไม่รู้โรย หรือ ดอกกรีกเพราะมีความคงทนลักษณะของพุ่มอาจมีหลายรูปแบบเช่น ทรงโล้น (ทรงบาตรคว่ำ) พุ่มทรงยอด (แหลมรูปดอกบัว)

ประเภทงานตกแต่ง งานประเภทนี้ อาจจะเป็นการรวมของงานประดิษฐ์ดอกไม้หลายๆ แบบเข้าด้วยกัน เช่น ดอกไม้คลุมโต๊ะ ดอกไม้ประดับจิตกาธาน ดอกไม้ประดับหีบศพ การฉลุสลักหยวก (ช่างหยวก) งานแกะสลักผักและผลไม้ (ช่างเครื่องสด) ตลอดจนดอกไม้ที่ร้อยเป็นรูปสัตว์ หรือผ้าทิพย์ (แผ่นตาข่ายที่ร้อยด้วยดอกไม้ทั้งชายใช้สำหรับห้อยตรงช่องประตู หรือที่ประทับ)

งานฉลุสลักหยวก (ช่างหยวก) และงานแกะสลักผักและผลไม้ (ช่างเครื่องสด) เป็นศิลปะของช่างสิบหมู่ แต่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดดอกไม้ กล่าวคือการสลักหยวกเป็นสาระสำคัญของการตกแต่งเมรุ พลับพลา เพื่อประกอบพิธี หรือที่ประทับ โดยมีการแกะสลักเครื่องสดซึ่งเป็นของอ่อน เช่น เผือก มัน พักทอง มะละกอ หรือผลไม้ต่างๆ ประดับให้วิจิตรงดงาม ด้วยลวดลายต่างๆ นอกจากการแกะสลักเครื่องสดที่ใช้ประกอบการสลักหยวกในการตกแต่งสถานที่แล้ว เครื่องสด ยังสามารถนำไป ประดับโต๊ะอาหาร และตกแต่งสำหรับใช้รับประทานเป็นอาหารได้

ภาพที่ 3 การสลักหยวกตกแต่งสถานที่ โดยมีเครื่องสดแกะเป็นดอกไม้ประดับ (งานวิจัย
 วิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ : เครื่องปั้นดินเผา
 เครื่องจักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์, หน้า 28)

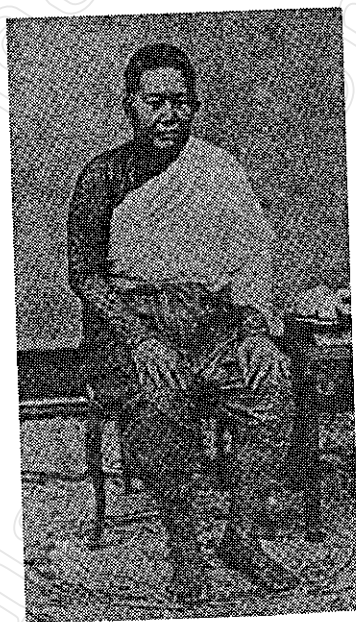
ภาพที่ 4 การสลักเครื่องสด หรือการแกะสลักผักและผลไม้

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในกลุ่มประเทศตะวันตก เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวตะวันตกเดินทางเพื่อมาติดต่อค้าขายซื้อหาวัตถุดิบ กับประเทศตะวันออก ตลอดจนเข้ามายึดครองดินแดนเพื่อเป็นอาณานิคม ทำให้ประเทศตะวันออกรวมไปถึงประเทศไทยต้องรับแนวคิดแบบตะวันตกที่นำเข้ามาเพื่อปฏิรูปบ้านเมืองในด้านต่างๆ เช่น การปกครอง การศึกษา ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิต การแต่งกาย เครื่องใช้ ข้าวของ ให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ อีกทั้ง ได้เริ่มมีการส่งพระโอรสไปศึกษาซึ่งต่างประเทศทำให้วัฒนธรรมใหม่ๆ ทางตะวันตกทยอยเข้ามาซึมซาบกับคนไทยมากขึ้น รวมไปถึงการจัดดอกไม้ของไทยที่ได้เปลี่ยนจากรูปแบบงานประณีต หันไปทำแบบตะวันตก โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสุทธาทิพย์รัตน พระราชธิดาองค์ที่ 19 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เป็นพระองค์แรกที่ทรงคิดแปลงวิธีปักดอกไม้ชวดแบบฝรั่งให้มีการจัด ระดับต่ำ ระดับสูง คัดใบให้ห้อยลงมาข้างชวด ซึ่งเดิมการจัดดอกไม้จะปักเสมอกันขึ้นไปเป็นพุ่ม จะเห็นได้ว่าเป็นก้าวแรกที่ทำให้เกิดการจัดดอกไม้ไทยในรูปแบบตะวันตก มีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นระดับสากลในปัจจุบัน (ฉัตรเฉลิม, 2529)

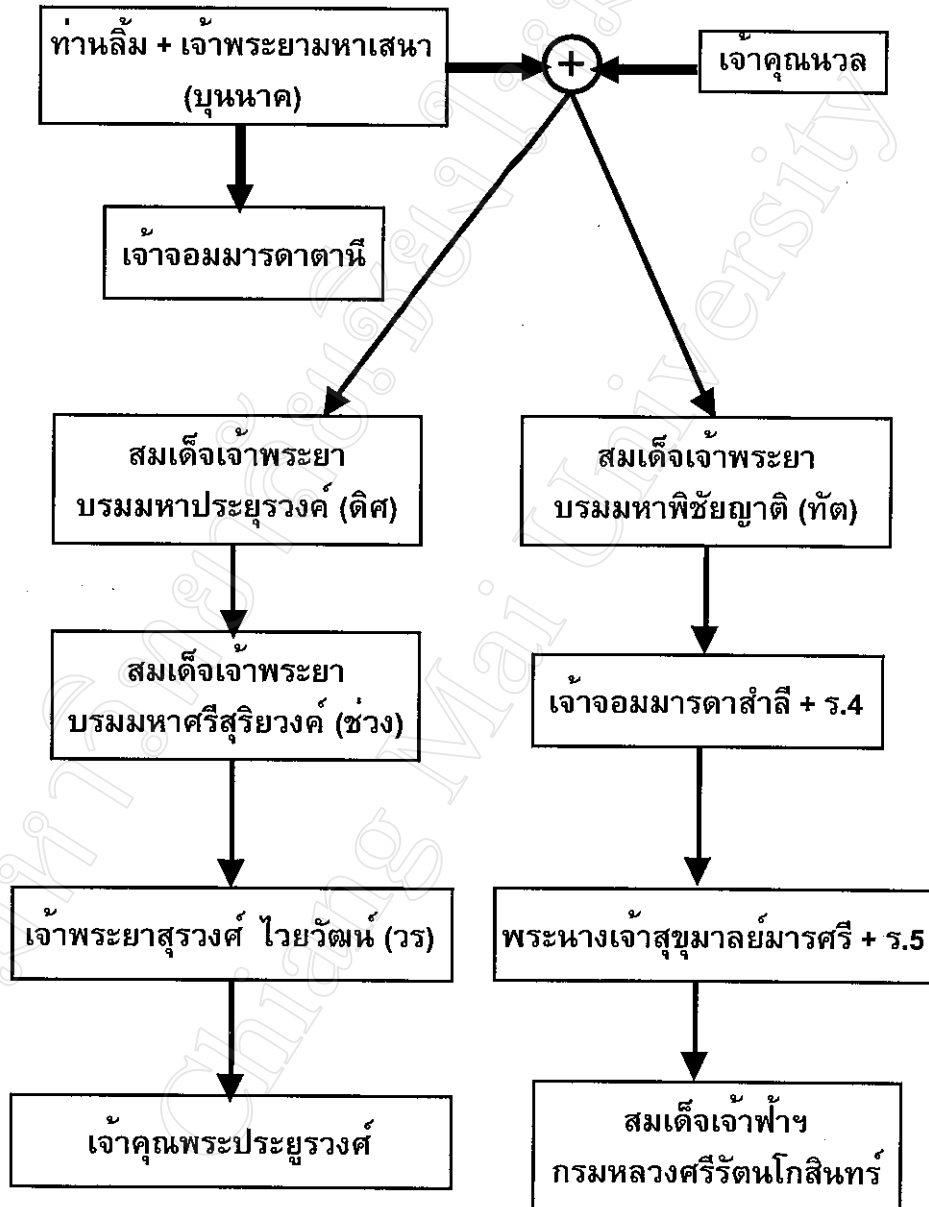
ภาพที่ 5 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง สุทธาทิพย์รัตน สุขุมขนิษฐกัลยาวัศกรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ (จากหนังสือ เจ้านาย, หน้า 188)

ราชสำนักฝ่ายใน พระบรมมหาราชวังในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้านายหลายพระองค์ ทรงมีชื่อเสียงในงานทางด้านศิลปหัตถกรรมสำหรับสตรีในด้านต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดดอกไม้ ได้แก่ สมเด็จพระยาสุदारัตนราชประยูร พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในชั้นผู้ใหญ่ทรงมีความสามารถในการตัดแปลงการร้อยตาข่าย เพื่อง่าย รูปแบบแปลกๆ เช่น ระบายแปลง พวงแกว วิมานอินทร์ และวิมานแท่น ส่วนสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระมเหสีในรัชกาลที่ 5 ทรงมีฝีมือในการตัดแปลงในงานดอกไม้ที่เป็นของแปลกใหม่เช่น พวงมาลัย ไช้คล้องคอม้าทรงในวันเปิดพระบรมรูปทรงมาและยังมีเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าจอมมารดาแพ) พระสนมเอกในรัชกาลที่ 5 ทรงมีฝีมืออย่างยิ่งในงานประเภทมาลัย ส่วนพระราชธิดาในรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาวิดี กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ พระธิดาองค์ที่ 19 นอกจากทรงตัดแปลง และเป็นต้นแบบการจัดดอกไม้แบบสากลตะวันตกแล้วยังทรงมีชื่อเสียงในการตัดแปลงการร้อยพวงมาลัยอีกองค์หนึ่งทรงคิดประดิษฐ์การร้อยมาลัยสองชายขึ้น รวมถึงทรงประดิษฐ์พวงมาลัยที่ผูกห้อยริบบิ้นซึ่งเป็นที่นิยมกันมาจนถึงปัจจุบัน (จันทร์ภา สุวรรณมาลี, 2529)

ภาพที่ 6 สมเด็จพระยาสุदारัตนราชประยูร (จากหนังสือวันวานในภาพเกิด, หน้า 10)

การสืบทอดความชำนาญในการจัดดอกไม้ไทยแต่โบราณจะเห็นได้ว่าเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์นั้นต่างมีความผูกพันทางสายพระโลหิตอย่างใกล้ชิดกับเจ้าคุณตานี เจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า ความรู้ความชำนาญได้สืบทอดกันมาตามสายตระกูล ดังจะเห็นได้จากการสืบสายตระกูลดังนี้

แผนภูมิที่ 1 การสืบสายตระกูล ของเจ้าคุณพระประยุรวงศ์

ภาพที่ 7 เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าจอมมารดาแพ) (จากหนังสือ
ในราชสำนักสยาม, หน้า 106)

ภาพที่ 8 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาวิติ กรม
หลวงศรีรัตนโกสินทร์ (จากหนังสือ เจ้านาย, หน้า 222)

และอีกตระกูลหนึ่งที่มีชื่อเสียงทางด้านจัดดอกไม้ไทยคือ ตระกูลมาลากุล ต้นตระกูลคือสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาลา กรมพระยาปราบปรบักษ์ พระราชโอรสในรัชกาลที่ 2 และเจ้าฟ้าคุณทละทิพยวดี ความสามารถทางการช่าง และศิลปหัตถกรรมได้สืบทอดมายังพระโอรสคือ พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นปราบปรบักษ์ (ม.จ. จร หรือต่อมาสถาปนาเป็นพระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์) พระธิดาทั้ง 4 คนของ ม.จ. จร เป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 5 สังกัดในพระตำหนักของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ผู้ทรงมีฝีมือทางด้านศิลปะจัดดอกไม้เป็นอย่างสูง เจ้าจอมทั้ง 4 คือ ม.ร.ว. แป้น ม.ร.ว. ปุ้ม ม.ร.ว. แป้ม ม.ร.ว. แป้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าจอม ม.ร.ว. ปุ้ม อีกนามหนึ่งคือ ท้าววรคณานันท์ เป็นผู้มีชื่อเสียงในการร้อยมาลัยหาผู้ใดเปรียบยาก ผู้สืบตระกูลในรุ่นต่อมา คือ ม.ล. ป็อง และม.ล. ปอง มาลากุล ก็เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดอกไม้ประดิษฐ์ ประเภทต่างๆ ทั้งดอกไม้สด ดอกไม้กระดาษ ดอกไม้ผ้า ตลอดจนบุหงารำไป

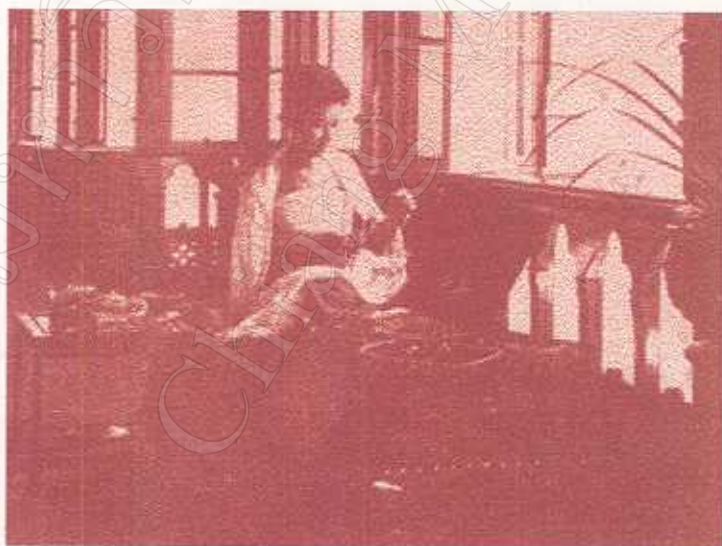
ส่วนการจัดดอกไม้ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกนั้นก็ยังคงได้รับความนิยม และเป็นที่ยอมรับของราชการที่ 5 คือ การจัดดอกไม้ที่ดัดแปลงไปในลักษณะของการจัดแจกัน หรือจัดดอกไม้ในภาชนะต่างๆ ตลอดจนจัดดอกไม้ประดับโต๊ะอาหาร หลักฐานที่เห็นได้ชัดเจน คือการจัดตกแต่งสถานที่ เมื่อครั้งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถทรงประชุมเสนาบดีเมื่อครั้งทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นการจัดแจกันขนาดใหญ่ซึ่งจัดตามแนวการจัดแบบตะวันตก

ภาพที่ 9 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถกับดอกไม้ประดับที่พระมาลา (จากหอสมุดแห่งชาติ)

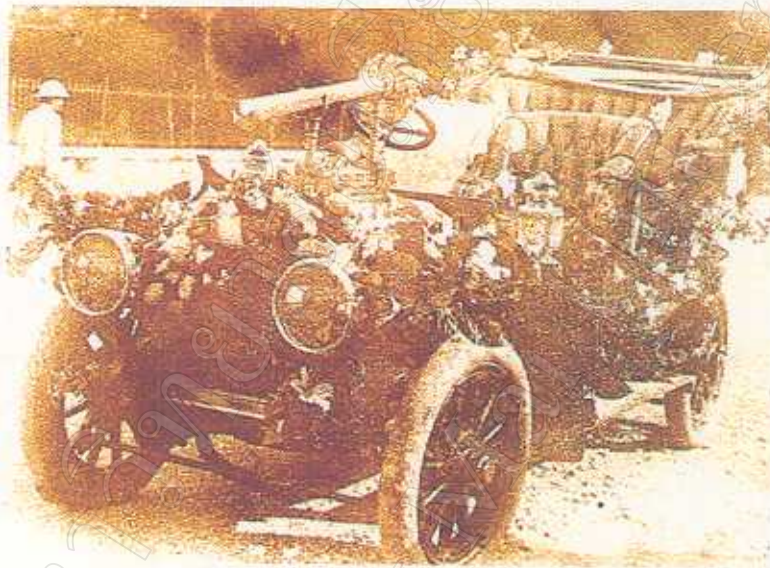
ภาพที่ 10 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถทรงประชุมเสนาบดี
คราวราชการที่ 5 เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440
กลางโต๊ะจะมีแจกันใหญ่แบบตะวันตก (จากหอสมุด
แห่งชาติ)

ภาพที่ 11 ม.จ.หญิง อุไรวรรณ ทองใหญ่ ทรงเป็นข้าหลวงในพระ
ตำหนักพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงรื้อomadย
ที่สวนสี่ฤดู (สมเด็จพระบรมชนกและสมเด็จพระบรม
ราชชนนี, หน้า 21)

ช่อดอกไม้ เริ่มมีปรากฏให้เห็นในรัชกาลที่ 5 มีการมอบช่อดอกไม้แบบประเพณีนิยม ตะวันตก เช่น การต้อนรับ หรือแสดงความยินดี จะเห็นได้จากภาพถ่ายสตรีชั้นสูงจะเห็นว่ามีความนิยมถือช่อดอกไม้ นำมาตกแต่งเสื้อผ้า หรือวางประดับจากค้วย

นอกจากการจัดแจกันดอกไม้สดแบบตะวันตกแล้วได้ปรากฏว่ามีการนำเอาประเพณีการวาง พวงมาลา ในงานศพมาใช้ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีรูปแบบการจัดดอกไม้เป็นแบบตะวันตก โดยทรงรับสั่งให้เชิญพวงมาลาเงิน พวงมาลาทอง ไปสักการะพระบรมศพรัชกาลที่ 5 ส่วน รธนุพลชาติ ก็เป็นการจัดดอกไม้แบบตะวันตกอีกประเภทหนึ่งที่ได้มีการริเริ่มครั้งแรกในงานรัชมังกลาภิเษก หรืองานเปิดพระบรมรูปทรงมามีขบวนรถนุพลชาติของบรรดาเจ้านาย ขุนนาง รวมทั้งของชาวต่างประเทศเข้าร่วมงาน

ภาพที่ 12 รถนุพลชาติในพระราชพิธีรัชมังกลาภิเษก (จากหอสมุดแห่งชาติ)

การจัดดอกไม้ไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่แบบตะวันตกมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยการประดิษฐ์ดอกไม้สด ได้มีส่วนเข้าไปอยู่ในหลักสูตรการศึกษาทางด้านศิลปหัตถกรรม เช่น พระราชบัญญัติการศึกษาประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ได้ระบุหลักสูตรช่างจัดดอกไม้สดสำหรับนักเรียนชั้นประถม (หญิง) ในการศึกษาภาคบังคับ โรงเรียนราชินีเป็นโรงเรียนที่อยู่แนวหน้าในการสอนหลักสูตรด้านงานฝีมือประเภทนี้จนไม่มีใครเทียบได้ ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้เอง ได้มีผู้ที่มิชอบบทบาทสำคัญคือ อาจารย์เอื้อน ภานุทัต ได้ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท มีหน้าที่จัดดอกไม้ในการแปรพระราชฐาน ไปในที่ต่างๆ เพราะพระองค์ทรงโปรดปรานดอกไม้มาก นอกจากนี้จะมีหน้าที่จัดดอกไม้บนโต๊ะเสวยของรัชกาลที่ 6 วันละสองเวลาแล้วท่านอาจารย์ผู้นี้ยังมีความสามารถในการประยุกต์และคิดแปลงสิ่งใหม่ๆ เช่น ใช้ดอกไม้ที่ไม่มีราคามาตกแต่งให้สวยงาม คิดแปลงใบตองมาเป็นแจกันดอกไม้ ทำดอกไม้สำหรับประดับผม และเป็นของขวัญสำหรับงานแต่งงาน

สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัชสมัยรัชกาลที่ 7 และช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลย์ สงคราม ซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2481 – 2487 รัชสมัยรัชกาลที่ 8 และ พ.ศ. 2492 – 2500 รัชสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการประกาศนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น คือนโยบายสร้างชาติเป็นการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมทำให้มีการสนับสนุนการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิชาช่างสตรีซึ่งรวมไปถึงการประดิษฐ์ หรือการจัดดอกไม้เข้าไปด้วย นอกเหนือจากโรงเรียนราชินีที่ก่อตั้งเมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว ใน พ.ศ. 2477 ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนการเรือนแห่งแรกขึ้นที่วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์มีการสอนเกี่ยวกับงานดอกไม้สดควบคู่กับงานช่างสตรีอื่นอีกทั้งมีการขยายตัวของโรงเรียนการช่างสตรีโดยมีการเปิดโรงเรียนเอกชนขึ้นอยู่ภายใต้การสอนของ อาจารย์ เชื้อน ภาณุทัต เมื่อ พ.ศ. 2478 จนกระทั่งเลิกราไปในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (เชื้อน ภาณุทัต, 2527)

ภาพที่ 13 อาจารย์เชื้อน ภาณุทัต

โรงเรียนการช่างสตรีในสมัยจอมพล ป. พิบูลย์ สงคราม ได้มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอีกจากนโยบายสร้างชาติทางวัฒนธรรมที่ต้องการอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมอันแสดงว่าไทยมีความรุ่งเรืองมานานใน พ.ศ. 2482 ได้มีการแยกแผนกการช่างของโรงเรียนสตรีบ้านฉวาง โดยตั้งเป็นโรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ ต่อมาได้มีการตั้งโรงเรียนช่างสตรีเพิ่มขึ้นอีก คือ

- พ.ศ. 2485 ตั้งโรงเรียนการช่างสตรี โชติเวช
- พ.ศ. 2486 ตั้งโรงเรียนสาวภา
- พ.ศ. 2490 ตั้งโรงเรียนเอี่ยมละออ
- พ.ศ. 2498 ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโรงเรียนการช่างสตรีธนบุรี

จนกระทั่ง พ.ศ. 2500 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนการช่างสตรีทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ขึ้นอีก 72 โรง (สาวิตรี เจริญพงศ์, 2537)

การจัดดอกไม้ไทยถึงจุดการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงทั้งในด้านการเรียน การสอน ตลอดจนด้านธุรกิจไปตามกาลเวลา และตามสภาพความเจริญของประเทศ จนกระทั่งในปัจจุบันได้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูการช่างสตรีไทยในแขนงหนึ่งคือ วิชาช่างดอกไม้สด โดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง) ขึ้น โดยสืบเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเกี่ยวกับงานช่างประดิษฐ์ของสตรีอันเป็นงานประณีตศิลป์ที่สมควรจะอนุรักษ์ให้เป็นแบบดั้งเดิมในพระบรมมหาราชวังไว้ และสมควรจะให้มีการถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นหลัง และผู้เรียนยังสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ งานจัดดอกไม้ไทยแบบโบราณ หรือแบบประณีตจึงได้มีการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยการสอนของผู้ชำนาญการในวังซึ่งปฏิบัติราชการอยู่ในแผนกพระราชฐานชั้นในผลัดเปลี่ยนกันออกมาสอนในช่วงเวลาออกเวร โดยเน้นการสอนตามแบบฉบับเดิมไม่ประยุกต์ตามความต้องการของตลาด แบ่งเป็นประเภทต่างๆ คือ

1. การจัดพาน
 2. การปักพุ่ม (การนำดอกไม้มาเสียบกับไม้แหลม และปักลงกับดินในลักษณะทรงพุ่ม)
 3. การร้อยมาลัยประเภทต่างๆ
 4. การถักตาข่าย ทำเครื่องห้อย เครื่องแขวน
 5. การประดิษฐ์ดอกไม้ลักษณะต่างๆ (ดอกข่า กระแต เป็นต้น)
 6. การประดิษฐ์ดอกไม้ในงานพิธี (เช่น ชั้นหมาก ไตรบวช พวงหรีดงานศพ เป็นต้น)
- การเรียน ไม่นั้นตำรา แต่เป็นการถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เน้นให้ปฏิบัติจนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ซึ่งส่วนมากเมื่อสำเร็จการศึกษาจะไปประกอบอาชีพตามโรงแรมต่างๆ

ในด้านการจัดดอกไม้แบบตะวันตกหรือไทยสากลในปัจจุบันได้มีการพัฒนาจนเป็นที่นิยมของคนทั่วไป มีการเปิดการเรียนการสอนอย่างอิสระ ทั้งในระบบโรงเรียนของรัฐ และในระบบโรงเรียนเอกชน รวมทั้งนิยมนำมาดำเนินการเป็นธุรกิจ ทั้งในด้านการจัดดอกไม้เพื่อจำหน่าย และเปิดการสอนจัดดอกไม้ในร้านดอกไม้ต่างๆ ทั่วประเทศ

การจัดดอกไม้ไทยแบบไทยประณีต

การจัดดอกไม้ในลักษณะนี้มีมาแต่โบราณ เป็นศิลปะการจัดดอกไม้ที่กำเนิดจากงานช่างฝีมือของสตรีชั้นสูงในพระบรมมหาราชวังซึ่งมีขั้นตอนในการจัดที่มีลักษณะซับซ้อนละเอียดอ่อน แต่เดิมเรียกการจัดดอกไม้ประเภทนี้ว่าการประดิษฐ์ดอกไม้สด ถือได้ว่าเป็นงานอดิเรกที่มักหัดทำกันแทบทุกคนแล้วแต่ว่าใครจะชอบทำในประเภทใดซึ่งเป็นการฝึกจิตใจให้เยือกเย็น ฝึกฝนความชำนาญ และเชี่ยวชาญ ตลอดจนความประณีตอันเป็นสิ่งที่สตรีควรพึงมีให้สมกับเป็นกุลสตรีไทย การจัดดอกไม้ไทยประเพณีจึงแฝงไปด้วยศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามมีคุณค่ายิ่งควรที่จะสนับสนุนและอนุรักษ์ให้มีการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถจนสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งแสดงออกถึงศิลปะและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย การจัดดอกไม้ไทยรูปแบบไทยประณีตอาจจัดแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้ คือ

1. งานมาลัย
2. งานใบตอง
3. งานแกะสลักผัก และผลไม้
4. งานฉลุสลักหยวก
5. งานเครื่องแขวนไทย
6. พุ่ม-พาน ดอกไม้สด

งานมาลัย

มาลัยหมายถึง การประดิษฐ์ดอกไม้สดไทยลักษณะหนึ่ง โดยการนำเอาดอกไม้กลีบดอกไม้ ใบไม้ และส่วนต่างๆ ของดอกไม้ที่ร้อยได้มาร้อยเป็นพวง แต่เดิมเรียกการร้อยมาลัยว่า กรองดอกไม้ มีลักษณะต่างกันมากมายหลายแบบตั้งแต่แบบดั้งเดิมที่ร้อยด้วยดอกมะลิกลมธรรมดาจนพลิกแพลงร้อยด้วยกลีบดอกไม้และดัดแปลงเป็นแบบสมัยใหม่

ประเภทของมาลัย

1. แบ่งตามลักษณะการใช้งาน ได้แก่
 - 1.1 มาลัยชายเดี่ยว หมายถึงมาลัยที่มีลักษณะเป็นพวงกลม มีอุบะห้อยเป็นชายพวงเดี่ยวได้แก่ มาลัยมือ มาลัยขอมือ หรือ มาลัยคล้องแขน หากใช้ทุลเกล้าถวายเรียกว่า มาลัยขอพระกรใช้สำหรับคล้องมือ คล้องแขน หรือบูชาพระ
 - 1.2 มาลัยสองชาย หมายถึงมาลัยที่นิยมผูกต่อกับริบบิ้นมีอุบะห้อยชาย มาลัยข้างละพวง ใช้สำหรับคล้องคอ แขนวนหารด บางคนอาจเรียกมาลัยประเภทนี้ว่า มาลัยคล้องคอ หรือ มาลัยบ่าวสาว
 - 1.3 มาลัยขำรวย หมายถึงมาลัยขนาดเล็กๆ น่ารัก มีรูปทรงกะทัดรัด สำหรับมอบให้บุคคลจำนวนมาก เป็นของขำรวยตอบแทนบุญคุณที่มาร่วมงาน (จินตนา สุวรรณมาลี, 2529)

ภาพที่ 14 มาลัยชายเดี่ยว

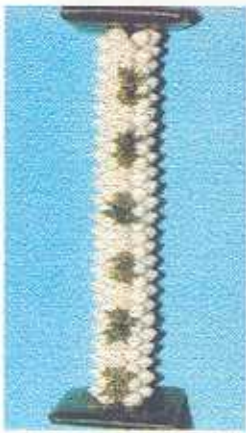
ภาพที่ 15 มาลัยสองชาย

ภาพที่ 16 มาลัยชำร่วย

2. แบ่งตามรูปแบบการร้อย

มาลัยประเภทนี้เป็นการร้อยแบบพื้นฐานที่นำไปเป็นส่วน ประกอบของมาลัย ตามลักษณะของการใช้งาน ซึ่ง ได้แก่ มาลัยซีกหรือมาลัยเดี่ยว มาลัยกลม มาลัยแบน มาลัยรี มาลัย สามเหลี่ยม มาลัยสี่เหลี่ยม มาลัยค้อม มาลัยคิ้วหนอน มาลัยคิ้วหนอนคู่ มาลัยสามกษัตริย์ มาลัยพวง ดอกไม้

ภาพที่ 17 มาลัยซีก

ภาพที่ 18 มาลัยกลม

ภาพที่ 19 มาลัยแบน

3. แบ่งตามลักษณะโครงสร้าง

มาลัยประเภทนี้เรียกตามลักษณะ โครงร่างที่มองเห็นอาจจะออกมาเป็นรูปสัตว์ เรียกว่า มาลัยตัวสัตว์ หรือนำมาคล้องต่อกันเรียกว่า มาลัยตุ๊ก ไซ่ ถ้าเป็นมาลัยกลมขนาดใหญ่ มีอุบะ คู้้งคั้ง ห้อยระบายเป็นครุยโดยรอบสวมเป็นสายสะพาย เรียกว่า มาลัยครุย และยังมีมาลัยประเภทนี้ อีกหลายแบบเช่น มาลัยเปีย มาลัยเถา (มาลัยที่วางซ้อนกันเป็นชั้นๆ) และมาลัยดอกกล้วยไม้

ภาพที่ 20 มาลัยตัวสัตว์

ภาพที่ 21 มาลัยเปีย

ภาพที่ 22 มาลัยครุย

ภาพที่ 23 มาลัยเถา

ภาพที่ 24 มาลัยกล้วยไม้

ส่วนประกอบของมาลัย

มาลัย จะประกอบไปด้วย ตัวมาลัย ได้มาจากรูปแบบต่างๆ ของการร้อยดอกไม้ และ ใบไม้ ผูกติดกับ อูบะ ซึ่งนิยมใช้ห้อยประดับพวงมาลัยได้แก่ อูบะแขก อูบะพู่ และอูบะตุ้งติ้ง ระหว่างตัวมาลัยต่อกับอูบะจะผูกรัดปิดรอยต่อด้วย มาลัยซีก ซึ่งมีขนาดและรูปแบบเหมาะสมกับ ตัวมาลัย สำหรับมาลัยสองชาย หรือมาลัยคลองคอก และมาลัยขำรวย ธิบปิน เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกนำมา ผูกติดเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย

วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการร้อยมาลัย

วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ที่นำมาร้อยมาลัยได้แก่ ดอกไม้ อาจใช้กลีบกุหลาบ มะลิ เฟื่องฟ้า บานบุรี ผกากรอง ดอกรัก ดอกพุดจีน เบญจมาศน้ำ หรือดอกไม้อื่นๆ ที่สามารถนำมาร้อย ได้ แต่ต้องมีความคงทน ใบไม้ ใบไม้ที่ใช้ในการร้อยมาลัยได้แก่ ใบกระบือ ใบแก้ว ใบมะยม ใบ ขบา ใบโกสน เป็นต้น นอกจากนั้น วัสดุอย่างอื่นได้แก่ เข็มมาลัย เข็มมือ คาย กรรไกร มีดเล็ก คีม สำหรับดึงมาลัยออกจากเข็ม ถาด ที่ฉีดน้ำ ผาขาวบาง ใช้คลุมดอกไม้เพื่อให้สดอยู่ได้นาน ตลอดจน กะละมัง สำหรับใช้พักดอกไม้ ใบไม้ วาสลิน เป็นน้ำมันที่ใช้ทาเข็มเพื่อให้มาลัยหลุดออกจากเข็ม ได้ โดยง่าย

ความหมายของคำต่างๆ ที่ใช้ในการร้อยมาลัย

ดอกตูม	คือ ส่วนประกอบส่วนล่างสุดของอูบะอาจทำด้วยดอกไม้สดที่ยัง มิได้ประดิษฐ์หรือดอกไม้ที่ประดิษฐ์จากกลีบดอกกุหลาบ พุด หรือ มะลิ เรียกว่า ดอกข่า
อูบะ	คือ ส่วนที่ใช้สำหรับห้อยชายมาลัยเพื่อให้เกิดความสวยงาม
ซีก	คือ มาลัยประเภทหนึ่งที่ร้อยเพียงคานเดียวใช้ ผูก รัด ปิด รอยต่อ ของมาลัยให้ดูเรียบร้อย
แบน	คือ ส่วนที่เป็นที่รองรับดอกไม้ที่ร้อยอยู่ในเข็มมาลัย
ส่งกลีบส่งก้าน	คือ ความยาวช่วงระยะปลายกลีบ หรือปลายดอกจนถึงจุดที่เข็ม แหวง
หน้าเรียบ	คือ การส่งกลีบ หรือส่งก้านดอกไม้ให้ปลายเสมอกันดูแล้วเป็น ระเบียบไม่โค้งเว้าเป็นคลื่น
กรอง	คือ การนำเอาดอกไม้มาร้อยต่อๆ กันให้มีความยาวพอต้องการที่ จะนำไปใช้งาน
แต่งตัว	คือ การนำเอาส่วนประกอบต่างๆ ของมาลัยประกอบเข้าด้วยกัน จนสำเร็จตามขั้นตอน และให้ถูกต้องตามรูปร่าง สัดส่วน ของ มาลัย ในประเภทนั้นๆ
วาสลิน	คือ น้ำมันชนิดหนึ่งที่ใช้ทาเข็มมาลัยก่อนร้อยเพื่อให้สามารถรูด มาลัยออกจากเข็ม ได้ง่ายและสะดวกขึ้น

ประโยชน์ของมาลัย

มาลัยมีมากมายหลายรูปแบบ ประโยชน์ของมาลัยจึงเกิดจากรูปแบบที่จะนำไปใช้สอยนั้นๆ เช่น ใช้คารวะ หรือแสดงความยินดี ตลอดจนใช้ทูลเกล้าฯ ถวายในการเข้าเฝ้าหรือรับเสด็จ ซึ่งนิยมเรียกว่ามาลัยช้อพระกร นอกจากนั้นยังใช้สวมคล้องคอในการต้อนรับ หรือคล้องคอ บ่าวสาว ทำเป็นของชำร่วยใช้แจกในงาน นอกจากนั้นยังสามารถใช้ ห้อย หรือแขวนประดับในที่ต่างๆ เช่น ประตู หน้าต่าง เพดาน แทนเครื่องแขวน ตกแต่งประดับเวที ในงานพิธีต่างๆ ในบางโอกาสอาจใช้ ตกแต่งในงานดอกไม้สดอื่นๆ เช่น รัศฐานพระพุทธรูป รัศรูปเทียนแพ รัศมวยผม และประกอบ ทำร้ายของการรำไทยบางชุด เช่น ฟ้อนมาลัย รจนาเสียงพวงมาลัย

ภาพที่ 25 มาลัยช้อพระกร

งานใบตอง

งานใบตองเป็นงานดอกไม้สดชนิดหนึ่งที่ใช้เป็นส่วนประกอบในการจัดดอกไม้สด ใบตองนอกจากนำมาใช้ห่อขนม และอาหารในรูปแบบต่างๆ แล้วยังสามารถนำมาใบตองมาประดิษฐ์ให้เป็นภาชนะในรูปแบบที่ต่างกันไป โดยการคิดค้นวิธีพับใบตองให้เป็นลวดลายต่างๆ อีกทั้งยังนำใบตองมาตกแต่งกับการจัดดอกไม้ประเภทอื่นๆ เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ศิลปะที่เกิดจากการประดิษฐ์ใบตองจึงควบคู่ไปกับศิลปะการจัดดอกไม้สด โดยเฉพาะรูปแบบไทยประณีตซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ศิลปะการประดิษฐ์จากใบตองมีประโยชน์มากมายไม่ว่าจะเป็นการนำมาใช้เป็นภาชนะ หรือเพื่อพิธีกรรมต่างๆ เช่น การทำบายศรีบวงสรวง ในพิธีกรรม พราหมณ์ ตลอดจนงานประเพณีต่างๆ ได้แก่ พานขันหมาก ขันหมั้น ขันสินสอด อีกทั้งยังใช้ ประกอบในพิธีทางพุทธศาสนา ได้แก่ พานดอกไม้รูปเทียน กระถางดอกไม้ เทียนเข้าพรรษา และ ถาดใบตองสำหรับใส่ขนม ผลไม้ถวายพระ

งานใบตองเป็นงานประณีตศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความละเอียดอ่อน ประณีต มีระเบียบ วิจิตรพิสดาร ซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของไทย ไม่แพ้งานประดิษฐ์ดอกไม้สดชนิดอื่นๆ งานใบตองสามารถทำให้ผู้ประดิษฐ์ เพลิดเพลิน มีสมาธิ เกิดความคิด จินตนาการ เกิดความสงบเย็นแก่จิตใจ และยังสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว (มณีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2540)

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในงานใบตอง

ในการทำงานใบตองแต่ละครั้งวัสดุอุปกรณ์ที่ใช่ต้องเตรียมไว้ให้พร้อม และเหมาะสมกับงานแต่ละชนิด ซึ่งอุปกรณ์หลักที่ต้องใช้ในการประดิษฐ์งานใบตอง ได้แก่

ใบตอง ควรเลือกใบตองจากต้นกล้วยตานี เพราะมีความ นุ่ม เหนียว ไม่เปราะ มีความหนา ไม่ฉีกขาดง่าย ถ้าใช้ในชีวิตประจำวันในการห่อของเล็กๆ น้อยๆ อาจใช้ใบตองจากกล้วยน้ำว้า แต่ถ้าจะประดิษฐ์สิ่งของที่สวยงามประณีต ควรใช้ใบตองจากกล้วยตานีเท่านั้น เลือกใบ ตองที่มีอายุปานกลาง ไม่อ่อน หรือแก่จนเกินไป ใบตองอ่อนทำให้เหนียว ส่วนใบตองแก่ทำให้ เหลืองเร็ว ควรเลือกใบตองที่มีสีเขียวเข้ม ตอนเช้าในช่วงสายๆ เป็นเวลาที่เหมาะแก่การตัดใบตอง เพราะไม่ต้องเสียเวลาผึ่งให้แห้ง และน้ำค้างที่เกาะบนใบตองจะเริ่มแห้ง สำหรับการเช็ดใบตองควรใช้ผ้านุ่ม เช็ดจากโคน ไล่ไปหาปลายรีวของใบตอง ถ้าเป็นเล็กน้อย หรือมีฝุ่นควรใช้ผ้ามืดๆ เช็ดออก การเก็บรักษางานใบตองที่สำเร็จแล้ว ควรแช่ในน้ำทิ้งไว้อย่างน้อย 2 ชั่วโมง หรือ 1 คืน แล้วนำมาคลุมไว้ด้วยผ้าชื้นจะทำให้ดูสดอยู่เสมอ การฉีกใบตองควรใช้ปลายเข็มหมุดจิกแล้วฉีก ถ้ามีเล็บมือ จะใช้เล็บหัวแม่มือก็ได้ ใบตองชิ้นที่ใช่เป็นแบบให้หันด้านหน้าขึ้น เพื่อจะได้ขนาดที่เท่ากันไม่ คาดเคลื่อน

กรรไกร ใช้ในการตัดแต่งเมื่องานสำเร็จรูปแล้ว กรรไกรควรมีขนาด และรูปร่างพอเหมาะ น้ำหนักเบา คมตอนปลาย ถ้าตัดใบตองควรใช้กรรไกรขนาดใหญ่ หากตัดด้วยกรรไกรที่มีขนาดเล็ก

เข็มมือ ถ้าต้องการเย็บงานที่ละเอียดควรใช้เข็มมือ เบอร์ 9 ส่วนชิ้นงานปกติเลือก
เข็มที่แข็งแรง รูกว้าง และตัวยาว เช่น เข็มเบอร์ 8

เข็มหมุด เข็มหมุดหัวใหญ่ ใช้สำหรับกลัดและตรึงงานชั่วคราว ส่วนชนิดหัวเล็ก
ใช้บ่อยควรเลือกที่ตัวยาว และปลายแหลม

ไม้กลัด เลือกใช้ที่มีขนาดเล็กแหลม แข็งแรง ถ้าทำจากไม้ไผ่ที่ตัดผิว หรือโกสัผิว
จะมีคุณภาพที่เหมาะสมกว่า

ด้าย ใช้ด้ายสีเขียวเข้ม หรือสีดำ เบอร์ 60 ควรใช้สองเส้นเพราะถ้าใช้เส้นเดียวจะทำให้
มีความคม คัดใบตองให้ขาดได้ง่าย

ผ้าขาว ใช้สำหรับห่อใบตองที่ฉีกไว้แล้ว หรือห่องานที่ทำสำเร็จ ผ้าเนื้อนุ่มอื่นๆ
ใช้สำหรับเช็ดทำความสะอาดใบตอง

ยางลบอย่างแข็ง ยางลบเนื้อแข็งๆ ใช้สำหรับกดเข็มหมุดแทนนิ้วมือ และทำให้ไม้
เลื่อนหลุดในขณะกด

ไม้บรรทัด เลือกที่เห็นเส้น และตัวเลขชัดเจน นอกจากนี้ในบางครั้งยังต้องใช้วัสดุ
อุปกรณ์อื่นๆ เพื่อช่วยในการสร้างงาน เช่น คีม ลวด คัทเตอร์ วงเวียน เขียง ฉาด กะละมัง และ
ที่ฉีดน้ำ ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสมของการทำงานในแต่ละครั้ง ดังนั้นควรเลือกให้เหมาะสมทั้ง ขนาด
และคุณสมบัติของวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องการ

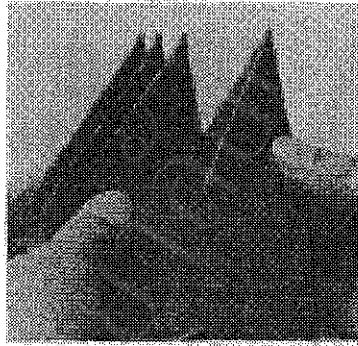
ภาพที่ 26 การห่อขนมและอาหารในรูปแบบต่างๆ

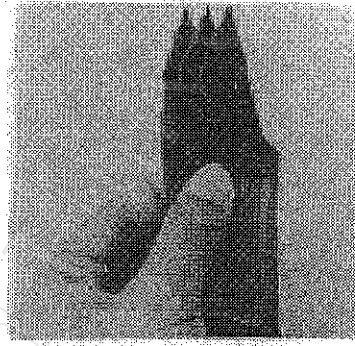
ภาพที่ 27 การห่อขนมและอาหารในรูปแบบต่างๆ

การพับกลีบใบตอง

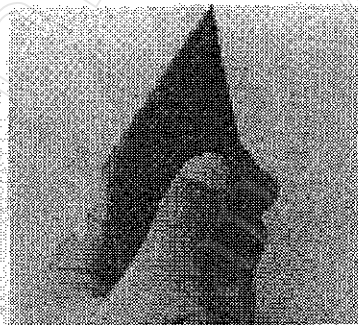
นับตั้งแต่โบราณกาล บรรพบุรุษของไทย ได้รู้จักการนำเอาใบตองและใบไม้อื่นๆ มาพับ ในรูปแบบต่างกันไป ตามลักษณะของการคิดค้น และผลงาน เช่น พับเป็นกลีบดอกบัว กลีบกุหลาบ หรือแบบอื่นๆ แล้วนำไปเย็บเป็นกระทง บายศรี จะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างสรรในการประดิษฐ์ผลงานแบบประณีต ทำให้เกิดความสวยงาม วิจิตร หลากหลายรูปแบบ เดิม ร.ศ. มณีรัตน์ จันทนะพะลิน ได้ศึกษาไว้ทั้งหมด 22 แบบ และได้ทดลองคิดค้นแบบต่างๆ ใหม่เพิ่มอีก จำนวน 34 แบบ อีกทั้งยังมีแบบผสมกับแบบโบราณอีกหลายรูปแบบ ในการเลือกใช้แต่ละแบบควรให้เหมาะสมกับงาน โดยคำนึงถึงความยากง่าย และ โอกาสที่จะใช้ตลอดจนความสวยงาม และความคงทน

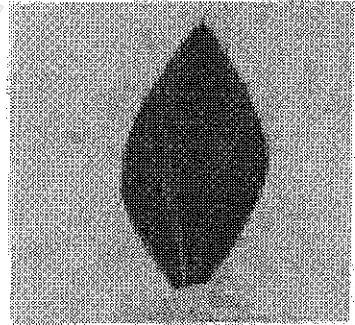
กลีบหีบเดี่ยว

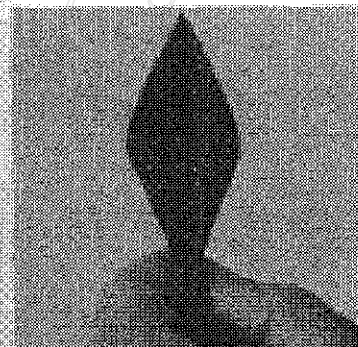
กลีบกุหลาบแน่น

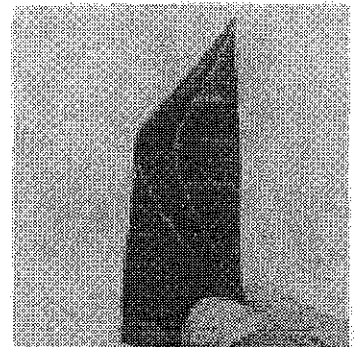
กลีบกุหลาบครึ่งกลีบ

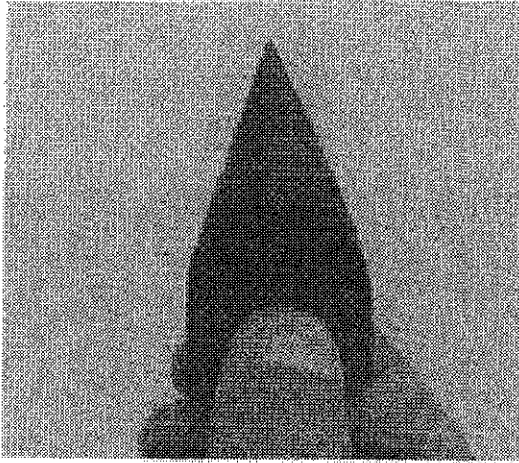
กลีบหูกระต่าย * *

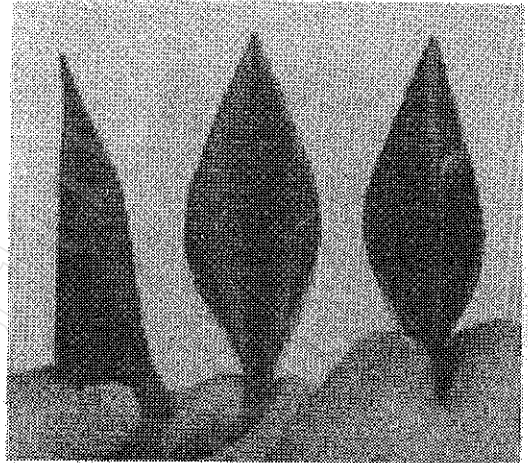
กลีบกุหลาบ

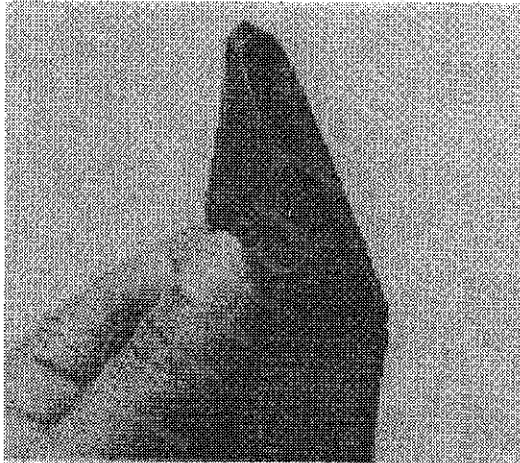
กลีบหวงโกนมน (กลีบดอกมณี) * *

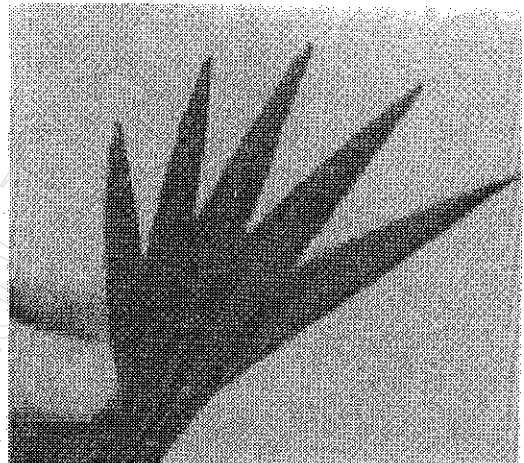
กลีบกุหลาบหินเขี้ยวระโน * * *

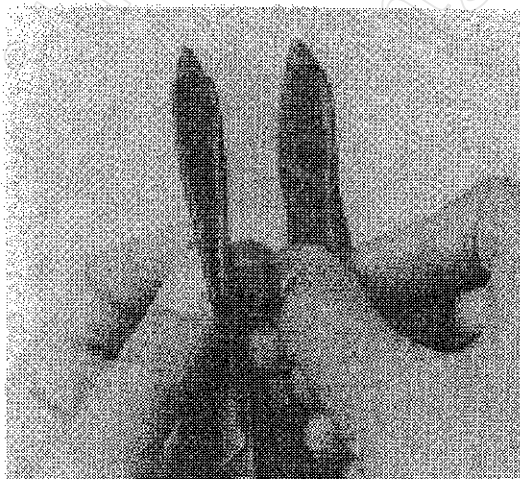
กลีบสับประด * * *

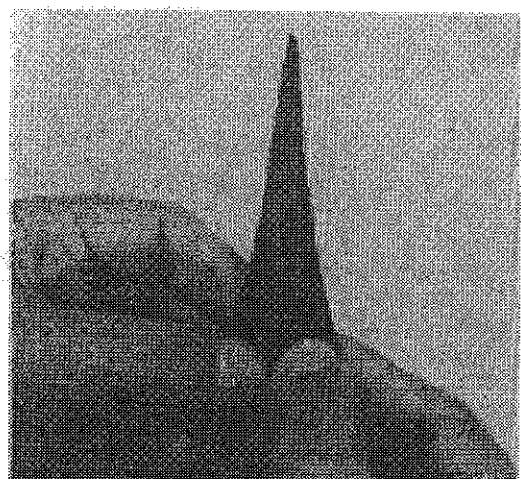
กลีบราชพฤกษ์

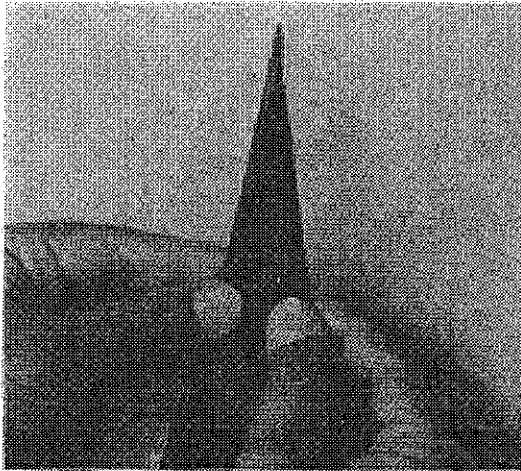
กลีบนิ้วมีอนาง

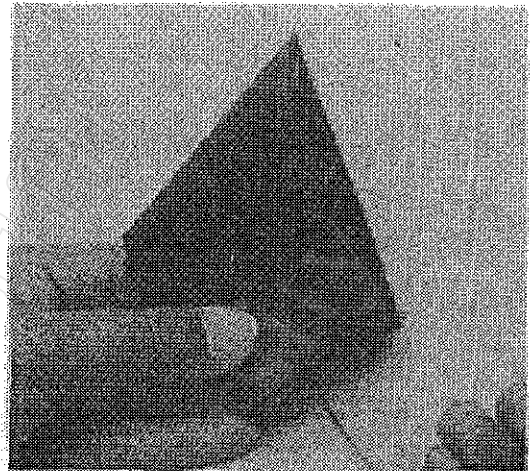
กลีบบานชื่น * *

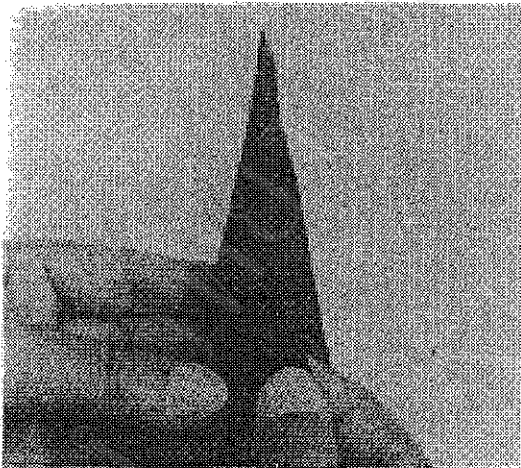
กลีบหน้าผาก

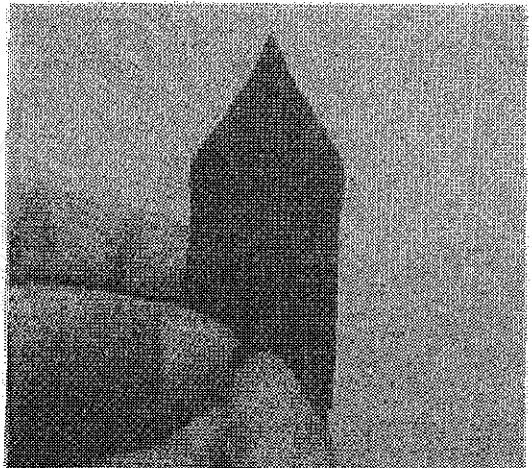
กลีบบ้านภาคแบบเชียงใหม่

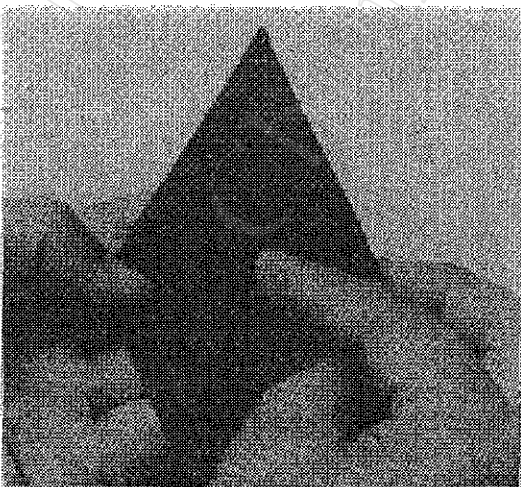
กลีบพกาซ้อน

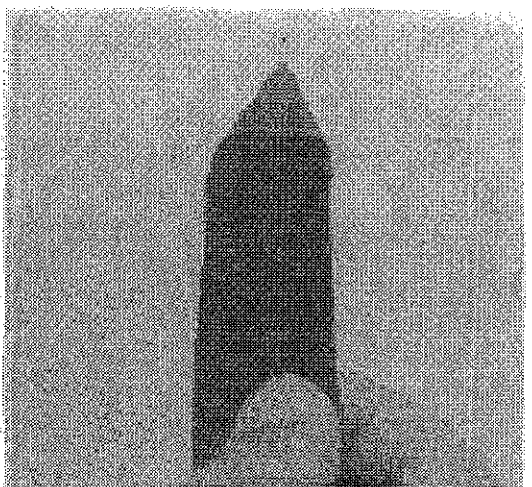
กลีบหางหงส์ * *

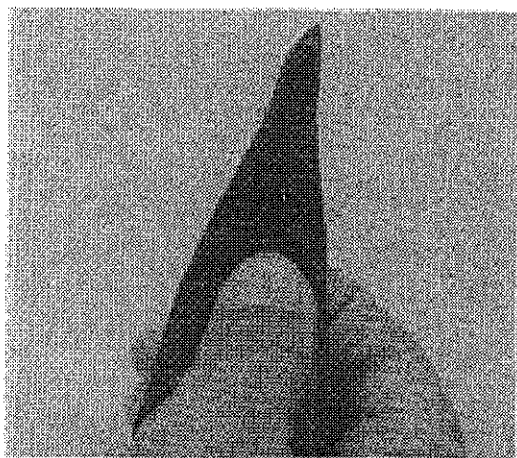
กลีบเล็บครุฑ

กลีบพกา

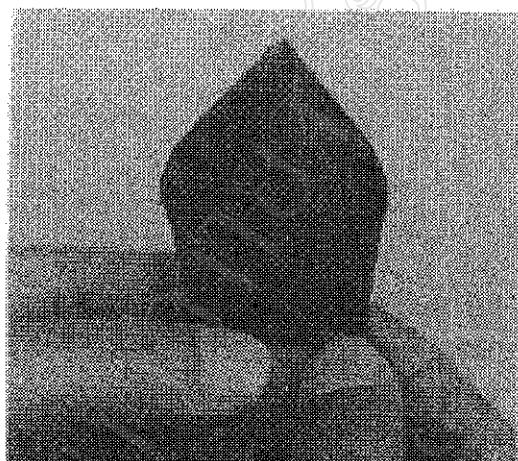
กลีบบัวสาย

กลีบเลี้ยงมีอนาง * *

กลีบกาหลง * *

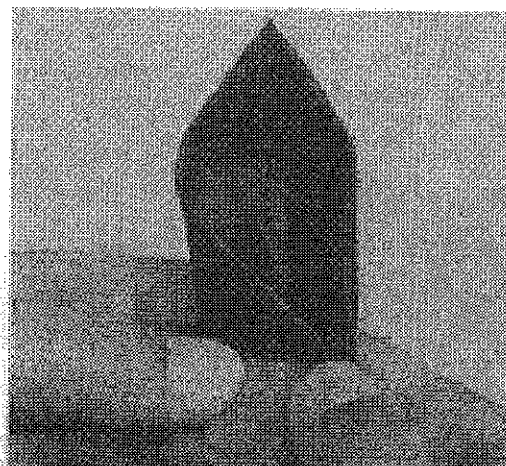
กลีบรักเร่

กลีบกาหลงซ้อน * *

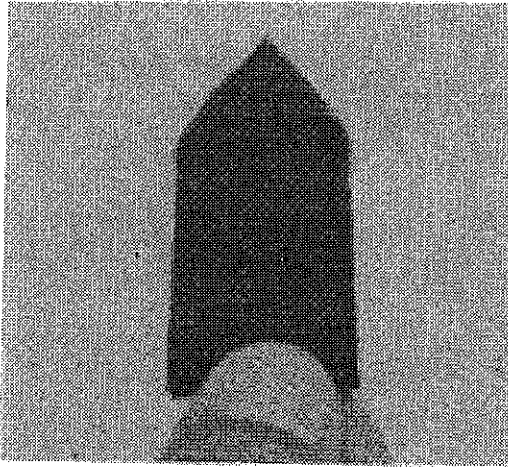

กลีบรักเร่ซ้อน

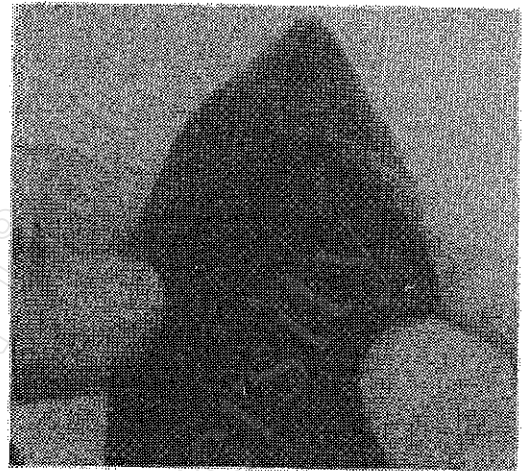

กลีบชงโค * *

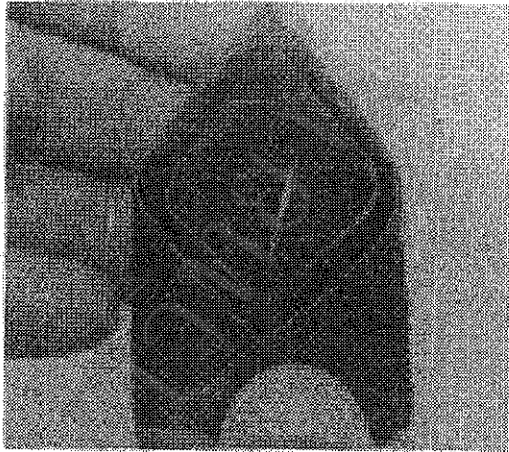
ภาพที่ 28 (ต่อ) การพับกลีบใบตองรูปแบบต่างๆ

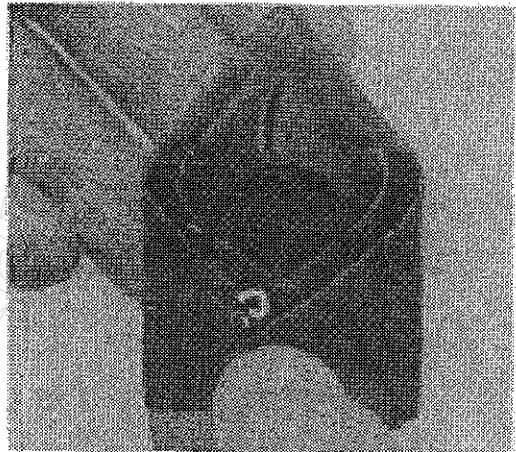
ก๊ลิบเฟื่องฟ้า * * *

ก๊ลิบขจร * * *

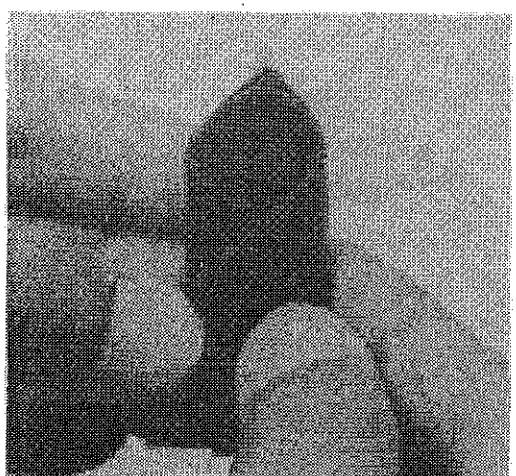
ก๊ลิบเฟื่องฟ้าซ้อน * * *

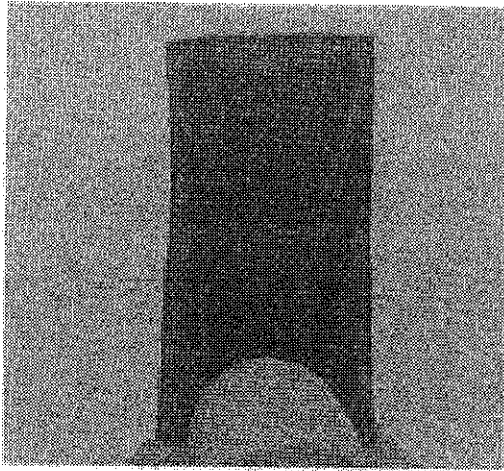
ก๊ลิบเฟื่องฟ้าขจร * * *

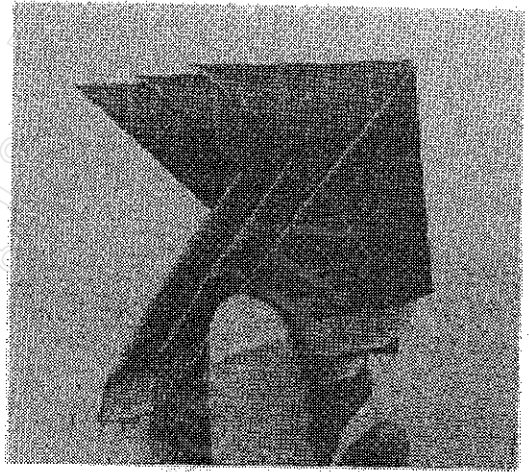
ก๊ลิบนมสาว * * *

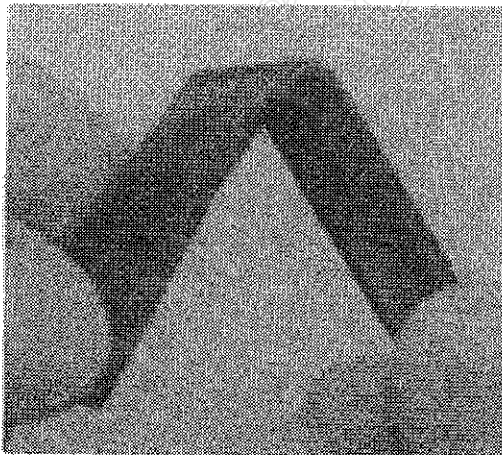
ก๊ลิบนางแค้น * * *

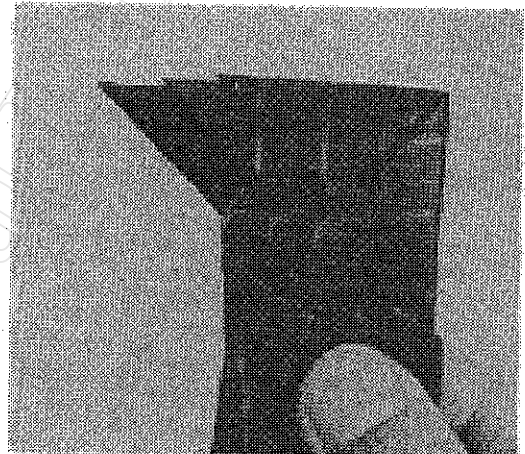
ก๊ลิบหูกวาง * * *

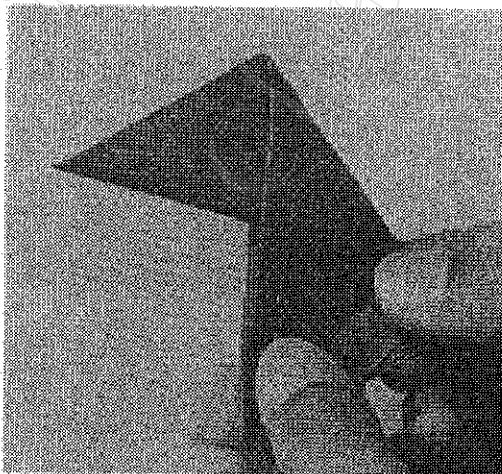
ก๊ลิบหัวนกคอหยัก

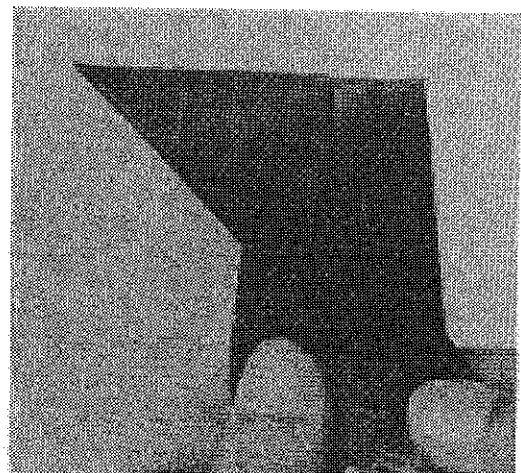
ก๊ลิบขาตักแดน * * *

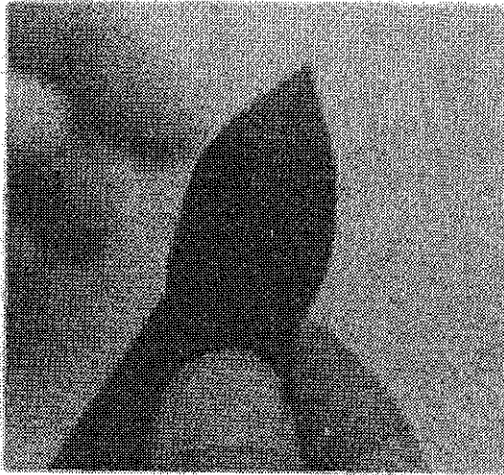
ก๊ลิบหัวนกสายเป็ย

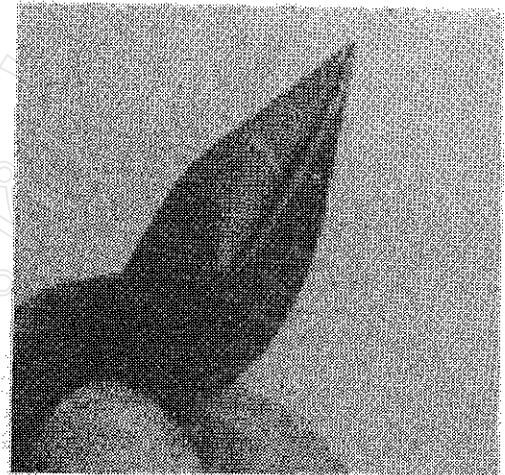
ก๊ลิบหัวขวาน (หัวนกหรือคอกน้ำ)

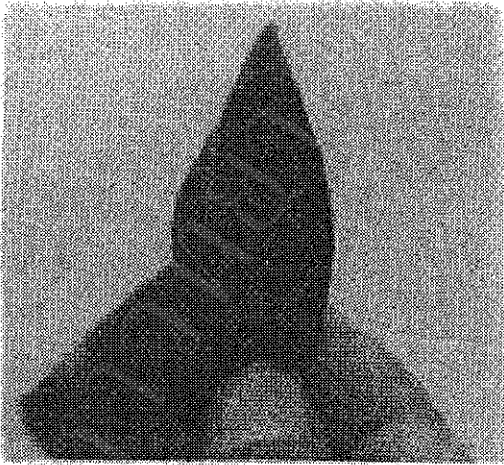
ก๊ลิบหัวขวานแปอง

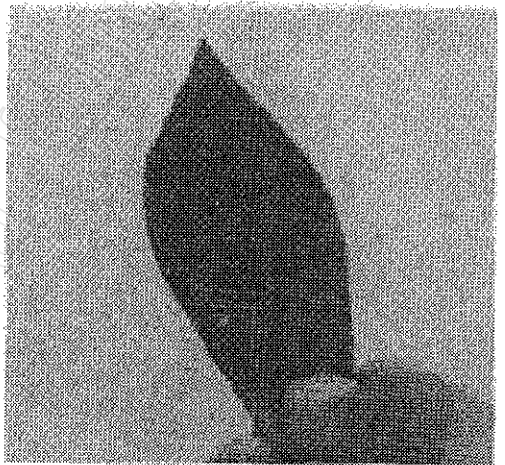
กลีบบัวสกัดบรณ

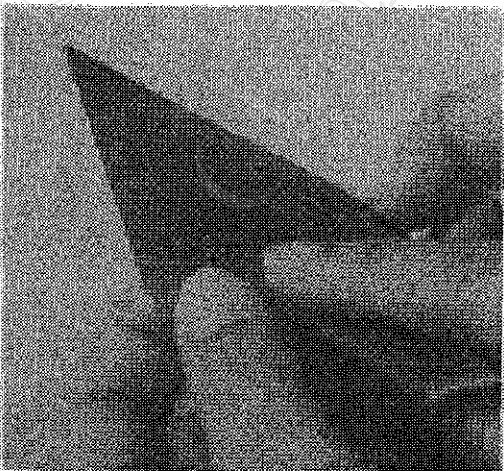
กลีบบัวสกัดบงกช

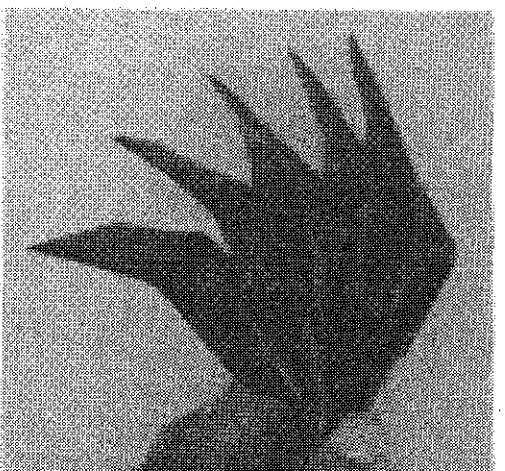
กลีบบัวสกัดบุษย์

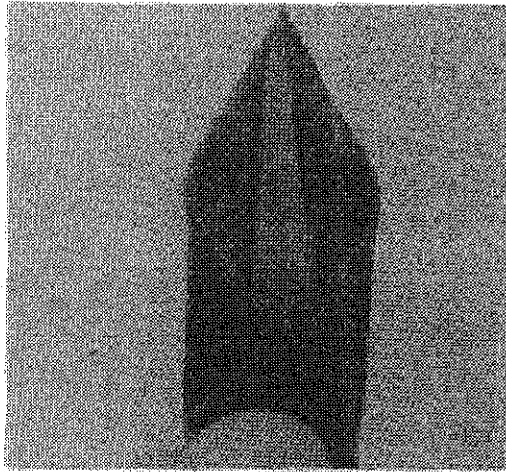
กลีบบัวทอวง

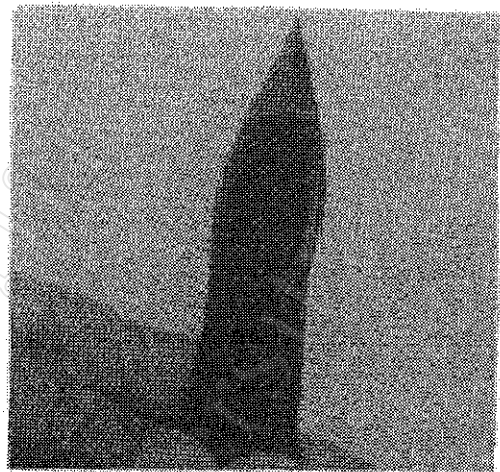
กลีบหน้าข้าง

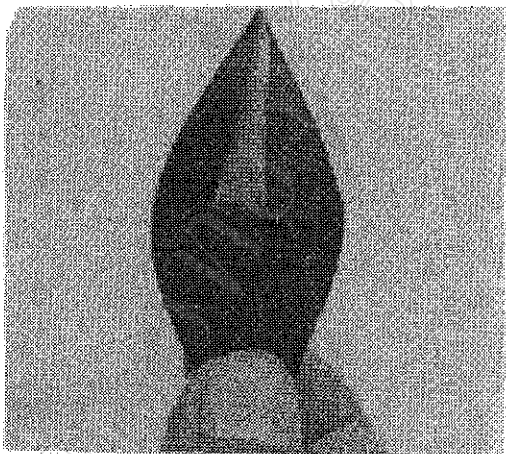
กลีบหงอนไต้

กลีบบัวเงิน * * *

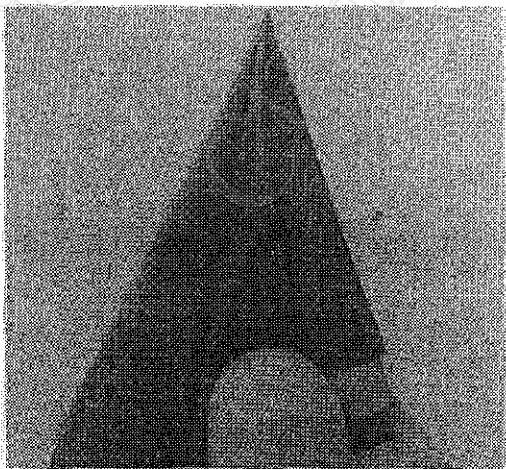
กลีบมณฑการพัดหน้า * * *

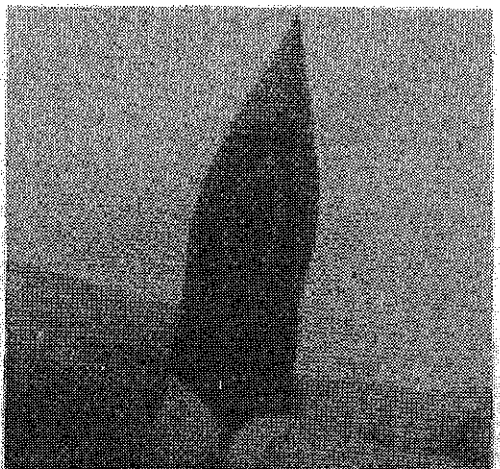
กลีบบัวทอง * * *

กลีบมณฑการพัดบน * * *

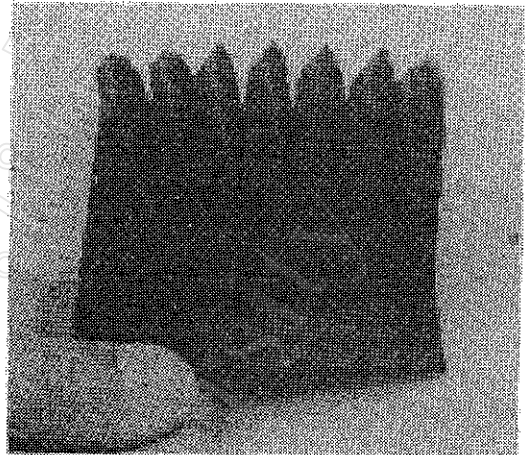
กลีบมณฑการพัดหลัง * * *

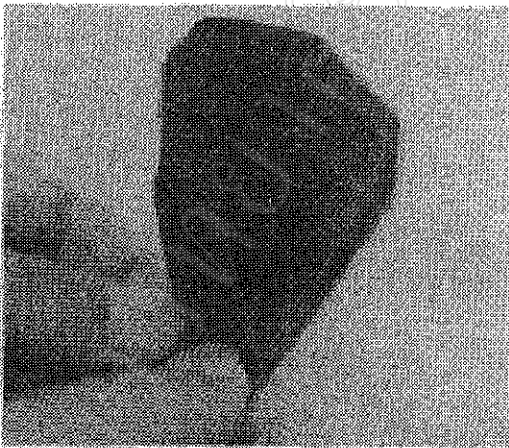
กลีบมณฑการพัดอื่น * * *

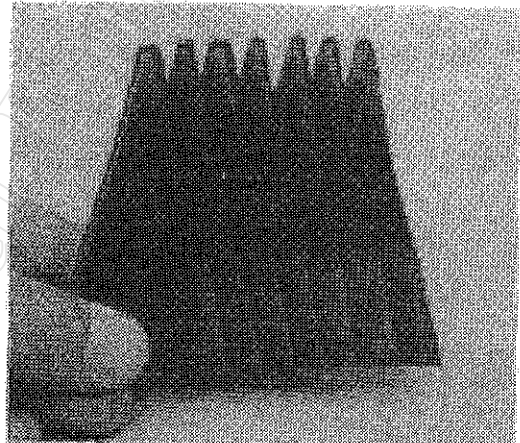
กลีบสารภี * * *

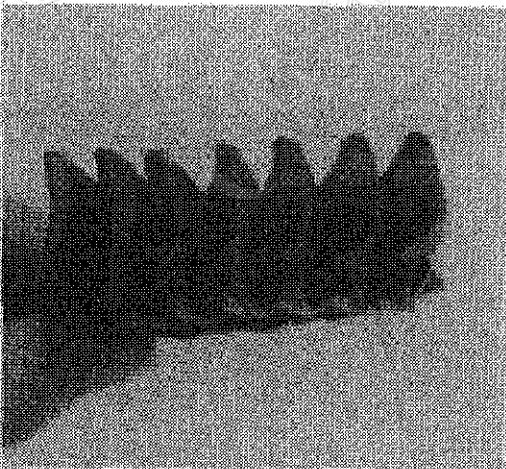
กลีบรัตนมาลีด้านข้าง * * *

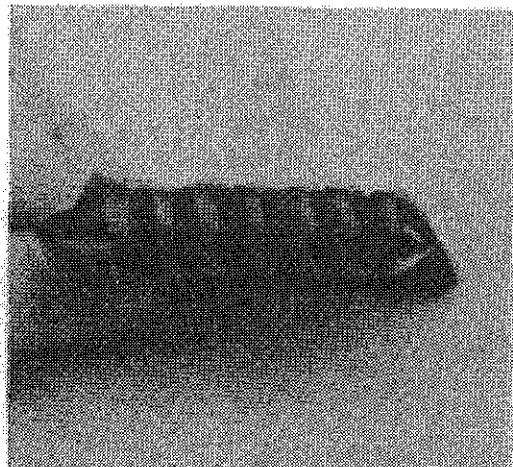
กลีบบัวกระดังง์

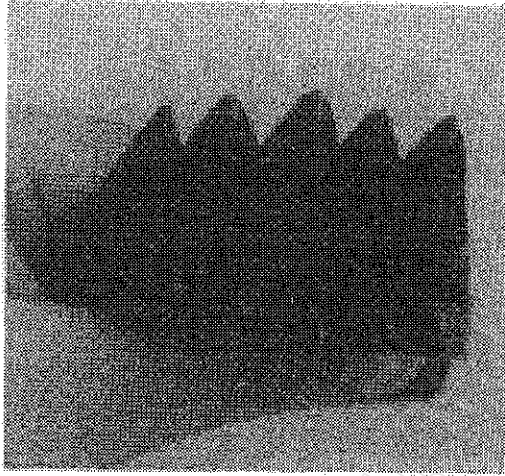
กลีบมณีดาด้านข้าง * * *

กลีบรัตนมาลีด้านบน * * *

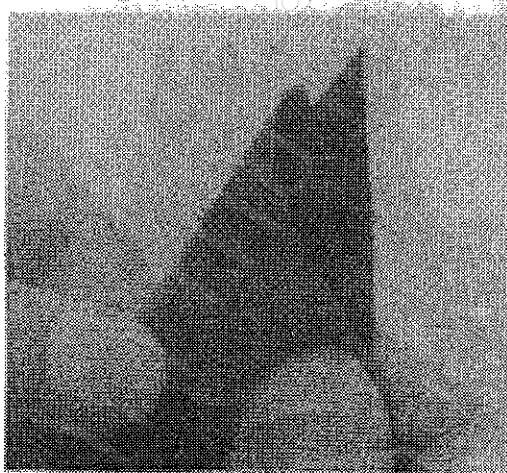
กลีบมณีดาด้านบน * * *

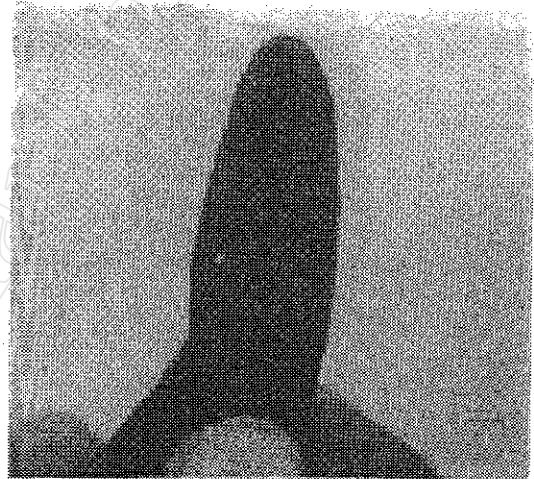
ก๊ลิบผดากรอง * * *

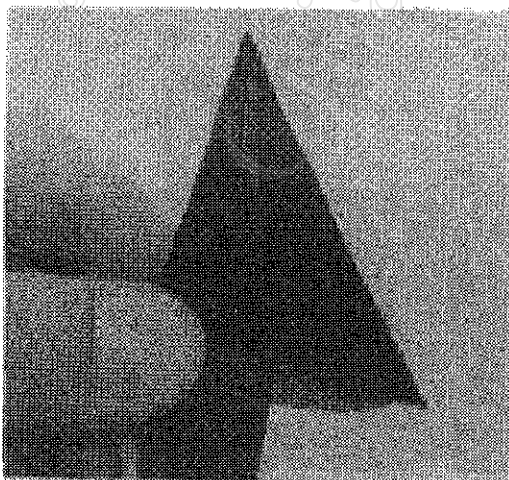
ก๊ลิบมีเดือ * *

ก๊ลิบหมากเบ็ง

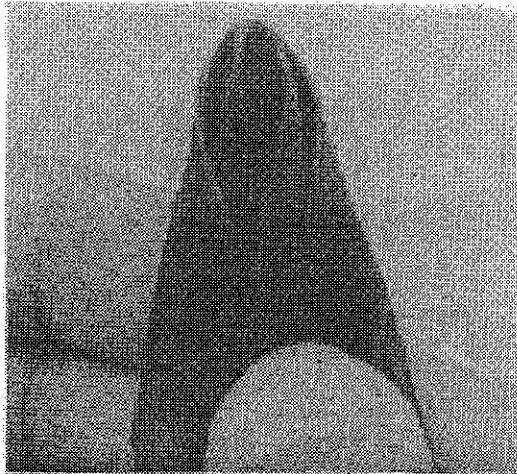
ก๊ลิบเบญจมาศ * *

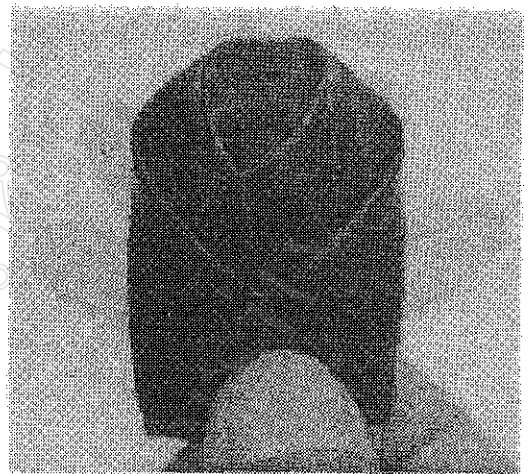
ก๊ลิบหมากเบ็งแปลง * *

ก๊ลิบเม็คมะยมหรือก๊ลิบดอกกรัก * *

กลีบเต็มมือนางซ้อน * * *

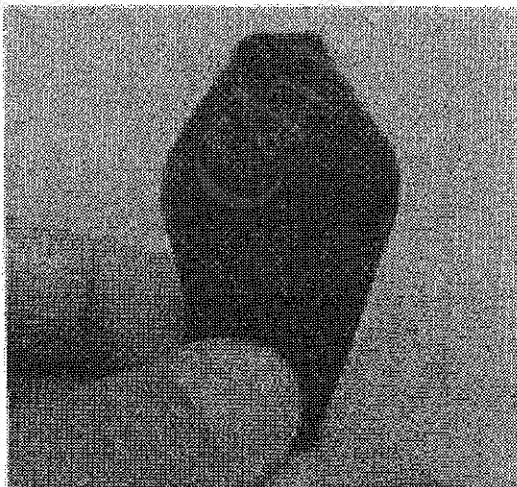
กลีบบานบุรี * * *

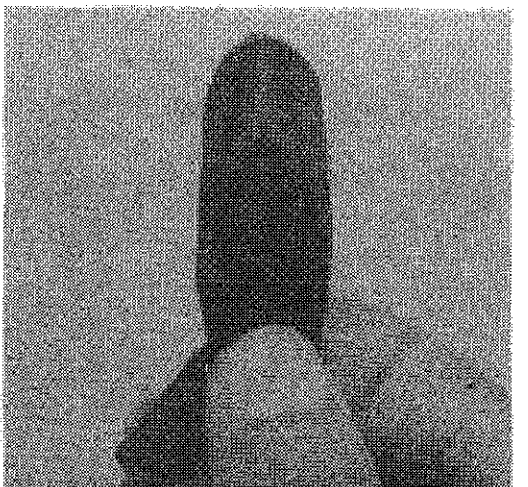
กลีบเบญจมาศซ้อน * * *

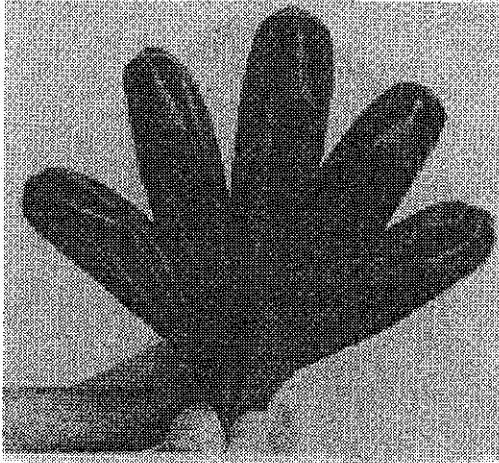
กลีบบานบุรีซ้อน * * *

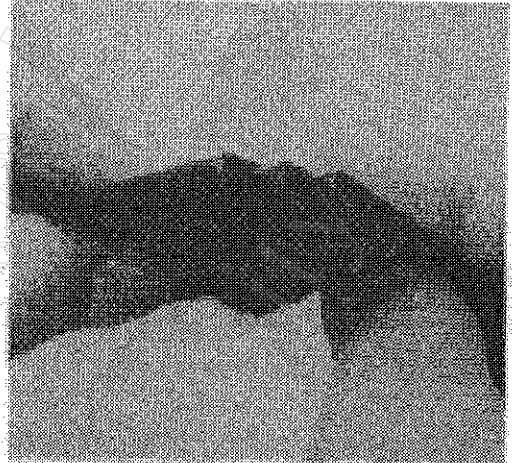
กลีบแวมมิชอร์ * * *

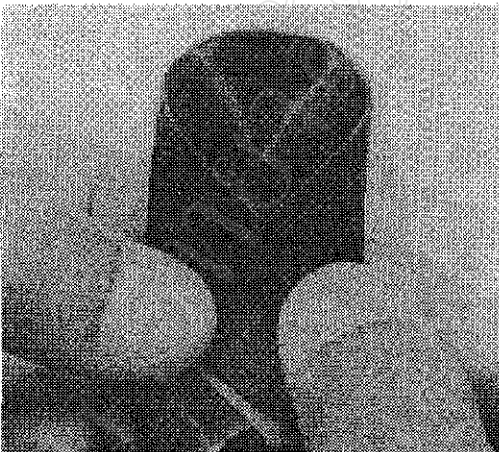
กลีบแวมชูรา * *

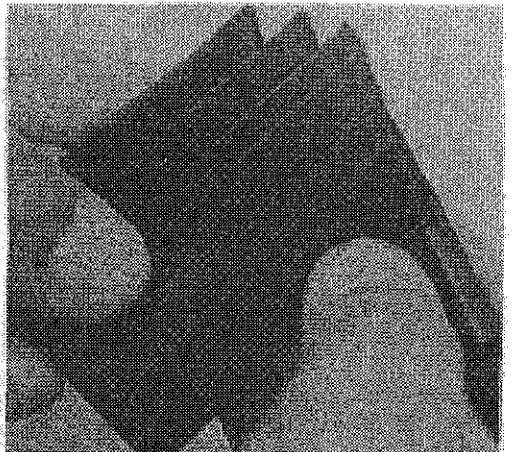
ก๊ลิบแวมยูเรท * *

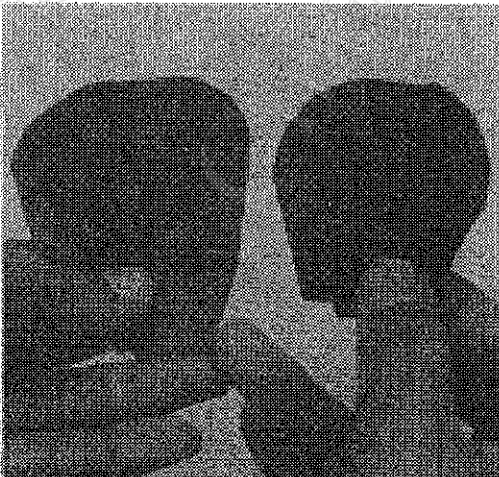
ก๊ลิบโกทลสร้อยค้ำบน * * *

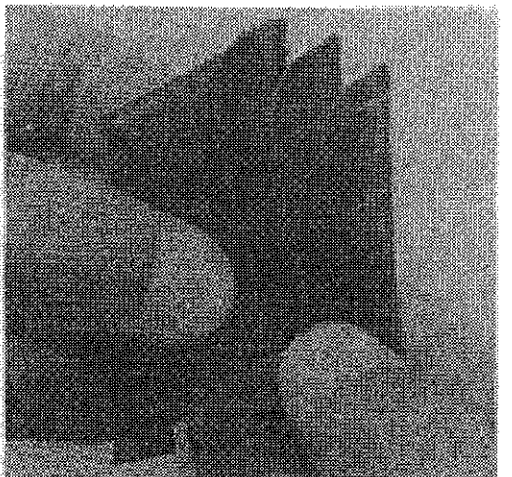
ก๊ลิบคอกจอก * * *

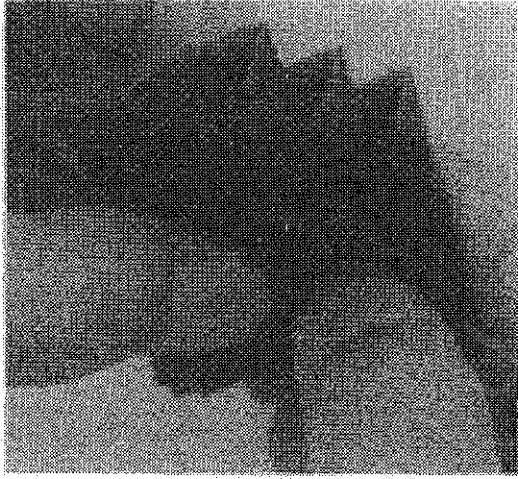
ก๊ลิบโกทลสร้อยค้ำข้าง * * *

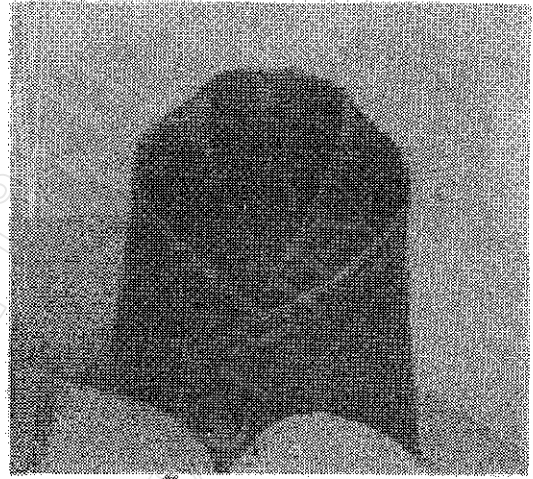
ก๊ลิบสุพรรณิการ์ * * *

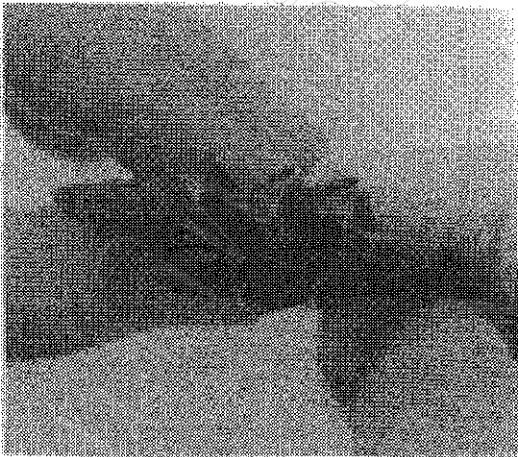
ก๊ลิบพุดตามด้านข้าง * * *

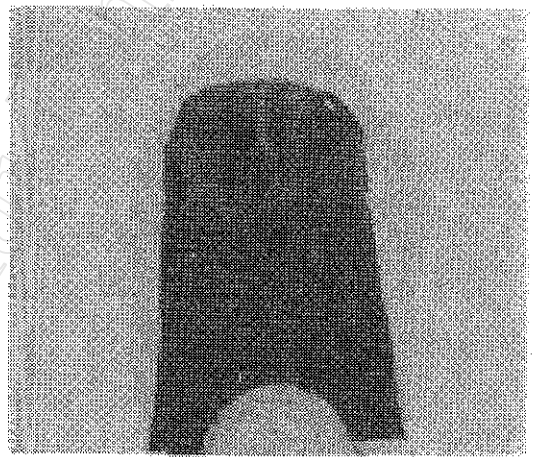
กลีบพุดตานด้านบน * * *

กลีบรวงผึ้ง (กลีบดวงใจ) * * *

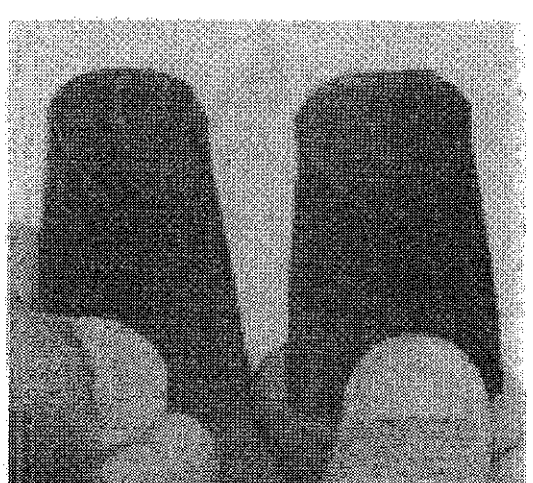
กลีบการเวก * * *

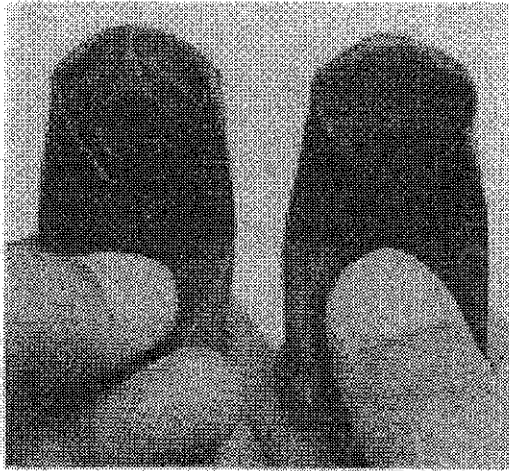
กลีบพยับหมอก * * *

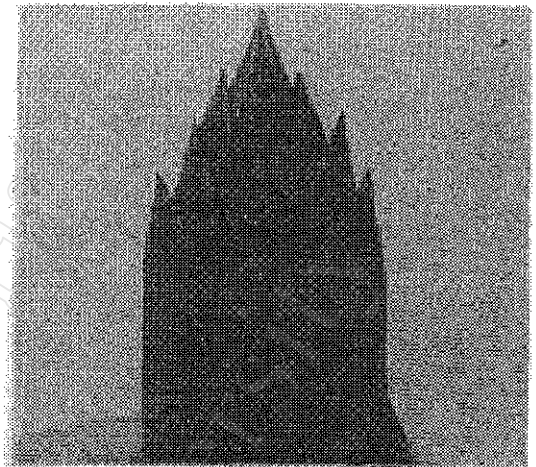
กลีบแก้วเจ้าจอม (กลีบดวงใจ) * * *

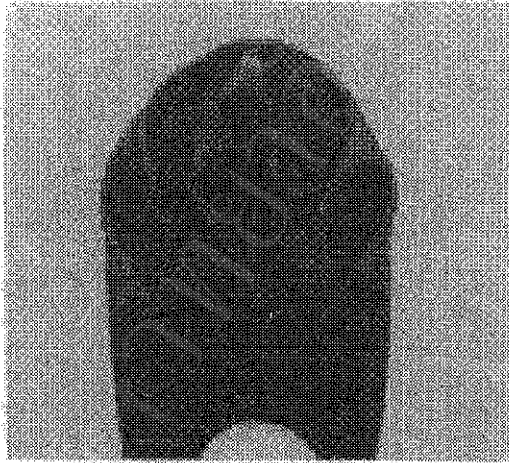
กลีบพยับเมฆ * * *

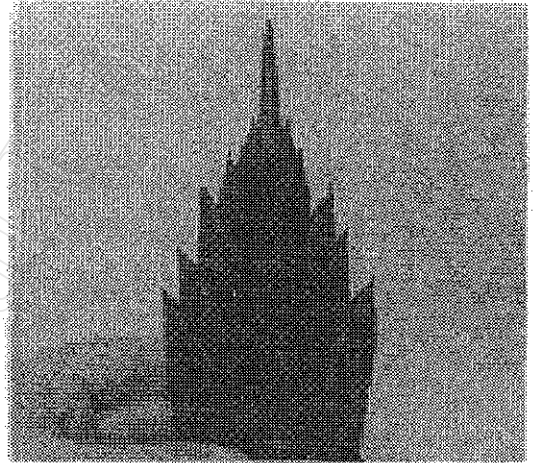
กลีบอัญชัน * * *

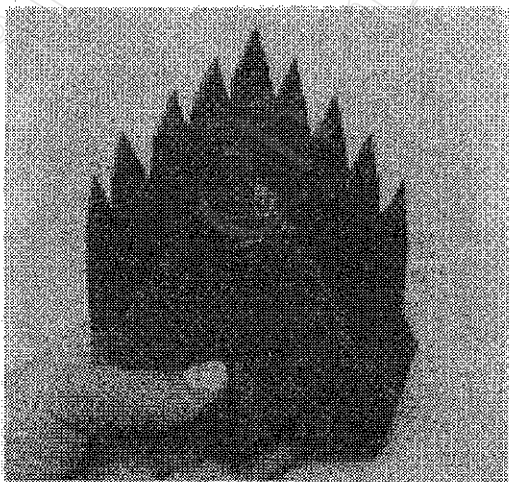
กลีบบัวทิพย์ *

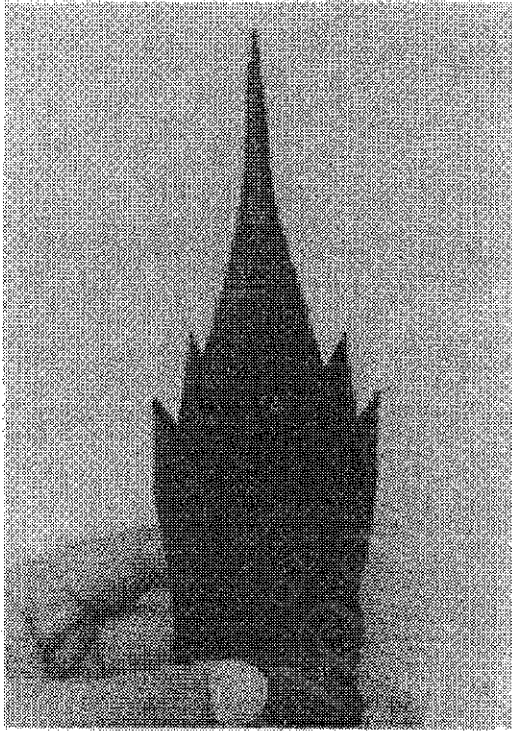
กลีบอัญชันซ้อน * * *

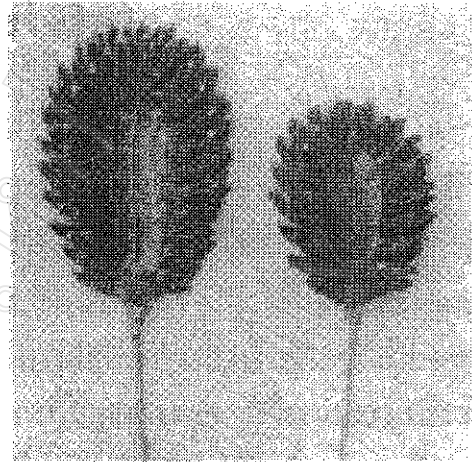
กลีบกาบหมกกลประดับ *

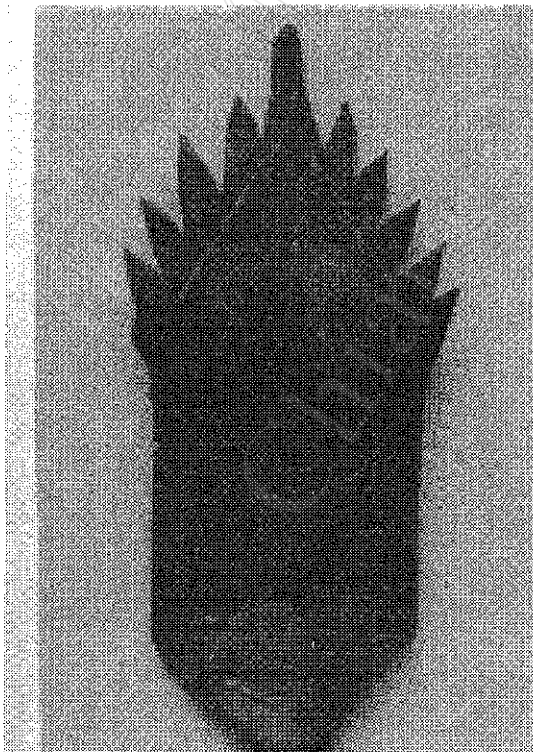
กลีบกุหลาบกุฟิงค์ *

กลีบกาบหมากแดง * *

กลีบเส้นมือนางพญา * * *

กลีบเส้นพญาศรุต * *

สัญลักษณ์ประจำแบบกลีบ

* กลีบที่ออกแบบตัดแปลงจากของโบราณ

* * กลีบที่ออกแบบใหม่ในปี ๒๕๒๕

* * * กลีบที่ออกแบบใหม่ในปี ๒๕๓๐

ส่วนแบบกลีบที่มีมาแต่โบราณนั้นไม่ได้ใส่

* ไว้

ประเภทของงานใบตอง

งานใบตองอาจแบ่งเป็นประเภทตามลักษณะของการนำไปใช้ ซึ่งมีหลายรูปแบบ ในแต่ละแบบสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับงานหลายๆ ชิ้น ขึ้นอยู่ที่ประโยชน์ใช้สอยในผลงานนั้นๆ ตลอดจนต้องคำนึงถึงความเหมาะสม และถูกต้องตามประเพณีนิยม รวมไปถึงความเชื่อทางศาสนา เช่น งานบายศรี ต้องทำให้ถูกต้องตามความเชื่อโบราณ ส่วนงานใบตองอื่นๆ อาจแบ่งออกได้ เช่น กระทงดอกไม้ กระทงลอย ภาชนะใบตอง พานดอกไม้ใบตอง เทียนพรรษา กรวยอุปมาชย์ และ พุ่มคู่สวด ขึ้นหมาก พานรองน้ำพระพุทธมนต์ บายศรีแบบต่างๆ

ภาพที่ 29 กระทงดอกไม้

ภาพที่ 30 กระถางลอย

ภาพที่ 31 ภาชนะใบตอง

ภาพที่ 32 พานดอกไม้ใบตอง

ภาพที่ 33 บาสรีรูปแบบต่างๆ

งานแกะสลักผัก และผลไม้

การแกะสลักผักและผลไม้เป็นงานฝีมือของช่างสตรีไทยอีกแขนงหนึ่งที่มีควบคู่ไปกับการจัดดอกไม้สด ศิลปะแขนงนี้สืบเนื่องมาแต่โบราณ เป็นศิลปะเก่าแก่ประจำชาติไทย ซึ่งเดิมเป็นวิชาการของสตรีชั้นสูงในพระราชวัง ต้องเรียนรู้ และฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ การแกะสลักแต่เดิมนอกจากใช้สำหรับตกแต่งเพื่อความสวยงามในการรับประทานแล้ว ยังสามารถที่จะนำเอาผลงานมาประกอบตกแต่งเข้ากับการจัดดอกไม้สด เช่น นำมาตกแต่งกับ งานฉลุสลักหยวก ในการประดับ จิตกาธาน นอกจากนี้ยังนำมาประดับเป็นพุ่มสำหรับตกแต่งสถานที่ได้อีกด้วย งานช่างฝีมือแนวนี้ ผู้สนใจทำจะต้องมีใจรักการทำจริงผลงานจึงจะออกมาดูดี ประณีต สวยงาม เพราะต้องใช้ความอดทน ความชำนาญ และความประณีตสูง ควรที่จะอนุรักษ์ไว้ให้เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทย (อาภา จงจิตต์, 2534)

ภาพที่ 34 การแกะสลักผัก และผลไม้

ลักษณะของงานแกะสลักผักและผลไม้

งานแกะสลักผักและผลไม้ อาจจำแนกลักษณะตามวิธีการแกะสลักซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของผัก และผลไม้ชนิดนั้น โดยเลือกตามความเหมาะสมของงานที่จะใช้และความคงทน (ความสด ได้นาน) ของผักและผลไม้ชนิดนั้น ทั้งนี้พอจะจำแนกออกได้ตามลักษณะของวิธีการแกะสลักได้ดังนี้

1. รูปร่างลึก หมายถึงการเซาะร่องวัสดุให้เป็นร่องลึกตามลวดลายของงานที่ได้ ออกแบบไว้
2. รูปนูน หมายถึงการแกะสลักเนื้อวัสดุให้นูน จากพื้นผิวด้วยการแกะพื้นที่ให้ต่ำลง ต่ำลง จะได้นูนลอยตัวสูงขึ้น

3. รูปลอยตัว หมายถึงการแกะสลักที่สามารถมองเห็นได้รอบด้าน ส่วนมากชิ้นงานมีขนาดเล็ก เช่นดอกไม้ที่แกะจากผลไม้ จะมีขนาดพอที่จะรับประทานได้เป็นคำๆ

4. การเจียน หรือผ่านเป็นแว่น ส่วนมากจะใช้กับ ประเภทผักเพื่อตกแต่งจาน หรือเป็นเครื่องเคียงสำหรับอาหารไทยในรูปแบบวิจิตร

หลักในการแกะสลักผักและผลไม้

ในการแกะสลักผักและผลไม้จำเป็นต้องมีหลักและเทคนิคในการจัดทำ เพราะจะทำให้ผลงานที่ออกมามีคุณภาพประณีต สวยงาม และมีความคงทน (ความสดได้นาน) ในการใช้งาน ซึ่งจะทำงานรับประทาน ดังนั้นผู้ที่แกะสลักควรคำนึงถึงหลักในการทำงาน ดังต่อไปนี้

1. ต้องเลือกผักและผลไม้ที่มีความสด
2. ล้างผักและผลไม้เหล่านั้นให้สะอาด
3. มีดและเครื่องมือที่จะใช้แกะต้องมีคุณภาพ ควรเป็นสแตนเลส หรือทองเหลือง จะทำให้ผักและผลไม้ที่ผ่านการแกะไม่ดำ
4. ในการแกะสลักควรคำนึงถึง การรักษาคุณค่าทางอาหาร โดยไม่แช่ให้นาน หรือมีผลตายมากเกินไป
5. เลือกแบบให้เหมาะกับงาน และวัสดุที่จะแกะหรือใช้ตกแต่ง
6. จะต้องแกะอย่างรวดเร็ว ทันกับเวลา และไม่เสียคุณค่าทางโภชนาการ
7. ในขณะที่แกะต้องเบามือ ระวังระวังเรื่อง ความบอบช้ำที่จะเกิดขึ้นกับผลไม้และผัก

พืชผัก และผลไม้หลายชนิด มีคุณสมบัติที่สามารถนำมาแกะสลัก ผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงการเก็บรักษาวัสดุเหล่านั้นให้สด ซึ่งมีผักและผลไม้ให้เลือกหลายชนิดได้แก่

ประเภทผัก ได้แก่ พืชผักทั่วไปที่นิยมนำมารับประทานเป็นเครื่องเคียง ส่วนมากจะเป็นผักสวนครัว ถ้ามีลักษณะเป็นลูกสามารถแกะให้เป็นรูปต่างๆ แต่ตามีลักษณะเป็นใบ หรือก้าน จะใช้วิธีเจียน ผักที่นิยมนำมาใช้ ได้แก่ แดงกวา มะเขือเทศ มะเขือ กะหล่ำปลี มะระจีน กพริก ต้นหอม หัวผักกาด แครอท จิง เพือก มันฝรั่ง มันเทศ หอมหัวใหญ่ พักทอง น้ำเต้า พักเขียว เป็นต้น

การแกะสลักผัก อาจทำเป็นรูปใบไม้ต่างๆ เช่น ใบพลูจลุล ใบไม้ค้าง ใบเฟิร์น ใบไม้พลิว ในลักษณะเป็นดอกได้แก่ บานชื่น กุหลาบ บัว กระจี๋ย ทิวลิป รักเร่ คาร์เนชั่น มะลิซ้อน รูปสัตว์ต่างๆ นอกจากนั้นยังแกะเป็นภาชนะสำหรับใส่อาหาร

ภาพที่ 35 การแกะสลักผักรูปแบบต่างๆ

ประเภทผลไม้ ในการแกะสลักผลไม้จะเลือกผลไม้ที่มีลักษณะ ไม่นิ่มจนเกินไป เมื่อแกะแล้วสามารถอยู่ตัว ไม่เละ และมีความคงทน สดอยู่ได้นาน รูปแบบอาจแกะเป็นรูปดอกไม้ หรือใบไม้ ให้อยู่ในขนาดพอดีคำ หรือ แกะเป็นภาชนะสำหรับใส่ผลไม้ชนิดอื่น ผลไม้ที่นิยมนำมาแกะสลักได้แก่ มะละกอ แดงโม มะม่วง ชมพู สับปะรด พุทรา ฝรั่ง สาลี่ น้อยหน่า เงาะ ตะมุค มะพร้าว

ภาพที่ 36 การแกะสลักผลไม้รูปแบบต่างๆ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลักผักและผลไม้

1. ภาชนะสำหรับใส่ผัก หรือผลไม้ เช่น จาน ถาด กระดาษแข็ง
2. ภาชนะใส่ผัก หรือผลไม้ขณะทำการแกะสลัก
3. ภาชนะใส่น้ำ สำหรับแช่ผัก ผลไม้ หรือล้างมือ
4. ผ้าขาวบาง นำมาชุบน้ำหมาดๆ ใช้คลุม ผัก ผลไม้ ช่วยให้ความสดอยู่ได้นาน
5. ใบบอง หรือใบบัว พลาสติก ใซ้ห่อ ผัก ผลไม้ เพื่อช่วยให้สดได้นาน
6. ถาดรองพลาสติก สำหรับใส่ชิ้นงานที่แกะเสร็จแล้ว เพื่อนำไปแช่เย็น
7. มีดแกะสลัก ขนาดต่างๆ และอุปกรณ์ในการช่วยแกะสลัก

ภาพที่ 37 มีดแกะสลัก และอุปกรณ์ต่างๆ

ภาพที่ 38 ผลงานการจัดผัก และผลไม้

งานฉลุสลักหยวก

ภาพที่ 39 งานฉลุสลักหยวก

งานฉลุสลักหยวก เป็นศิลปะของช่างสิบหมู่ที่มีควบคู่ไปกับการจัดดอกไม้สด เป็นศิลปะที่กำลังจะสูญหาย งานศิลปะแขนงนี้เป็นงานฝีมือที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ไทยโดยทั่วไป นิยมเรียกว่า การแทงหยวก แต่เดิมนิยมใช้ประดับจิตคารานหรือเมรุ ใช้ในพิธีศพนอกจากนั้นยังใช้ควบคู่ไปกับการจัดดอกไม้สดประเภทอื่น เช่น บายศรี สาเหตุที่ทำให้การแทงหยวกเริ่มสูญหายไป เพราะหาผู้ที่ทำได้ยาก อีกทั้งมีวัสดุใหม่ๆ มาใช้ทดแทนหยวกกล้วย เช่น โฟม ดอกไม้พลาสติก ดอกไม้กระดาษ ผลงานของการแทงหยวกไม่ได้รับความนิยม เพราะหยวกเป็นวัสดุที่เสื่อมสภาพง่าย อีกทั้งไม่คงทนถาวร ผู้ทำจะต้องมีความชำนาญงานพิเศษในด้านลวดลายจิตรกรรมไทย จึงจะทำให้ผลงานดูอ่อนช้อย และงดงามประกอบกับรู้จักพลิกแพลงรูปแบบให้มีหลากหลาย โดยการนำเอาการแกะสลักผักเข้ามาช่วยในการตกแต่ง ตลอดจนจัดควบคู่ไปกับดอกไม้สด จึงจะทำให้งานแทงหยวกแลดูสวยงาม งานฉลุสลักหยวกเป็นงานที่ต้องอาศัยความชำนาญ ความรวดเร็ว และความระมัดระวัง เพราะใช้วัสดุที่ไม่แข็งแรงสามารถเสื่อมสภาพได้ง่าย (ป.มหาจันทร์, 2540)

วัสดุและเครื่องมือในการฉลุสลักหยวก

หยวก เป็นวัสดุหลักที่ใช้ในการฉลุ นิยมใช้หยวกของต้นกล้วยตานีที่ยังไม่ตกเครือ หากใช้ต้นกล้วยที่แก่จนเกินไปและตกเครือแล้วจะทำให้หยวกเปราะ แตกหักได้ง่าย ผู้ทำจะเลือกต้นกล้วยที่มีขนาดใหญ่เพื่อให้ได้หยวกที่มีขนาดใหญ่ เมื่อฉลุแล้วทำให้เห็นลายได้ชัดเจน ในการฉลุหยวกนั้นต้นกล้วยที่นำมาฉลุจะต้องตัดมาสดๆ ถ้าตัดทิ้งไว้จะทำให้หยวกเหี่ยวเฉา ถ้าจำเป็นจะต้องตัดทิ้งไว้ต้องนำไปแช่น้ำ หรือพรมน้ำให้ชุ่มอยู่เสมอ ระมัดระวังเรื่องความบอบช้ำไม่ควรให้กระทบกับของแข็งทำให้เกิดรอยตำหนิ

สี สีที่นิยมใช้ข้อมหยวกไค้เก้ สีข้อมเยอรมันมีลักษณะเป็นสีผงเมื่อจะใช้นำผงสีมาละลายในน้ำร้อน จากนั้นจึงทิ้งให้เย็นจึงนำไปข้อมอาจใช้แปรงทาหรือใช้หยวกตัดเป็นรูปแปรงทาเพื่อข้อมให้หยวกเป็นสีต่างๆ สีที่นิยมใช้ไค้เก้ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน และสีเขียว นอกจากนี้กรรมวิธีทาแล้วยังสามารถใช้วิธีพ่นโดยการนำสีที่ละลายน้ำแล้วใส่ในกระบอกฉีด แต่วิธีเช่นนี้จะทำให้ได้สีค่อนข้างจืดจางเพราะต้องผสมสีให้เข้มข้นสีจึงจะติดกับเนื้อหยวก

กระดาษสี ในการฉลุสลักหยวก กระดาษสีที่นิยมนำมาใช้กันทั่วไปเรียกว่า “กระดาษอังกฤษ” เป็นกระดาษที่มีสีด้านเดียว ผิวของกระดาษเป็นมันวาว เมื่อถูกน้ำแล้วไม่เกิดรอยยับย่น สีไม่หลุดลอกเพราะการฉลุหยวกจะต้องพ่นน้ำอยู่เสมอกระดาษที่ใช้จึงต้องค่อนข้างเหนียว และแข็งแรง

ตอก ตอกเป็นวัสดุที่ใช้ทำหน้าที่รัด ตรึง หยวกที่ฉลุแล้วแต่ละชิ้นให้ประกอบเข้าเป็นส่วนต่างๆ เช่น ส่วนฐาน ส่วนรัดเกล้า ส่วนของเสา นอกจากนั้นตอกยังช่วยยึดส่วนต่างๆ ให้เข้ากับโครงแบบ ตอกส่วนมากทำมาจากไม้ไผ่ หรือหวาย มีปลายแหลมและมีความคมเพื่อให้ง่ายแก่การเจาะเข้าไปในเนื้อหยวก

มีด มีดที่ใช้มีหลายขนาดตั้งแต่ขนาดใหญ่ใช้ฟันต้นกล้วย ขนาดกลางใช้เลาะกาบกล้วย และขนาดเล็กใช้ฉลุลาย ซึ่งมีดฉลุลายนี้มีลักษณะ โคง ปลายแหลม คมทั้งสองด้าน คล้ายกับมีดแกะสลักผักผลไม้ อุปกรณ์นี้จะต้องอยู่ติดตัวช่างอยู่ตลอดเวลาขณะทำงานดังนั้นมีดจึงต้องทำให้มีความคมอยู่เสมอ

ลวดลายของการฉลุหยวก

แต่ละท้องถิ่นจะมีลวดลายในการฉลุหยวกที่แตกต่างกันออกไปแต่จะมีลวดลายส่วนหนึ่งที่มีความคล้ายคลึงกันและใช้ในทุกท้องถิ่น ไค้เก้

1. ลายพื้นหนึ่ง

ภาพที่ 40 ลักษณะของลวดลายแบบ ลายพื้นหนึ่ง

2. ลายพื้นสาม

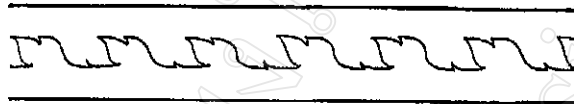
ภาพที่ 41 ลักษณะของลวดลายแบบ ลายพื้นสาม

3. ลายพื้นหา

ภาพที่ 42 ลักษณะของลวดลายแบบ ลายพื้นหา

4. ลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์

ภาพที่ 43 ลักษณะของลวดลายแบบ ลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์

ลวดลายในการฉลุหยาวก่อนนำลวดลายหลายๆ แบบมารวมกันเพื่อทำให้เกิดเป็นลวดลายใหม่ๆ ขึ้นมา ได้แก่

ก. ลายพื้นสามรวมกับลายพื้นสาม

ภาพที่ 44 ลักษณะการผสมลายพื้นสามกับลายพื้นสาม

ข. ลายพื้นสามกับลายพื้นหา

ภาพที่ 45 ลักษณะการผสมลายพื้นสามกับลายพื้นหา

ค. ลายพื้นหากับลายพื้นหา

ภาพที่ 46 ลักษณะการผสมลายพื้นหากับลายพื้นหา

ส่วนลวดลายที่แตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นนั้นเกิดจากการคิดค้นของช่างในท้องถิ่นนั้นๆ ได้แก่ลวดลาย เช่น ลายหน้ากระดาน ลายเสา ลายส่วนที่ประกอบกันเป็นรัศมี

การย้อมสี

การย้อมสีลงบนหยวกที่ฉลุสำเร็จแล้ว จะทำให้เกิดความสวยงามเพราะตัวลายจะปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่างชัดเจนยิ่งขึ้น ช่างจะนิยมใช้วิธีทา หรือพ่นโดยใช้กระบอกฉีด การรดน้ำสีลงไปบนหยวกที่ฉลุแล้วเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้สีซึมเข้าไปในเนื้อหยวก ทำให้สีดูสดใสงดงาม

การแร การแร คือการสอดไส้หรือตัดเส้นลวดลายเพื่อให้ตัวลายมีความชัดเจนขึ้น สามารถทำโดยการใช้มีดกรีดลงบนผิวหขวกเบาๆ ให้พอเป็นรอย จากนั้นนำไปข้อมสีจะทำให้เห็น ลวดลายชัดเจนสวยงาม

การประดับกระดาดสี

เป็นขั้นตอนของการประกอบงานลวดลายเข้ากับโครงแบบ โดยมีวิธี และเทคนิคต่างๆ กันออกไปแต่เน้นหลักเหมือนกันคือ การดาดสีจะเป็นเพียงสิ่งช่วยเสริมลวดลายที่ดูให้ดู ชัดเจนยิ่งขึ้นอาจจะใช้วิธีรองอยู่ใต้ลวดลายหรือ นำมาติดด้านหน้าเพียงเล็กน้อย

ภาพที่ 47 ศิลปะการแทงหขวก

งานเครื่องแขวนไทย

เครื่องแขวนไทย เป็นศิลปการจัดดอกไม้ของไทยแบบหนึ่งที่มีความสวยงามอย่างประณีตวิจิตร มีความพิถีพิถัน สร้างสรรงานศิลป์อย่างประณีตบรรจง เป็นสิ่งหนึ่งที่น่าภูมิใจในการช่างคิดประดิษฐ์ของบรรพบุรุษ เกี่ยวกับงานฝีมือไทยที่ได้มีชาติใดทัดเทียม เป็นเอกลักษณ์ ที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมชั้นสูงของไทย สมควรที่อนุชนรุ่นหลังจะอนุรักษ์ฟื้นฟูให้เป็นมรดกคู่กับความมีวัฒนธรรมอันดีงาม

การทำเครื่องแขวนเป็นจินตนาการของช่างสตรีที่พยายามจะนำเอาดอกไม้สด หรือวัสดุอื่นมาคิดค้นประดิษฐ์ให้มีลักษณะคล้าย โคมไฟ หรือ พวงระย้า ที่มีพู่ห้อย มีรูปทรงที่แตกต่างกันออกไป อาจเป็นวงกลม หรือทรงเหลี่ยมเป็นพวงแขวนต่อกันใช้แขวนเพดานกลางห้อง ประตู หน้าต่าง หรือช่องกลางระหว่างม่าน ขั้นตอนในการ ประดิษฐ์ใช้ศิลปะการกรอดอกไม้ของไทยในหลายรูปแบบผสมผสานเข้าด้วยกัน อาทิเช่น การร้อยอุบะ ร้อยดาชาย ตลอดจนเฟื้องห้อย เย็บแบบ เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เจ้านายฝ่ายในต่างมีความชำนาญ และนิยมคิดค้นประดิษฐ์การจัดดอกไม้ไทย เพื่อใช้ประกอบในงานพระราชพิธีต่างๆ เสด็จกรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ เป็นพระองค์หนึ่งเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งอริบดีราชการฝ่ายใน ทรงมีพระนามเลื่องลือ ทรงมีพระปรีชาสามารถในทางช่างดอกไม้แบบใหม่ๆ เช่นในสมัยโบราณมีการร้อยดาชาย ร้อยเฟื้อง ดัดโครงไม้หุ้มผ้าขาว ทำเป็นบันไดแก้ว พู่กลิ้ง กลิ้งคว่ำ กลิ้งตะแคง กลิ้งจีน พระองค์ท่านก็ทรงดัดแปลงใหม่ โดยคิดค้นเอาลวดทำเป็นโครงแล้วทาสีขาวแทนโครงไม้หุ้มผ้าทำให้เกิดงานที่มีรูปร่าง รูปทรงที่แปลก พิศดาร ออกไปอีกมาก เช่น ระย้าแปลง พวงแก้ว ทรงดัดแปลงบันไดแก้วให้เป็นรูปวิมานพระอินทร์ ทำให้การประดิษฐ์ดอกไม้ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นอีกในสมัยนั้น

นอกจาก เสด็จกรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐแล้วยังมี พระอัครชายาในรัชกาลที่ 5 พระองค์หนึ่ง คือ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาถ ก็ทรงมีพระนามเลื่องลือในการคิดค้นดัดแปลง การร้อยดาชายแบบต่างๆ โดยการพลิกแพลง และสลัปสีได้อย่างสวยงาม (มณีรัตน์ จันทนะผลิน, 2527)

ประเภทของเครื่องแขวนไทย

เครื่องแขวนไทยแบ่งตามขนาดได้ 4 ขนาด ได้แก่

1. เครื่องแขวนขนาดจิ๋ว เป็นเครื่องแขวนที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6-15 เซนติเมตร ความยาว 8-54 เซนติเมตร เป็นเครื่องแขวนที่ร้อยด้วยโครงลวดเส้นเล็ก รูปวงกลม วงรี สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม พวงดอกไม้ ดวงดาว ปลาตะเพียน ปลาทอง เป็นต้น

ภาพที่ 48 เครื่องแขวนขนาดจิว

2. เครื่องแขวนขนาดเล็ก มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8-12 นิ้ว ยาวประมาณ 15-40 นิ้ว ที่มีรูปร่างลักษณะแบน เป็นรูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม รูปบันได รูปดาว รูปจระเข้ และรูปพัด ได้แก่ ตาข่ายหน้าช้าง บันไดแก้ว บันไดเงิน บันไดทอง กลิ่นตะแคง กลิ่นจีน กลิ่นจระเข้ วิมานพระอินทร์ วิมานแท่น พัดจีน ส่วนเครื่องแขวนขนาดเล็ก ที่มีรูปทรงต่างออกไปอีกได้แก่ กลิ่นคว่ำ พุกกลิ่น ฉัตรเก้าชั้น บานไม่รู้โรยกรอง โคมไฟประยุกต์

ตาข่ายหน้าช้าง

บันไดแก้ว

กลิ่นตะแคง

ภาพที่ 49 เครื่องแขวนขนาดเล็ก

กลินจระเข้

วิมานพระอินทร์

พัดจีน

กลินคว่า

พูกลิน

ฉัตรเก้าชั้น

ภาพที่ 50 เครื่องแขวนขนาดเล็ก

3. เครื่องแขวนขนาดกลาง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 13-14 นิ้ว มีความยาว 40-50 นิ้ว ได้แก่ โคมหวด ระย้าห้อย พวงแก้วแปลง ระย้าใหญ่ (ชั้นเดียว) พวงชมพู พวงทอง พวงคราม โคมไฟประยุกต์

โคมหวด

ระย้าห้อย

พวงแก้วแปลง

ระย้า

พวงชมพู

พวงทอง

ภาพที่ 51 เครื่องแขวนขนาดกลาง

4. เครื่องแขวนขนาดใหญ่ เป็นเครื่องแขวนที่มีขนาดใหญ่พิเศษ มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 19-30 นิ้ว มีความยาว 50-100 นิ้ว (2.50เมตร) ได้แก่ ระย้าใหญ่ (3 ชั้น) พวงแก้ว ระย้าแปลง โคมจีน โคมไฟประยุกต์

พวงแก้ว

ระย้าแปลง

ระย้าแปลง

พวงแก้ว

โคมจีน

ภาพที่ 52 เครื่องแขวนขนาดใหญ่

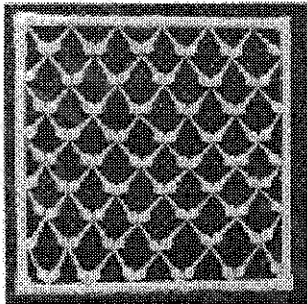
เครื่องแขวนไทย อาจประดิษฐ์ ตกแต่งตามแบบฉบับโบราณ หรือ อาจประยุกต์เอาแบบโบราณมาดัดแปลง ให้มีส่วนประกอบที่มีชั้นตอนยุ่งยากลดลง เพื่อความสะดวกและรวดเร็ว หรืออาจทำเครื่องแขวนที่ประยุกต์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่โดยให้มีรูปแบบที่คล้ายลักษณะโบราณ แต่ใช้วัสดุสมัยใหม่ในการตกแต่ง

ส่วนประกอบของเครื่องแขวน

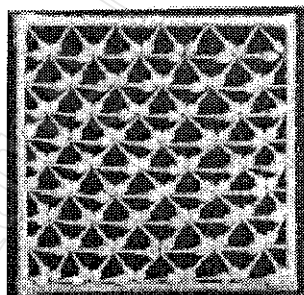
เครื่องแขวนแต่ละแบบ มีส่วนประกอบที่แตกต่างกันออกไป ส่วนประกอบแต่ละชนิดทำได้ด้วยการร้อยกรอง หรือเย็บซึ่งส่วนประกอบแต่ละชิ้นจะมีชื่อต่างกันไปตามกรรมวิธีทำ แล้วนำมาประกอบ (แต่งตัว) ในภายหลัง ส่วนประกอบเหล่านั้นเรียกว่า เครื่องแต่งตัว ได้แก่ แบบต่างๆ เส้น เฟื่อง ดอกทัดหู แบบพู่กลิ้ง อุบะมาลัย ส่วน ประกอบหลักของเครื่องแขวนคือ โคร่ง อาจทำเป็นรูปทรงต่างๆ โดยลวด หรือไม้ไผ่ พันด้วยผ้าขาว ร้อยด้วยตาข่ายในลักษณะต่างๆ กันตามความเหมาะสม แล้วจึงนำเอาเครื่อง แต่งตัวมาประกอบในชั้นตอนสุดท้าย

ตาข่าย

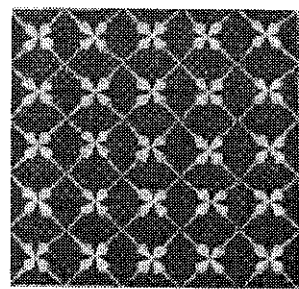
ตาข่าย เป็นการร้อยด้วยดอกไม้สด หรือลูกปัดซึ่งดอกไม้สดที่นิยมนำมาร้อยเป็นตาข่ายได้แก่ ดอกรัก และ ดอกพุด ในการร้อยตาข่าย โคร่ง ที่นำมาพันผ้าจะต้องมีรูปทรงดี และแข็งแรง ตาข่ายแต่ละชนิดจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับโคร่ง ด้วยเทคนิคการตัดหรือย่อบส่วนของดอกไม้ ตาข่ายที่สวยงามและสะดุดตาจะต้องมีลักษณะ ดิ่ง เรียบ มีการเก็บด้ายที่ใช้เย็บให้เรียบ ร้อย ลวดลายตาข่ายที่มีมาแต่โบราณ และดัดแปลงขึ้นมาใหม่ให้มีลวดลายต่างกันไปได้แก่ ลายเกล็ด ลายสี่ก้านสี่ดอก ลายพระจันทร์ครึ่งซีก ลายกระเบื้อง ลายสามก้านสามดอก ลายดวงไกลเดือน ลายกำแพงแก้ว ลายกำแพงเพชร ลายดาวสมุทร ลายดอกดาวกระจาย ลายอกแมลง มุม ลายหกก้านหกดอก ลายดาวล้อมเดือน ลายวิมานแปลง ลายแก้วชิงดวง ลายพระอาทิตย์ ชิงดวง

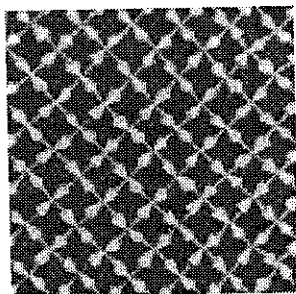
ลายเกล็ด

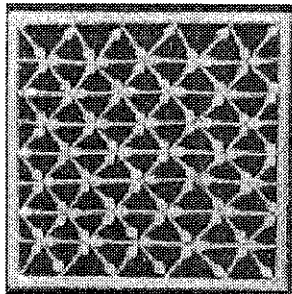
ลายพระจันทร์ครึ่งซีก

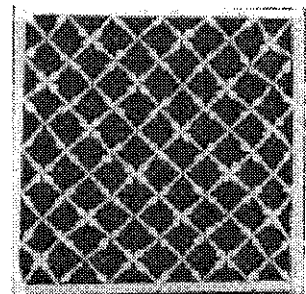
ลายสี่ก้านสี่ดอก

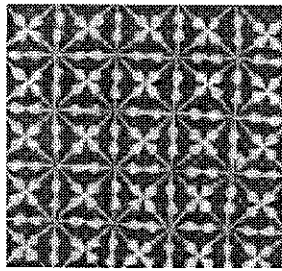
ลายกระเบื้อง

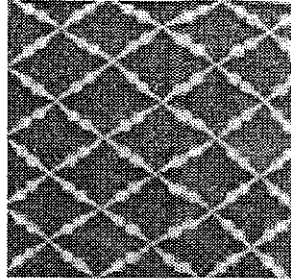
ลายสามก้านสามดอก

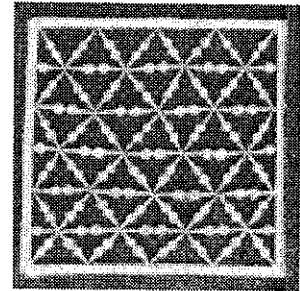
ลายดาวไกลเดือน

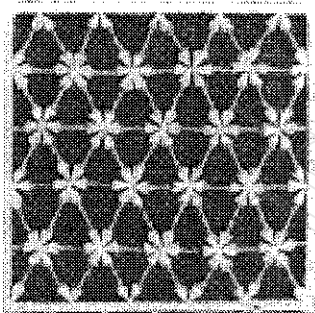
ลายกำแพงแก้ว

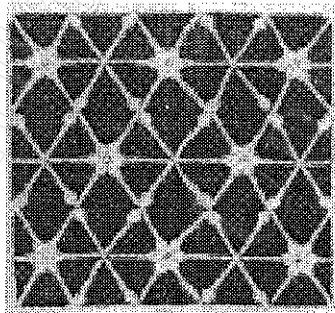
ลายตาสมุทร

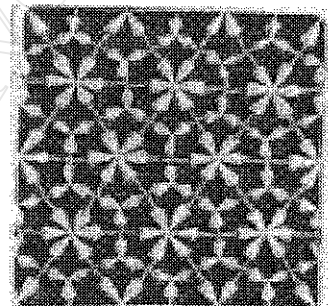
ลายดาวกระจาย

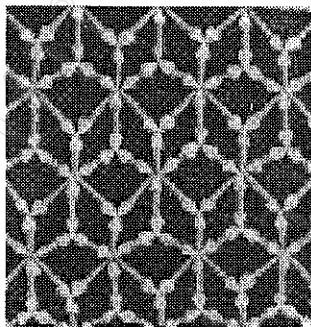
ลายอกแมลงมุม

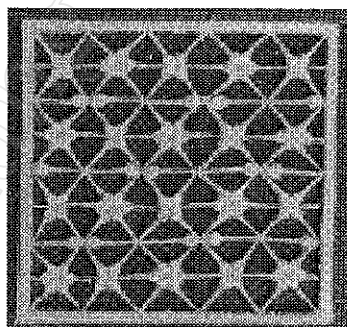
ลายหกก้านหกดอก

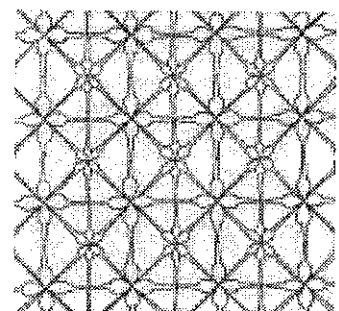
ลายดาวล้อมเดือน

ลายวิมานแปลง

ลายแก้วชิงดวง

ลายพระอาทิตย์ชิงดวง

ภาพที่ 53 การร้อยตาข่ายรูปแบบต่างๆ

อุบะ

อุบะ เป็นการร้อยดอกไม้ให้เป็นเส้นแล้วนำมาผูกรวมกันด้วย รูปแบบต่างๆ นำมาผูกติดผลงานเพื่อทำให้ผลงานดูอ่อนไหว เพราะมีลักษณะแกว่งไกว ดูนุ่มนวล สมายตา ดอกไม้ที่นิยมนำมาร้อยอุบะ ได้แก่ ดอกพุด ดอกกุหลาบ จำปี จำปา กล้วยไม้ ชบา เป็นต้น รูปแบบอุบะตามแบบโบราณมีรูปแบบต่างๆ เช่น อุบะขาเตี้ยว(ตั้งตั้ง) อุบะแขก(พวงเต่าร้าง) อุบะไทยทรงเครื่อง อุบะไทยธรรมดา อุบะพู่ อุบะแตะ(อุบะสร้อยสน) อุบะจิ้น อุบะพวงคุณ(พวงราชพฤกษ์)

อุบะตั้งตั้ง

อุบะแขก

อุบะไทยธรรมดา

อุบะทรงเครื่อง

อุบะพู่

อุบะแตะ

ภาพที่ 54 อุบะรูปแบบต่างๆ

เย็บแบบ

เย็บแบบ เป็นการนำเอากลีบดอกไม้ หรือใบไม้มาพับแล้วเย็บติดกับใบตองที่ตัดเป็นรูปแบบต่างๆ อาจสลับด้วยสี หรือสลับด้วยกลีบดอกไม้ กับใบไม้เพื่อทำเป็นดอกทัดหู (ดอกปีตรอยต่ออุบะกับผลงาน) หรือทำเป็น เฟือง ซึ่งมีรูปแบบต่างๆ เช่น ทรงกลม ทรงดอกสี่กลีบ หกกลีบ รูปดาว รูปดาอ้อย รูปสมอเรือ สายกนกห่มน ลายพระจันทร์เสี้ยว เป็นต้น

ทรงกลม

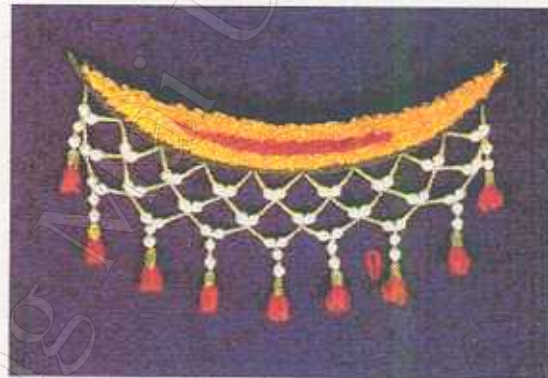
รูปดาว

รูปสมอเรือ

รูปกนก

แบบผสม

แบบผสม

ภาพที่ 55 เย็บแบบรูปแบบต่างๆ

เฟื้อง

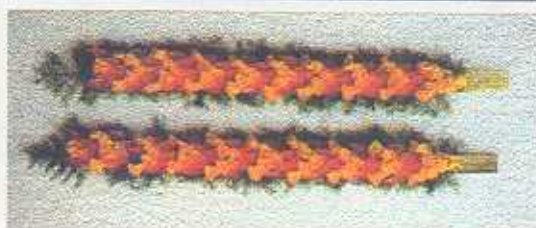
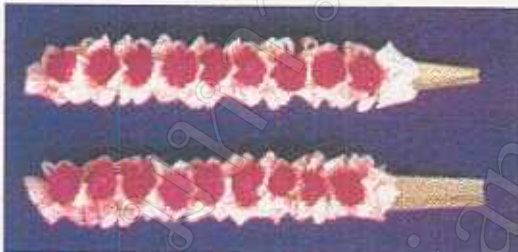
เฟื้อง เป็นสายโยงเชื่อมระหว่างมุมอุบะหนึ่งไปยังอีกมุมหนึ่ง อาจร้อยด้วยดอกไม้ หรือ ทำเป็นเย็บแบบ ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของงาน ดอกไม้ที่นิยมนำมา ทำเป็นเฟื้อง ได้แก่ ดอกกรัก ดอกพุด ดอกเข็ม ลูกเดือย เม็ดกระดิ่ง เป็นต้น

ภาพที่ 56 เฟื้องรูปแบบต่างๆ

เส้น

เส้น คือการนำดอกไม้ หรือใบไม้ มามัดหรือเย็บเป็นเส้น เพื่อใช้ปิดขอบของโครง เครื่องแขวน หรือโครงคลุมโต๊ะ บางคนเรียกว่า เซ็น หรือบางครั้งเรียกว่า สวน เพราะมีลักษณะ ของการเย็บใบไม้ และดอกผสมกันคล้ายสวน ดังนั้น เส้น สวน หรือ เซ็น ก็คือการเย็บแบบชนิดหนึ่งแต่มีลักษณะเป็นเส้นยาว

ภาพที่ 57 เส้นรูปแบบต่างๆ

วัสดุอุปกรณ์ในการประดิษฐ์เครื่องแขวน

เครื่องแขวนชนิดต่างๆ อาจประดิษฐ์ขึ้นด้วยดอกไม้สด ดอกไม้ประดิษฐ์ หรือ
ดัดแปลงประดิษฐ์ด้วยวัสดุอื่นๆ เช่น ไบโกลาน ลูกปัดสีต่างๆ

ดอกไม้สด ที่นำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องแขวน จะใช้ดอกไม้ที่มีคุณสมบัติ คงทน มี
ความสดทนนาน ได้แก่ ดอกกรัก ดอกพุด ดอกจำปา ดอกจำปูน ดอกจำปี ดอกบานไม่รู้โรย ดอก
กุหลาบมอญ ดอกกล้วยไม้ ดอกเบญจมาศ ดอกแอสเตอร์ ดอกหงอนไก่ ดอกบานบุรี ส่วนใบไม้
ที่นำมาทำเป็นส่วนประกอบใช้ในการเย็บแบบรูปต่างๆ ได้แก่ ใบแก้ว ใบมะยม ใบเงิน ใบทอง
ใบนาค ใบกระป๋อง และใบตอง

อุปกรณ์ต่างๆ ที่มีส่วนในการใช้ทำเครื่องแขวน และมีส่วนประกอบต่างๆ ได้แก่
เข็มมือ และเข็มมาลัย กาว วาสลีน ลวด กรรไกร ปากคีบ คีม เข็มหมุด มีด ภาด ผ้าขาวบาง
ที่ฉีดยา เป็นต้น

งานพุ่ม-พานดอกไม้

หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี 12 เดือน ตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่านางนพมาศ หรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์ และพระสนมกำนัลได้อวยกรองดอกไม้เป็นรูปสัตว์ต่างๆ ใส่พานเมี่ยงหมาก ถวายพระร่วงเจ้าเพื่อไซ้คอนรับบรรดาเจ้าเมือง เศรษฐี คหบดี ที่เข้าเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการ โดยเฉพาะในครั้งนั้น นางนพมาศได้อวยดอกไม้สี่เหลี่ยมเป็นรูปพานทองสองชั้นรองชั้น มีระย้า ระบายอย่างงดงามลงในขันใส่เมี่ยงหมาก และร้อยดอกไม้เป็นตาข่ายคลุมอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นงานฝีมือที่งดงามถูกต้องตามกาลเทศะ สมเด็จพระร่วงเจ้าจึงบัญญัติว่า ถ้าชาวไทยทำการรับแขก มีงานอวมงคล หรือ วิวาหมงคล ให้มีการร้อยกรองดอกไม้ให้เป็นรูปพานชั้นหมาก และยังทรงให้ เรียกว่า “พานชั้นหมาก”

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีพระราชนิยม การจัดดอกไม้ไทยเป็นอย่างยิ่ง เจ้านายพระองค์ที่ทรงมีชื่อเสียง เลื่องลือ ในการจัดพานดอกไม้สด ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริติกุลินี ได้ทรง คิดพัฒนาวิธีการทำพุ่มเครื่องทองน้อยจากแบบ โบราณ ซึ่งใช้ดอกไม้มัดเป็นช่อทรงดอกบัว แล้ว เสียบในถ้วยแก้วเซิง มาเป็นไซ้แกน หรือหุ่น จากการนำเอาผลมะละกออ่อน หรือมันเทศ เกลาให้ เป็นรูปทรงดอกบัวตูม แล้วพับกลีบดอกไม้ติดโดยไซ้เข็มหมุดปักจนเป็นวิธีการจัดพานดอกไม้แบบ หนึ่งที่ทำกันมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดพาน หมายถึงการตกแต่งดอกไม้ ใบไม้ กลีบดอกไม้ หรือส่วนอื่นๆ ของพืช ให้มีรูปทรงต่างๆ อยู่บนพานอย่างประณีตสวยงาม เพื่อที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น งานมงคล หรืออวมงคล พานหรือภาชนะ ที่มีเชิงเป็นรูปทรงในแบบต่างๆ นั้นมีอยู่มากมายหลาย ชนิด ได้แก่ พานแก้ว พานไม้ พานพลาสติก พานกะไหล่ทอง พานชุบเงิน พานอลูมิเนียม เงิน-ทอง และพานทองเหลืองลักษณะ โดยทั่วไปที่เลือกไซ้คือ พานก้นลึก และพานก้นตื้น สำหรับพานที่มี ลักษณะแตกต่างออกไปอีกลักษณะหนึ่งได้แก่ พานแวนฟ้า ไซ้สำหรับวางผ้าไตรมีการจัดดอกไม้ สดด้วยงามประณีตอีกรูปแบบหนึ่งไซ้ในพิธีบวช พานอีกประเภทหนึ่งคือพานไม้ที่นิยมไซ้ใน ปัจจุบัน อาจมีลักษณะที่เรียกว่า ขัน โศก ในภาคเหนือก็สามารถนำมาตกแต่งแทนพานที่ไซ้ทั่วไปได้

วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดพาน

การเลือกไซ้วัสดุ และอุปกรณ์ในการจัดพานนั้น ควรเลือกวัสดุที่เหมาะสมกับโอกาสที่จะใช้ตลอดจน การคำนึงถึง ดอกไม้สดในช่วงฤดูกาลต่างๆ การนำเอาใบไม้หรือส่วนต่างๆ ของพืช มาช่วยในการตกแต่งเป็นการสร้างสรรค์ผลงานอีกทั้งเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุ โดยทั่วไปแล้ว วัสดุ และอุปกรณ์ที่นิยมนำมาจัดพานได้แก่

- พาน มีให้เลือกหลายรูปแบบ สามารถสรรหาใช้ได้ตามความเหมาะสมของงาน
- ดอกไม้ ดอกไม้ที่จะใช้ต้องเป็นดอกไม้ที่สด และมีความคงทนยาวนาน ควรจะเป็นดอกไม้ที่มีมากในท้องถิ่น หรือในฤดูกาลนั้นๆ การจะจัดพานให้สวยงาม ต้องรู้จักสร้างสรรค์ นำเอาดอกไม้หลายชนิดมาตกแต่งให้เป็นลวดลายดอกไม้ที่นิยมนำมาจัดพานโดยทั่วไปได้แก่ ดอกบานไม่รู้โรย ดอกกรัก ดอกดาวเรือง ดอกบัว ดอกมะลิ ดอกกล้วยไม้ ดอกกุหลาบ ดอกแอสเตอร์ ดอกจำปี ดอกจำปา ดอกพุด ดอกพกากรอง ดอกเบญจมาศน้ำ เป็นต้น
- ใบไม้ ในการเลือกใบไม้นั้นจะต้องเลือกใบไม้ชนิดที่ไม่เหี่ยวง่าย และมีสีสันสวยงาม ตลอดจนมีลักษณะต่างๆ กัน เพื่อนำมาตกแต่งทำเป็นลวดลายบนพาน ใบไม้ที่นำมาใช้ทั่วไปได้แก่ ใบสนฉัตร ใบตอง ใบปริก ใบมะยม ใบกระเบื้อง ใบโปร่งฟ้า ใบเงิน ใบทอง ใบนาค
- ไม้กลัด สำหรับเสียบดอกไม้ให้ติดกับหุ่นเป็น ไม้กลัดที่ทำจากไม้ไผ่ เลือกใช้ขนาดสั้น-ยาว ตามต้องการ
- เข็มหมุด มีให้เลือกทั้งแบบมีหัว และไม่มีหัว นิยมใช้แบบไม่มีหัว และมีหัวขนาดเล็ก
- ลวดตัวยู เป็นลวดที่ตัดแล้วงอเป็นรูปตัวยู ใช้ยึดดอกไม้ขนาดใหญ่และใช้ยึดใบไม้ให้ติดกับหุ่น
- ไม้ไผ่ สำหรับใช้ทำส่วนยอดในทรงที่ต้องมียอด และใช้ปักค้างคึดไว้กับหุ่นเพื่อทำเป็นที่จับ
- ลวด หุ่น นอกจากใช้ทำเป็นตัวยูแล้วยังใช้ตามแบบ หรือใช้เป็นดอกไม้ไหว เป็นที่สำหรับยึดเกาะดอกไม้ ใบไม้ ในการจัดพาน มีหลายชนิด เช่น หุ่นโพน หุ่นดินเหนียว หุ่นซีเลื้อย ทราย และผักตบชวา
- เข็ม ใช้สำหรับเย็บหรือร้อยสิ่งต่างๆ ใช้ทั้งเข็มมือ และเข็มมาลัย
- นอกจากนี้เป็นอุปกรณ์อื่นๆ ที่เลือกใช้เฉพาะงานตามความจำเป็นในการจัดพาน ได้แก่ กรรไกร มีด ปากคีบ ไม้บรรทัด ถาด กะละมัง ผ้าขาวบาง ที่ฉีคน้ำ เป็นหมุน ดั่งขยะ เป็นต้น

หุ่นดินเหนียว

หุ่นซีเลื้อย

หุ่นผักตบชวา

ภาพที่ 58 หุ่นที่ใช้วัสดุในลักษณะต่างๆ กัน

ประเภทของการจัดพาน

ในการจัดพานดอกไม้ สามารถแยกประเภทได้หลายวิธีด้วยกัน คือ

1. แบ่งตามลักษณะความสูง-ต่ำของดอกไม้ที่จัดแล้วบนพาน ได้แก่ พานทรงเตี้ย หมายถึง พานที่จัดดอกไม้ ใบไม้ หรือส่วนประกอบอื่นๆ ในลักษณะทรงเตี้ย ลงบนพาน เช่น พานรูปทรงดอกบัวบาน พานของหมั้น พานรับน้ำสังข์ พานเชิญขันหมาก

ภาพที่ 59 พานทรงเตี้ยแบบต่างๆ

พานทรงสูง หมายถึง พานที่จัดดอกไม้ ใบไม้ และส่วนประกอบอื่นๆ ในลักษณะทรงสูง ลงบนพาน เช่น พานรูปทรงดอกบัวตูม พานรูปทรงขวดน้ำมนต์ พานทรงบาตรพระ พานดอกไม้รูปเทียน พานรูปเทียนแพ พานรูปเทียนนม

พานทรงดอกบัวตูม

พานดอกไม้รูปเทียน

พานทรงขวดน้ำมนต์

ภาพที่ 60 พานทรงสูงแบบต่างๆ

2. แบ่งตามวิธีและขั้นตอนในการทำ ได้แก่

พานปัก หมายถึง การจัดพานที่ใช้วิธีการจัดทำโดยการปักดอกไม้ หรือ ใบไม้ลงบนหุ่นที่เตรียมไว้ เช่น การจัดโดยใช้ดอกบานไม่รู้โรย จากหุ่นดินเหนียวที่เป็นรูปทรงต่างๆ

พานจัด หมายถึง การจัดพานซึ่งใช้วิธีการจัดทำโดยการวางดอกไม้ หรือ ใบไม้ พร้อมกับจัดแต่งรูปทรงตามไปด้วย เช่น การจัดโดยใช้ดอกบานไม่รู้โรยจากหุ่นซึ่งเตรียมโดยวิธีการก่อ

พานผสม หมายถึง การจัดพานที่ใช้ทั้งวิธีการ ปัก และจัดผสมกัน เช่น การจัดพานบนแท่งดินเหนียวเป็นแกน ใช้วิธีส่งก้านไม้กักให้มีความแน่นยาวตามรูปทรงที่ต้องการ

3. แบ่งตามรูปทรงในการจัด

พานรูปทรงดอกไม้ ได้แก่ ทรงดอกบัวบาน ทรงดอกบัวตูม ทรงดอกบัวเข็ม ฯลฯ

พานรูปทรงภาชนะ ได้แก่ พานทรงบาตรพระ พานทรงชวดน้ามนต์ พานทรงโอ

มีฝา ฯลฯ

พานรูปทรงผลไม้ ได้แก่ พานรูปทรงผลสับปะรด พานรูปทรงผลส้ม ฯลฯ

พานรูปทรงสัตว์ ได้แก่ พานรูปทรงช้าง กระต่าย นกยูง ฯลฯ

พานรูปทรงอื่นๆ ได้แก่ พานรูปทรงสถูป พานรูปทรงเจดีย์ พานรูปทรงพระปรางค์

พานรูปทรงบาตรพระ

พานทรงดอกบัวตูม

พานรูปทรงสัตว์

ภาพที่ 61 พานรูปทรงที่แบ่งตามการจัด

4. แบ่งตามหน้าที่ใช้สอย

พานบูชาพระ เป็นพานที่จัดไว้เพื่อใช้เป็นเครื่องพุทธบูชา อาจตั้งไว้หน้าพระประธานในโบสถ์ หรือตั้งที่โต๊ะหมู่บูชา

พานถวายพระ ใช้สำหรับถวายเป็นเครื่องสักการะพระภิกษุแทนช่อดอกไม้ หรือเครื่องสังฆทาน เช่น พานรูปเทียนพนม

พานพุ่มพระปรมาภิไธยย่อ ภปร. หรือ สก. ใช้สำหรับเป็นเครื่องถวายสักการะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือพระบรมราชินีนาถ ในโอกาสพระราชพิธีสำคัญต่างๆ

พานไหว้ครู ใช้สำหรับกราบไหว้ครู อาจารย์ ผู้ที่อบรมสั่งสอน แนะนำ ในวันไหว้ครู

พานรูปเทียนพานไหว้ครู

พานดอกไม้

ภาพที่ 62 พานไหว้ครู

พานคารวะผู้ที่นับถือ เป็นพานดอกไม้ที่จัดไว้ใช้สำหรับนำไปกราบคารวะผู้ใหญ่ที่มีความใกล้ชิด และนับถือ ในโอกาสต่างๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ วันผู้สูงอายุ

พานรองรับน้ำเป็นพานที่จัดเพื่อใช้รองรับน้ำ ในพิธีรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ หรือผู้
อาวุโส ในโอกาสต่างๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ หรือใช้รองรับน้ำสังข์ ในพิธีมงคลสมรส

ภาพที่ 63 พานรองรับน้ำแบบต่างๆ

พานเชิญขันหมาก เป็นพานที่ฝ่ายหญิงเป็นผู้จัด เพื่อเตรียมไว้สำหรับเชิญขันหมาก
ที่ฝ่ายชายจะยกมาทำพิธีที่บ้านฝ่ายหญิง

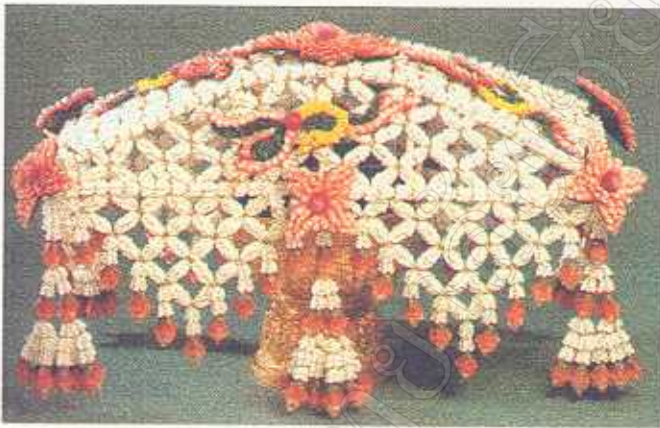
พานขันหมาก เป็นพานที่ฝ่ายชายเป็นผู้จัด เพื่อยกไปทำพิธีที่บ้านฝ่ายหญิงตาม
ประเพณีการแต่งงานแบบไทย ถ้าใช้ตอนพิธีหมั้นเรียกว่า “ขันหมากหมั้น” ถ้าใช้ในพิธีแต่งงานเรียกว่า
“ขันหมากแต่ง” หรือ “ขันหมากเอก”

ภาพที่ 64 พานขันหมากแบบต่างๆ

พานของหมั้น พานสินสอด เป็นพานจัดดอกไม้ที่มีไว้สำหรับ ใส่ของหมั้น หรือสินสอด เงิน ทอง ที่ฝ่ายชายเตรียม ไปให้แก่บิดา มารดา และฝ่ายหญิงตามที่ได้ตกลงกันไว้

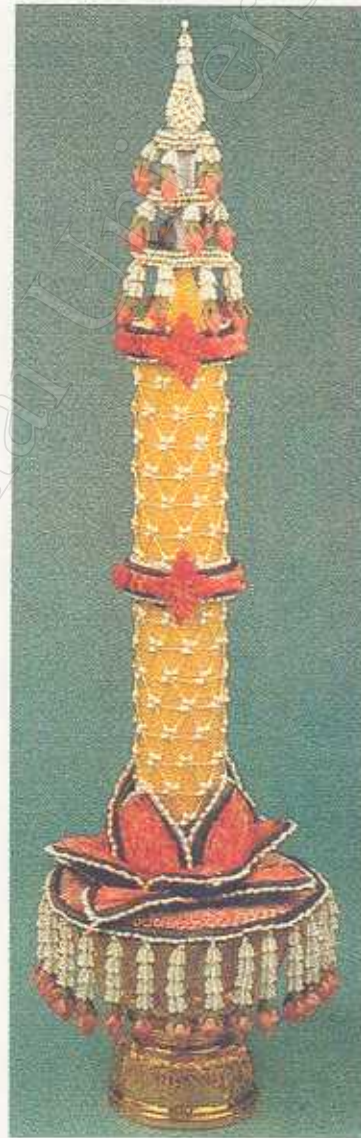
พานที่ใช้ในพิธีอื่นๆ ได้แก่ พานดอกไม้คฤมาศ ใช้สำหรับพิธีบวช พานข้าวตอก ใช้สำหรับ พระราชพิธีต่างๆ พานรูปเทียนแพ ใช้สำหรับ ให้อวยพรผู้ใหญ่ พานอวยพรวันสงกรานต์ ใช้สำหรับ ใส่ของสำหรับอวยพรวันสงกรานต์ พานเทียนพรรษา เป็นพานที่ใช้สำหรับประดับเทียนพรรษา พานกรวยอุปัชฌาย์ ใช้สำหรับงานพิธีบวช ตลอดจนกระทั่ง พานดอกไม้ที่ใส่ของต่างๆ เช่น พานขนมเล็ก พานขนมไทย นิยมนำงานใบตองมาช่วยในการประดับตกแต่ง หรือพานใส่แป้ง กระแจะ พานกดปุ่ม ไฟฟ้า ฯลฯ

พานดอกไม้รูปเทียน

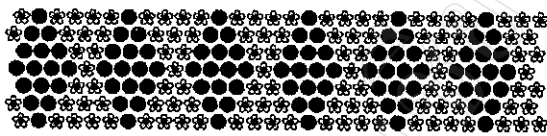
พานกรวยอุปัชฌาย์

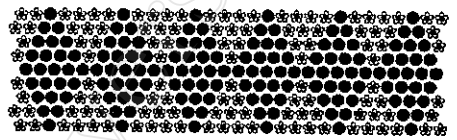
พานเทียนพรรษา

ลวดลายที่ใช้ในการจัดพาน

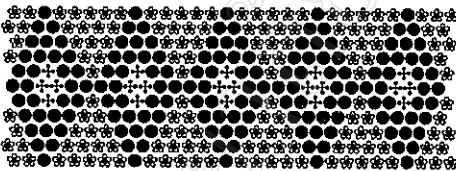
การจัดพานในลักษณะงานประณีต โบราณที่ต้องใช้ดินเหนียว จี้เสื่อ ผักตบชวา หรือวัสดุอื่น ในการทำหุ่น รูปแบบลวดลายที่มีมาแต่โบราณ และนิยมใช้ในการตกแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงามควยดอกไม้ ใบไม้ สลับกันไปตามความเหมาะสม ได้แก่ ลวดลายต่างๆ เช่น ลายขาวหลาม ตัด ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนสอดไส้ ลายคคกริชขวาง ลายตาประชุม ลายประกอบ และลายไทยต่างๆ ได้แก่ ลายประจำยาม ลายกลีบบัว ลายดอกไม้ ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ ลายกนก ฯลฯ

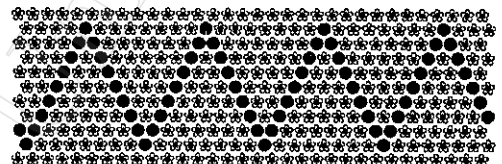
ลายขาวหลามตัด

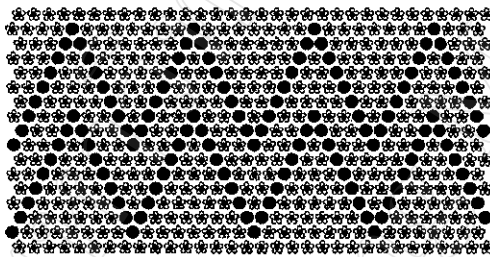
ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

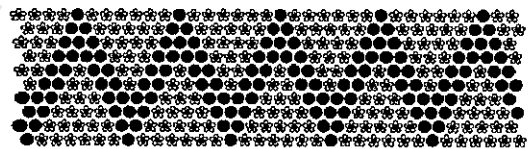
ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนสอดไส้

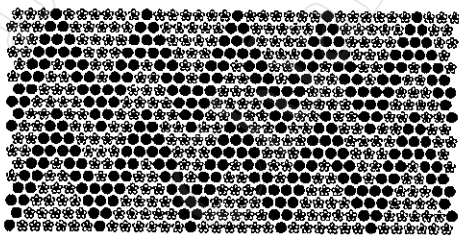
ลายคคกริชขวาง

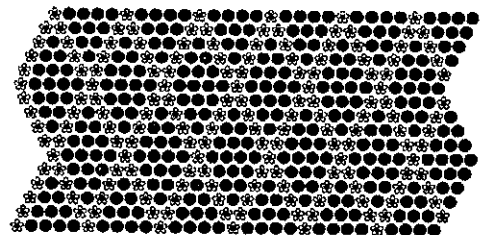
ลายคคกริชขวาง

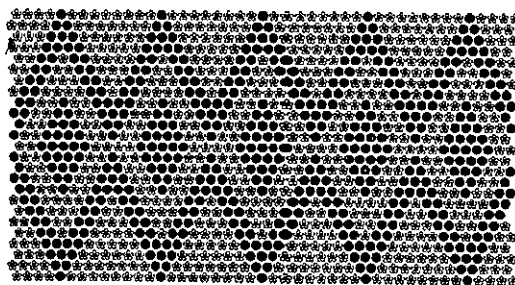
ลายคคกริชขวางเดี่ยว

ลายคคกริชขวางคู่

ลายตกรประชุม

ลายประกอบ

ภาพที่ 66 แผนผังลวดลายต่างๆ ที่ใช้ในการตกแต่งพาน

การจัดดอกไม้ไทยแบบไทยสากล

การจัดดอกไม้ไทยในลักษณะนี้เป็นการรับเอาอิทธิพลเกี่ยวกับศิลปะการจัดดอกไม้ของประเทศในแถบตะวันตกมาผสมผสานกับศิลปะการจัดดอกไม้ของประเทศในแถบตะวันออก โดยเฉพาะของญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ซึ่งกระบวนการจัดดอกไม้ไทยในรูปแบบสากลนี้ต้องอาศัยหลักในการจัดตามทฤษฎี องค์ประกอบ ทางวิชาการออกแบบ ลักษณะของรูปทรง เทคนิค และรูปแบบต่างๆ จะถูกจัดวางไว้อย่างเป็นระบบ เริ่มต้นการจัดอย่างแพร่หลายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการติดต่อค้าขายสินค้ากับต่างชาติ ในยุคแรกเรียกการจัดดอกไม้ในลักษณะนี้ว่า การปักขวด เพราะภาชนะที่นำมาใช้ในการจัดจะมีรูปร่างคล้ายขวด แล้วนำมาปักเสียบด้วยดอกไม้สด สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสุทธาทิพย์รัตน พระราชธิดา องค์ที่ 19 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงเป็นพระองค์แรกที่ได้คิดแปลงวิธีปักดอกไม้ขวดแบบฝรั่งให้มีการจัดระดับต่ำ ระดับสูง คับ โป่ง ไม้ให้ห้อยลงมาข้างขวด ซึ่งการจัดแต่เดิมจะปักเสมอกันขึ้นไปเป็นพุ่ม การปักขวดจึงพัฒนามาเป็นการจัดดอกไม้ในภาชนะแบบต่างๆ จนถึงปัจจุบัน ในการจัดดอกไม้ไทยแบบสากลจะต้องศึกษาองค์ประกอบที่มีส่วนเกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดในการจัดดอกไม้ (General Idea of Floral Arrangement)
2. ลักษณะของดอกไม้ (Flower Shapes)
3. ทฤษฎีพื้นฐานในการจัดดอกไม้ (The basic Theory of Flower Arrangement)
 - รูปทรง (Shapes)
 - เส้น (Line)
 - สี (Colour)
 - การจัดวางช่องไฟ (Space and Spacing)
 - ลักษณะพื้นผิว (Texture) (กิริตี ชนา, 2538)

ภาพที่ 67 การปักขวด

แนวคิดในการจัดดอกไม้ (Idea of Floral Arrangement)

ในการจัดดอกไม้แบบสากล นิยมใช้คำว่า Arrangement (อะเรนจเม้นท์) เป็นคำทับศัพท์ในผลงานที่สำเร็จออกมาชิ้นหนึ่งๆ ซึ่งมีความหมายที่หมายถึงส่วนประกอบทั้งหมดของการจัดดอกไม้ได้แก่ ดอกไม้ ใบไม้ ภาชนะ วัสดุอุปกรณ์ ต่างๆ ที่รวมเป็นผลงานในชิ้นหนึ่งตลอดจน ทฤษฎี และหลักการในการจัดดอกไม้ไม่ว่าจะเป็น ความสูง ความกว้าง ความลึก หรือการจัดวาง วัสดุต่างๆ ให้เหมาะสม และสัมพันธ์กัน ส่วนประกอบอื่นๆ ที่สร้างแนวคิดในการจัดดอกไม้ได้แก่

1. โอกาสที่จะใช้
2. ระยะห่างในการมองเห็นผลงาน
3. ขนาดของห้องที่จะตั้งแสดงผลงาน
4. ระดับสายตา หรือมุมมอง
5. ความสัมพันธ์ระหว่างผลงานกับความพิเศษ เช่น โอกาสพิเศษ หรือสถานที่พิเศษ

เมื่อนักจัดดอกไม้สร้างแนวคิดในการจัดดอกไม้แล้วจะสามารถทำให้ง่ายต่อการเลือก วัสดุอุปกรณ์ และผลงานที่ได้สร้างสรรค์ออกมาทำให้เกิดความสมบูรณ์ เกิดความประทับใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็น

ลักษณะของดอกไม้ (Flower Shapes)

ดอกไม้ที่เราพบเห็นมีหลายชนิด หลายสายพันธุ์ ซึ่งบางชนิดปลูกสำหรับไว้ดูเล่นในกระถาง เรียกว่าไม้ประดับ ส่วนที่ปลูกไว้สำหรับตัดมาจัดลงบนภาชนะ หรือจัดตกแต่งสถานที่ เรียกว่า ไม้ตัดดอก สามารถแบ่งลักษณะของดอกไม้ได้เป็นรูปแบบต่างๆ ได้แก่

1. ดอกไม้เป็นช่อเป็นแนว (Line Flowers) คือ ดอกไม้ที่มีลักษณะเป็นกลุ่มช่อเรียงขึ้นไปตามความยาวของก้านดอก ส่วนมากจะมีรูปทรงที่ดูเป็นเส้นแนวได้แก่ ลีลทริซ ชอนกลัน กลาดิโอรัส ลินมังกร กล้วยไม้ ฯลฯ
2. ดอกไม้กลีบซ้อน (Mass Flowers) คือ ดอกไม้ดอกเดี่ยวที่มีกลีบดอกมาก และดูมีน้ำหนัก ใช้สำหรับจัดเพื่อสร้างความสมดุลของน้ำหนักให้กับระดับสายตา ได้แก่ กุหลาบ คานซัน เฮอบีร่า เบญจมาศ ฯลฯ
3. ดอกไม้ที่มีรูปทรงเด่นชัด (Form Flowers) คือ ดอกไม้ที่เห็นรูปทรงได้ชัดเจนมีจำนวนกลีบไม่มาก นิยมนำมาวางเป็นจุดเด่นของการจัด ได้แก่ กล้วยไม้คัทลียา หน้าวัว ลินลี ทิวลิป ฯลฯ
4. ดอกไม้แต่งเติม (Filler) คือ ดอกไม้ที่มีลักษณะเป็นดอกเล็กๆ เป็นกลุ่มช่อใช้สำหรับแต่งเติมเพื่อเพิ่มรายละเอียดในการจัด ถ้าใช้มากเกินไปจะทำให้ดูรุงรัง ได้แก่ ยิปโซฟิลลา ฟีคอก หรือประกายดาว สเตติส แคลสเปีย สร้อยทอง ฯลฯ สำหรับใบไม้ที่ใช้ในการจัดก็นับว่าเป็นดอกไม้ประเภทแต่งเติมด้วย

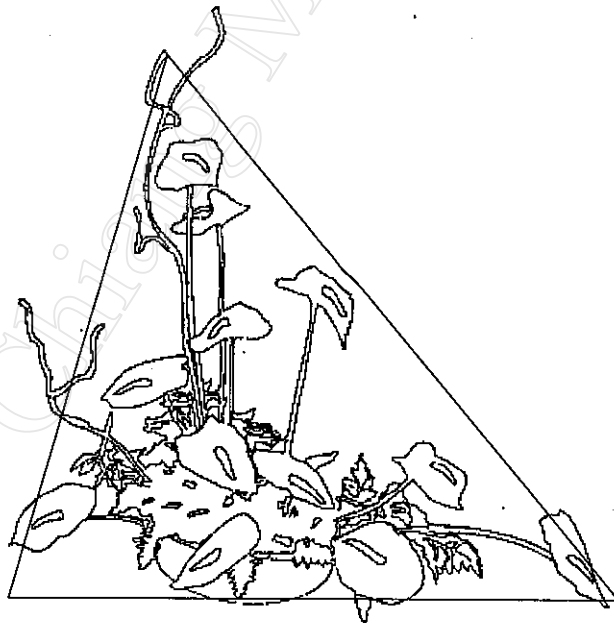
ทฤษฎีพื้นฐานในการจัดดอกไม้ (The basic Theory of Flower Arrangement)

ในการจัดดอกไม้แต่ละครั้ง ผู้จัดจะต้องรู้จักนำเอาวิชาการทางด้าน การออกแบบมาสร้างสรรผลงานซึ่งในการออกแบบจะต้องอาศัยทฤษฎีขั้นพื้นฐานเป็นแนวทางได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับ รูปทรง เส้น สี การจัดวางช่องไฟ และลักษณะพื้นผิว การศึกษาทฤษฎีเหล่านี้ให้เข้าใจบวกกับความอดทนในการฝึกฝน ตลอดจนการค้นคว้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอจะช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพแก่ผู้รักในการจัดดอกไม้

ผลงานที่สร้างสรรออกมาแต่ละชิ้นไม่จำเป็นต้องใช้หลักทฤษฎีครบทุกทฤษฎี อาจใช้ความกลมกลืน หรือความขัดแย้งของทฤษฎีต่างๆ เข้ามารวมในการจัด สามารถที่จะเลือกใช้เฉพาะความกลมกลืน หรือใช้ทั้งความกลมกลืน และความขัดแย้งร่วมกันได้ เช่นการจัดดอกไม้ที่มีความขัดแย้งกันแต่มีสีที่กลมกลืนกัน (กิริตี ชนา, 2536)

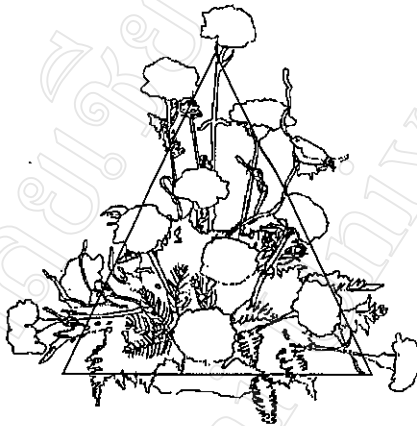
รูปทรง (Shapes) ในการจัดดอกไม้รูปทรงที่มีมาแต่เดิม และรูปทรงที่ได้ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ที่น่าสนใจในสมัยปัจจุบันมีทั้งหมด 11 รูปแบบ ได้แก่

1. ทรงสามเหลี่ยมคานไม้เท้า (Asymmetrical Triangle) เป็นการจัดรูปทรงที่สองด้านไม่เท่ากัน ความสูงที่สุดของผลงานจะอยู่ส่วนซ้ายหรือส่วนขวาของสามเหลี่ยมคานไม้เท้าในการจัด ผู้จัดต้องคำนึงถึงน้ำหนักทั้งสองด้านที่ถูกแบ่ง โดยเส้นที่สูงที่สุดให้มีความเหมาะสมและสัมพันธ์กัน

ภาพที่ 68 การจัดดอกไม้รูปทรงสามเหลี่ยมคานไม้เท้า

2. ทรงสามเหลี่ยมด้านเท่า (Symmetrical Triangle) เป็นรูปทรงที่นิยมมาแต่โบราณ การจัดรูปทรงนี้มีการตัดแปลงการวางดอกไม้ให้สองด้านอยู่ในช่วง และความห่างของช่องไฟแตกต่างกันเดิมนิยมจัดให้สองด้านมีตำแหน่งเดียวกัน โดยให้ความสูงของดอกไม้ที่สูงสุดอยู่ตรงกลางของรูปสามเหลี่ยม ซึ่งไม่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน เพราะเมื่อดอกไม้ทั้งสองข้างเท่ากันทุกดอกทำให้ดูแล้วไม่อ่อนหวาน และเป็นธรรมชาติ ในการสอนแบบโบราณมักเป็นแบบที่ครูผู้สอนปักให้ดูด้านหนึ่ง ส่วนอีกด้านหนึ่งให้ผู้เรียนปักตาม แต่ในการสอนแบบสมัยใหม่จะเน้นไปที่ทฤษฎีให้ผู้เรียนทำความเข้าใจ และสามารถนำไปจัดโดยใช้ความคิดของตนเอง

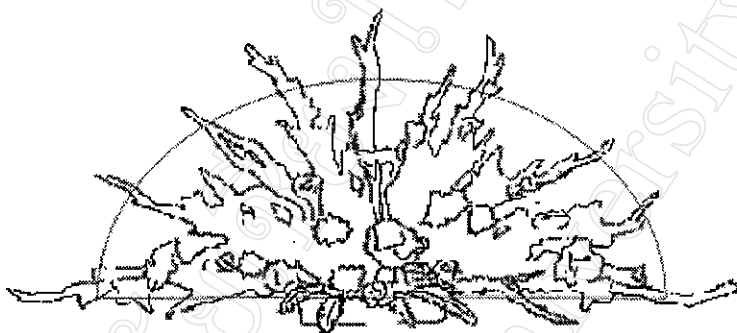
ภาพที่ 69 การจัดดอกไม้ทรงสามเหลี่ยมด้านเท่า

3. ทรงกลม (Round-Circular) เป็นอีกรูปทรงหนึ่งที่นิยมมาแต่โบราณ การจัดอาจคล้ายคลึงกัน แต่เทคนิคที่นำมาใช้ประกอบจะทำให้งานมีคุณภาพแตกต่างกับทรงกลมธรรมดา ดอกไม้จำพวกกลีบซ้อน (Mass Flower) และมีรูปทรงเด่นชัด (Form Flowers) นิยมนำมาจัดในรูปทรงกลม และใช้ดอกไม้จำพวกอื่นเป็นดอกไม้สำหรับแต่งเติมให้ดูอ่อนหวานนุ่มนวลขึ้นสามารถที่จะจัดให้มีลักษณะแน่นทึบ หรือ โปร่งกระจายโดยก้านดอกและใบไม้มีแนวปักจากศูนย์กลางเดียวคือกลาง ภาชนะสามารถมองได้สวยงามรอบด้าน แต่เป็นรูปทรงที่ใช้ดอกไม้มากกว่ารูปทรงอื่นๆ

ภาพที่ 70 การจัดดอกไม้ทรงกลม

4. ทรงพัด (Fan Shap) การจัดรูปทรงพัดจะพบบ่อยในงานที่เป็นพิธีการการจัดแบบนี้ เป็นสไตล์คลาสสิกแบบหนึ่งการปักก้านดอก และ ใบมีลักษณะเป็นรัศมีพุ่งออกจากศูนย์กลาง แลวแผ่กว้างออกไปคล้ายพัดที่กางคลี่ไว้อาจจัดให้มองดูด้านเดียว หรือรอบด้าน การเลือกดอกไม้ และการจัดวางดอกไม้ให้มีความหนาถึของรูปทรงเป็นข้อสำคัญที่จะทำให้รูปทรงพัดนี้ดูคลาสสิก หรือทันสมัยได้

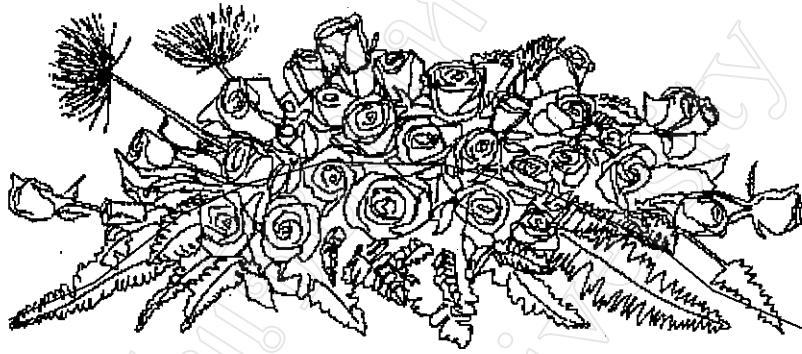
ภาพที่ 71 การจัดดอกไม้ทรงพัด

5. ทรงสูง (Vertical) ในการจัดดอกไม้ทรงสูงนิยมใช้ดอกไม้ที่ดูแล้วให้ความรู้สึกมีราคา มากกว่าการจัดทรงอื่นๆ เพราะเป็นทรงที่จัดแล้วดูเด่น และสง่า ตามหลักทฤษฎี การจัดแจกันรูปทรงสูง คือการจัดที่ให้ดอกไม้สูงพ้นจากขอบแจกันขึ้นไปด้านบนหนึ่งเท่าครึ่งถึงสองเท่าของความสูงแจกัน แต่การจัดแบบสมัยใหม่นิยมให้สูงตามทฤษฎีแต่ไม่ให้ด้านข้าง โผล่พ้นเส้นแนวสมมุติ ที่เป็นเส้นขนานสองข้างเทาขอบความกว้างของภาชนะ

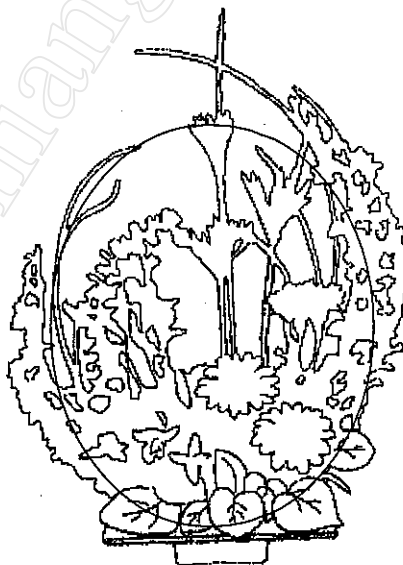
ภาพที่ 72 การจัดดอกไม้ทรงสูง

6. ทรงแนวนอน (Horizontal) การจัดพุ่มทรงแนวนอนนิยมใช้จัดในงานประชุม หรือใช้เป็นจุดศูนย์กลางของงาน เช่น โต๊ะอาหาร โต๊ะสัมมนา บางครั้งเรียกการจัดทรงนี้ว่า การจัดแบบ เซนเตอร์พีซ Centerpiece เพราะให้ความรู้สึกที่สวยขรึม เพราะแนวเส้นด้านนอนดูไม่เกะกะสายตา

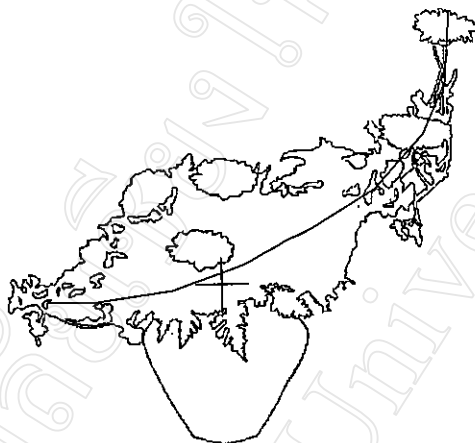
ภาพที่ 73 การจัดดอกไม้ทรงแนวนอน

7. ทรงวงรี หรือรูปไข่ (Oval) การจัดทรงนี้นิยมจัดอย่างแพร่หลายในอดีตถ้าจัดให้มองเห็นรอบด้านจะต้องใช้ดอกไม้เป็นจำนวนมาก ส่วนมากจึงนิยมจัดให้มองเห็นเพียงด้านเดียว โดยให้ดอกไม้พุ่งออกจากจุดศูนย์กลางส่วนใหญ่จะอยู่กลางภาชนะที่ใช้จัด การจัดทรงวงรีมีการจัดคล้ายรูปทรงกลมต่างกันเพียงดอกไม้ด้านบนขอบที่สูงสุดจะยาวกว่าดอกไม้ที่อยู่ด้านฐานของภาชนะ

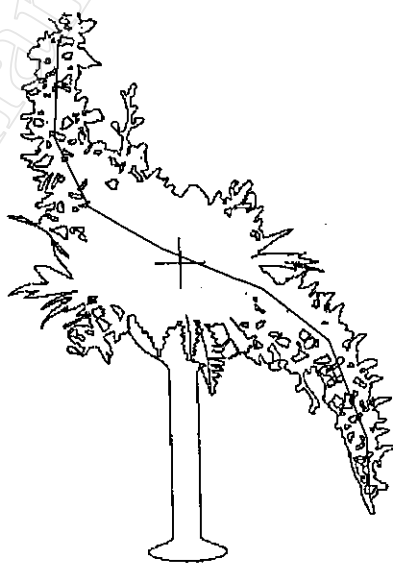
ภาพที่ 74 การจัดดอกไม้ทรงวงรี หรือรูปไข่

8. ทรงวงพระจันทร์ (Crescent) เป็นรูปทรงการจัดดอกไม้ที่นิยมกันมากในสมัยโบราณอีกรูปทรงหนึ่ง เส้นแนวของรูปทรงมักจะเริ่มจากจุดศูนย์กลางของภาชนะ และโค้งออกไปทั้งสองด้าน เส้นแนวนี้จะมีลักษณะต่อกันเป็นรูปครึ่งวงกลม การจัดรูปทรงนี้คำนึงถึงการเลือกดอกไม้ที่จะนำมาจัด ซึ่งดอกไม้ที่มีลักษณะเป็นเส้นแนว (Line Flowers) โค้งเป็นรูปคล้ายครึ่งวงกลมจะช่วยให้จัดง่ายขึ้น ความสมดุลของน้ำหนักที่มองด้วยสายตา มีส่วนช่วยสร้างภาพวงพระจันทร์ให้สวยงาม

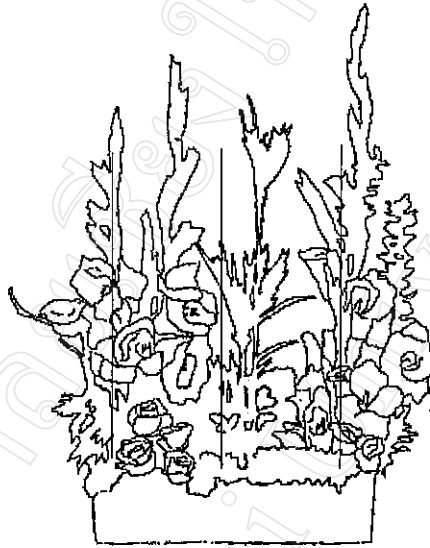
ภาพที่ 75 การจัดดอกไม้ทรงวงพระจันทร์

9. ทรงโค้งโฮการ์ธ (Hogarth Curve) จิตรกรชาวอังกฤษ ชื่อ วิลเลียม โฮการ์ธ (ค.ศ. 1679-1764) เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงมากในยุคนั้น เป็นผู้แนะนำให้รู้จักเส้นแนวออกแบบที่เป็นรูปอักษร S ว่าคือ “เส้นแนวแห่งความงาม” หรือ Line of Beautiful และได้บันทึกไว้ในทฤษฎีศิลปะว่า เส้นแนวนี้คือ พื้นฐานแห่งความสำเร็จของการออกแบบ

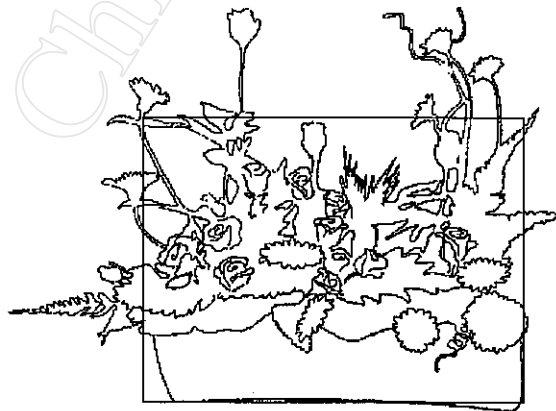
ภาพที่ 76 การจัดดอกไม้ทรงโค้งโฮการ์ธ

10. ทรงกลุ่มแนวคู่ขนาน (Parallel Systems) เป็นการนำดอกไม้มาจัดวางให้เป็นแนวขนาน และแนวตั้ง เป็นทรงที่นิยมกันมากในปัจจุบัน เพราะดูแล้วให้ความรู้สึกเป็นธรรมชาติ สบายตา การจัดทรงนี้เป็นการนำเอาการจัดดอกไม้ในแนวทรงสูง (Vertical) อย่างน้อย 2 กลุ่ม โดยมีช่องไฟในระหว่างกลุ่มมารวมอยู่ในภาชนะเดียว ภาชนะที่นำมาจัดมักจะมีลักษณะแบนราบ หรือทรงนอนเพื่อทำให้เห็นความเด่นชัดของกลุ่มดอกไม้ และช่องไฟ

ภาพที่ 77 การจัดดอกไม้ทรงกลุ่มแนวคู่ขนาน

11. ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า (Rectangular) เป็นทรงสมัยใหม่ที่มีการจัดดอกไม้ให้อยู่ในกรอบที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยมโดยการจินตนาการ ส่วนประกอบต่างๆ ในกรอบเน้นให้มีการใช้ทฤษฎีของเส้น ช่องไฟ สี และลักษณะพื้นผิวของอุปกรณ์เป็นสิ่งสำคัญในการจัดให้ดูมีศิลปะ

ภาพที่ 78 การจัดดอกไม้ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า

เส้น (Line)

เส้นแนว มีความสำคัญในการออกแบบจัดดอกไม้ ซึ่งบางครั้งเส้นแนวอาจเป็นตัวสร้างรูปทรง ในการจัด ดอกไม้ ใบไม้ กิ่งก้าน หรือวัสดุอื่นๆ มีเส้นแนวที่สามารถนำมากำหนดให้เป็นตัวสร้างความกว้าง ยาว หรือลึก ทำให้เกิดมิติในการจัด ซึ่งเป็นแนวแบ่งออกได้เป็นหลายแบบ เช่น

เส้นแนวตั้ง หรือเส้นคิง เป็นเส้นจากด้านล่างขึ้นบน หรือจากบนลงล่าง เป็นแนวตั้งฉากกับพื้น เรียกว่า Vertical Line

ภาพที่ 79 เส้นแนวตั้ง หรือเส้นคิง

เส้นแนวนอน หรือเส้นที่ขนานไปกับพื้น เป็นเส้นขนานราบไปกับพื้นของภาชนะ เรียกว่า Horizontal Line

เส้นแนวเฉียงทะแยง เป็นเส้นแนวที่ทะแยงขึ้นด้านบนหรือจากด้านบนลงล่างเรียกว่า Diagonal Line

ภาพที่ 80 เส้นแนวเฉียงทะแยง

เส้นแนวฉากแบ่งได้เป็นอีก 2 ลักษณะ คือแนวตรงเรียกว่า Static Line แนวโค้งหรือแนวไม่ตรงเรียกว่า Dynamic Line ในการจัดดอกไม้อาจนำเอาแนวเส้นทั้งสองแบบมาไว้ในภาชนะเดียวกันจะทำให้ชิ้นงานดูน่ามองยิ่งขึ้น เพราะมีเส้นที่มีลักษณะขัดแย้งอยู่ร่วมกัน

สี (Colour) การเลือกสีของภาชนะ อุปกรณ์ และดอกไม้เป็นสิ่งสำคัญในการจัดดอกไม้ให้สวยงาม การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีของสีให้เข้าใจจะมีส่วนทำให้ชิ้นงานนั้นๆ ดูสวยสะดุดตา วงจรสี (Colour Wheel) มีสีทั้งหมด 12 สี ซึ่งเกิดจากการผสมกันของแม่สีหลัก 3 สี คือ แดง เหลือง น้ำเงิน จะทำให้เกิดสีที่อยู่ตรงกันร่วมกันในวงจรสีเรียกว่า Complementary เช่น สีเหลืองตรงข้ามกับสีม่วง สีส้มตรงข้ามกับสีน้ำเงิน ฯลฯ

ภาพที่ 81 วงจรสีที่เกิดจากการผสมของแม่สี

ในการจัดดอกไม้ไม่สามารถเลือกนำเอาสีที่อยู่ตรงกันข้ามกัน หรือสีที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันมาเป็นตัวกำหนดในการออกแบบ การจัดให้ดูชิ้นงานนั้นมีความกลมกลืนหรือขัดแย้งกัน

การจัดวางช่องไฟ (Space and Spacing)

การจัดวางช่องไฟเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งในการจัดดอกไม้ซึ่งความสูง ความกว้าง และความหนาตึก เป็นสิ่งบอกรูปร่างส่วนรวมทั้งหมด แต่ภายในรูปร่างนั้นจะดูสวยงาม และมีรูปแบบเป็นแนวคิดของผู้จัด นอกจากนี้มีส่วนประกอบซึ่งได้แก่ เส้น รูปร่าง สี และพื้นผิวของภาชนะแล้ว การสร้างช่องไฟ ในการวางเส้นแนวให้เกิดรูปร่าง ระหว่างเส้นแนวของ ดอกไม้ ใบไม้ หรือ กิ่ง ไม้ เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ชิ้นงานนั้นออกมาสมบูรณ์แบบ มีความสมดุลย์ และสัมพันธ์กันอย่างสวยงาม

ช่องไฟอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือช่องไฟทึบ (Positive Space) และช่องไฟว่าง (Negative Space) ซึ่งการแบ่งช่องไฟอาจนำเอาทั้งสองลักษณะมารวมอยู่ในชิ้นงานเดียวกันตามความเหมาะสมของการสมดุล นำหนักของสายตา

ภาพที่ 82 ช่องไฟทึบและช่องไฟว่าง

ลักษณะพื้นผิว (Texture)

ลักษณะพื้นผิว ในที่นี้หมายถึงลักษณะพื้นผิวของภาชนะหรืออุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการจัดดอกไม้ รวมถึงพื้นผิวของดอกไม้ และ ใบ ไม้ ซึ่งมีลักษณะพื้นผิวที่แตกต่างกันออกไป ความเรียบ หยิบ ขรุขระ มันวาว เป็นสิ่งที่ต้องรู้จักนำมาประกอบในการจัดดอกไม้ซึ่งการใช้ ความขัดแย้ง หรือกลมกลืนกันของลักษณะพื้นผิวอุปกรณ์แต่ละชนิดเป็นสิ่งที่ช่วยให้การสร้างผลงานการจัดดอกไม้ นั้นๆ ดูสวยงามสะกดตา

การจัดองค์ประกอบ

การจัดองค์ประกอบ หมายถึงหลักเกณฑ์ในการนำเอาส่วนประกอบต่างๆ เช่นวัสดุ อุปกรณ์ ในการจัดดอกไม้ มาจัดให้ถูกหลักเกณฑ์เพื่อให้เกิดความสวยงาม ซึ่งหลักสำคัญในการจัดองค์ประกอบ ได้แก่

1. ความสมดุล (Balance)
2. เอกภาพ (Unity)
3. จังหวะ (Rhythm)
4. ความกลมกลืน (Harmony)
5. ความขัดแย้ง (Contrast)
6. การสร้างจุดเด่น (Emphasis)
7. สัดส่วน (Proportion) (คณิง จันทศิริ, 2540)

1. ความสมดุล (Balance)

เกิดขึ้นเมื่อการจัดวางส่วนประกอบต่างๆ ให้เกิดความรู้สึกสมดุลซึ่งแบ่งได้เป็น ความสมดุลที่เกิดจากการจัดวาง หรือการปักดอกไม้ และ ใบไม้ ให้เกิดความสมดุลด้านน้ำหนัก และ ความสมดุลที่เกิดจากการใช้สี และ สัดส่วนของดอกไม้สีอ่อนจัดวางไว้ด้านบน ไซ้ดอกไม้สีเข้มวางไว้ที่ฐานของผลงาน การจัดวางเพื่อสร้างความสมดุลของน้ำหนัก สามารถทำได้โดยการจัดดอกไม้ให้คูนน้ำหนักสองข้างเท่าๆ กัน หรือแบบสองข้างไม่เท่ากัน และแบบเปิดกรอบ คือการออกแบบการจัดแบบใหม่ที่ไม่สามารถจำแนกได้เป็นแบบสองด้านเท่ากัน หรือสองด้านไม่เท่ากัน

2. เอกภาพ (Unity)

เอกภาพหมายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของการออกแบบในการจัดดอกไม้ ความสัมพันธ์กันของส่วนประกอบต่างๆ ในการสร้างผลงานเป็นการสร้างภาพรวมในการจัดให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การสร้างภาพในการจัดดอกไม้ อาจแบ่งได้เป็นการสร้างเอกภาพแบบหยุดนิ่ง ได้แก่การจัดดอกไม้ในรูปทรงต่างๆ ในรูปแบบทางเรขาคณิต และการสร้างเอกภาพแบบเคลื่อนไหว ซึ่งได้แก่ การจัดดอกไม้แบบเปิดกรอบ โดยมีรูปทรงเลียนแบบธรรมชาติให้มองดูแล้วมีความรู้สึกเคลื่อนไหว

3. จังหวะ (Rhythm)

จังหวะ หมายถึงช่วงของการจัดวาง เกิดขึ้นได้โดยการจัดวางดอกไม้ซ้ำกับแนวเส้น โดยการนำเอาองค์ประกอบที่เหมือนกันมาวางเรียงต่อกันให้ดูมีระเบียบ หรือการจัดวางดอกไม้ให้สลับกันไป อาศัยความสมดุลของดอกไม้ และ ใบไม้ ให้เกิดน้ำหนักที่มองแล้วสบายตาเน้นการสร้างมิติในการจัดให้มีความลึกทำให้ภาพที่ออกมาดูสวยงาม

4. ความกลมกลืน (Harmony)

ความกลมกลืนเป็นการสร้างองค์ประกอบในการจัดให้มีการผสมผสานกันระหว่างองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน และองค์ประกอบที่แตกต่างกันให้มองดูแล้วกลมกลืนกันเพื่อสร้างความสบายตาซึ่งอาจเกิดจากการใช้สี หรือการเลือกใช้รูปทรงตลอดจนลักษณะพื้นผิว หรือขนาดของอุปกรณ์ และดอกไม้ให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนกัน

5. ความขัดแย้ง(Contrast)

เป็นการจัดองค์ประกอบในการจัดดอกไม้ให้เกิดความแตกต่างเพื่อสร้างภาพในการดึงดูดความสนใจ และสร้างจุดเด่นในผลงานให้แปลกออกไป แต่ต้องคำนึงถึงความเป็นเอกภาพคือ มองดูแล้วไม่ขัดต่อสายตา อาจจัดวางดอกไม้ให้เกิดความขัดแย้งที่แตกต่างกันออกไปเช่น ขัดแย้งด้วยสี ด้วยน้ำหนัก ด้วยขนาด หรือด้วยเส้น เป็นต้น

6. การสร้างจุดเด่น (Emphasis)

ผลงานในการจัดดอกไม้แต่ละชิ้น การสร้างจุดเด่นเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะทำให้ผลงานนั้นเกิดความน่าสนใจ และนำมาซึ่งทำให้เกิดความสะดุดตาแก่ผู้พบเห็นในการสร้างจุดเด่นนั้นอาจทำได้ด้วยการนำเอาดอกไม้ที่มีลักษณะเด่นชัดมาเป็นองค์ประกอบ หรือนำเอาอุปกรณ์มาช่วยตกแต่งให้เกิดความเด่นชัดในผลงานชิ้นหนึ่งๆ ความเด่นชัดควรจะมีเพียงจุดเดียว

7. สัดส่วน (Proportion)

สัดส่วนคือ ความแตกต่างในด้านความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างดอกไม้ที่ใช้ในการจัด อาจจัดได้จากปริมาณของดอกไม้ หรือความสั้นยาวของดอกไม้ที่จะนำมาใช้ในการจัดสร้างผลงาน โดยคำนึงถึงความกลมกลืน ความสมดุล จังหวะ และองค์ประกอบอื่นๆ ให้เกิดความเหมาะสม ดังเช่นแจกันทรงสูงอาจจัดดอกไม้ให้สูงเป็น 1 เท่าครึ่ง หรือ 2 เท่าครึ่ง ของความสูงของแจกัน

ประเภทของการจัดดอกไม้แบบสากล

การจัดดอกไม้แบบสากล เป็นรูปแบบการจัดดอกไม้ที่นิยมจัดกันในปัจจุบันสามารถแยกประเภทของการจัดได้หลายรูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบก็ล้วนมีลักษณะ ขั้นตอน วิธีการ ตลอดจนเทคนิค และองค์ประกอบต่างๆ ที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นเพื่อความเข้าใจในการศึกษาการจัดดอกไม้ในลักษณะนี้อาจแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่

1. แบ่งตามองค์ประกอบในการจัด
2. แบ่งตามลักษณะของภาชนะในการจัด
3. แบ่งตามลักษณะของการใช้งาน

แบ่งตามองค์ประกอบในการจัด

ในการจัดดอกไม้แบบสากลต้องคำนึงถึงหลักการออกแบบซึ่งประกอบไปด้วยหลักการต่างๆ ตามทฤษฎีการออกแบบทำให้เกิดประเภทของการจัดดอกไม้ ซึ่งได้แก่ประเภทที่เกิดจากการจัดในรูปทรงต่างๆ เช่น ทรงสามเหลี่ยมคานเท้า ทรงกลม ทรงสูง ทรงพัด เป็นต้น ประเภทที่เกิดจากการสร้างองค์ประกอบในการจัด ได้แก่ การจัดดอกไม้แบบสากลประเภทการจัดที่ขัดแย้งกัน และการจัดที่มีความกลมกลืนกัน ตลอดจนการจัดที่มีการสร้างองค์ประกอบเลียนแบบธรรมชาติ

แบ่งตามลักษณะของภาชนะที่ใช้จัด

การแบ่งในลักษณะนี้นิยมใช้แบ่งประเภทในการจัดดอกไม้ทั่วไปเป็นการนำเอาภาชนะที่ใช้จัดมาเป็นตัวบ่งบอกในการแยกประเภทภาชนะต่างๆ อาจได้แก่ แจกันทรงต่างๆ กระเช้า กระจ่าง ตลอดจนอุปกรณ์นานาชนิดที่สามารถนำมาจัดดอกไม้ และมีรูปทรงที่แตกต่างกันออกไป ภาชนะบางชนิดมีลักษณะทรงสูง ทรงเตี้ย หรือมีความกว้าง ยาว ไม่เท่ากัน ดังนั้นในการจัดจะต้องเลือกภาชนะ และหลักของการออกแบบให้ถูกต้องตามหลักทฤษฎีเพื่อความเหมาะสม และภาพรวมที่ดีของผลงาน

แบ่งตามลักษณะของการใช้งาน

การจัดดอกไม้อาจแบ่งตามลักษณะงานที่ใช้ได้ดังนี้คือ

1. การจัดดอกไม้ที่ใช้ในงานพิธีมงคล ได้แก่ การจัดดอกไม้ที่นำไปใช้ในงานมงคลต่างๆ อาจจะเป็นแจกัน กระเช้า ช่อดอกไม้ หรือการจัดดอกไม้ตกแต่งสถานที่ในงานมงคลต่างๆ ได้แก่ งานวันเกิด งานแต่งงาน หรืองานรื่นเริงต่างๆ

ภาพที่ 83 การจัดดอกไม้ในงานพิธีมงคล

2. การจัดดอกไม้ที่ใช้ในพิธีอวมงคล เป็นการจัดดอกไม้ในพิธีงานศพ หรืองานแสดงความเสียใจ ซึ่งการจัดในลักษณะนี้ จะให้ความรู้สึกที่เศร้าโศกเสียใจ หรือเป็นการจัดเพื่อลบภาพความเสียใจ โดยการใช้สีดอกไม้ที่ดูเศร้า ซึ่งได้แก่ การจัดพวงหรีด การจัดดอกไม้แต่งหีบศพ หรือการจัดดอกไม้บนเมรุมาศ (คณิง จันทศิริ, 2540)

ภาพที่ 84 การจัดดอกไม้ในงานพิธีอวมงคล

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดดอกไม้แบบสากล

1. ฟลอร์ลโฟม ใช้สำหรับปักดอกไม้ ใบไม้ และส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ใช้ในการจัดให้ อยู่ในตำแหน่งที่ต้องการ มีหลายชนิด ชนิดที่ใช้สำหรับดอกไม้สดจะเรียกกันว่า โอเอซิส ส่วนชนิด ที่ใช้สำหรับดอกไม้ประดิษฐ์เรียกว่า ซาฮารา
2. Water Tube หลอดน้ำสำหรับปักก้านดอกไม้ที่ไม่ได้ปักในฟลอร์ลโฟมโดยตรง
3. Candle Holder เป็นฐานเทียน ใช้เป็นที่ยึดเทียนกับฟลอร์ลโฟม
4. ลวดกรงไก่ ใช้ห่อหุ้มป้องกันฟลอร์ลโฟมแตก และใช้ร่วมกับลวดกรงไก่
5. Wire Pick ไม้พันลวด ใช้สำหรับพันก้านดอกไม้และใบที่มีผิวเรียบลื่นให้ยึดแน่นกับฟลอร์ลโฟม
6. Pin Frog ใช้ยึดฟลอร์ลโฟมให้ติดกับฐานภาชนะ
7. Twist-em เป็นแถบกระดาษที่มีแกนเป็นลวด ใช้ร่วมกับลวดกรงไก่ เพื่อยึดฟลอร์ลโฟมให้ติดกับโครงสร้างที่ใช้จัดดอกไม้ เช่น ชุม หูตะกร้า เป็นต้น และยังใช้มีก้านดอกไม้ในการห่อช่ออีกด้วย
8. ลวด มีหลายขนาดและหลายชนิด ขึ้นอยู่กับการใช้งาน เช่น ลวดคอร์สาร์จ (ใช้สำหรับทำดอกไม้ติดเสื้อ) ลวดมัดโบว์
9. คีมริดหนามและใบ
10. มีด ใช้หั่นหรือตัดวัสดุต่าง ๆ ฟลอร์ลโฟม ก้านดอกไม้
11. คีมตัดลวด มีหลายขนาดและหลายชนิดเช่นเดียวกับลวด ต้องเลือกให้เหมาะกับขนาด ของลวดด้วย
12. กรรไกรตัดกิ่งไม้ สำหรับตัดกิ่งไม้เนื้อแข็ง
13. กรรไกร ควรแยกใช้ให้ถูกตามลักษณะของงาน เช่น กรรไกรตัดริบบิ้น กรรไกรตัดก้านดอกไม้
14. Hot Melt Glue กาวกะทะมีคุณสมบัติไม่หลุดล่อนเมื่อโดนน้ำ ใช้ยึดฟลอร์ลโฟมในการจัดดอกไม้ในภาชนะที่มีน้ำ เช่น ในการทำสวนถาด
15. Stick-um ใช้คู่กับ Pin Frog
16. ฟลอร์ลเทป (กระดาษพันก้าน) ส่วนใหญ่ใช้พันก้านดอกไม้และวัสดุต่างๆ ในการทำคอร์สาร์จ และในการทำดอกไม้ประดิษฐ์
17. Bowl Tape เทปกาวยึดฟลอร์ลโฟม ให้ติดกับภาชนะที่ใช้จัดดอกไม้
18. Moss สำหรับตกแต่งฐานภาชนะและปกปิดฟลอร์ลโฟม
19. ฟลาวเวอร์ฟู๊ด อาหารเสริมสำหรับดอกไม้ ลักษณะเป็นผลละเอียด ใช้ปริมาณเพียงเล็กน้อยละลายในน้ำที่ใช้สำหรับแช่ดอกไม้
20. แจกันหลากหลายรูปทรงและพื้นผิว
21. ถาดพลาสติกรูปทรงต่าง ๆ สำหรับวางฟลอร์ลโฟมโดยเฉพาะ
22. ตะกร้าและภาชนะ จากวัสดุธรรมชาติ
23. นกประดิษฐ์ ใช้ประกอบในการจัดดอกไม้แนวธรรมชาติ (กิริตี ชนา, 2536)